

ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ЗАПОРІЗЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ ЧИТАННЯ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

(05–06 грудня 2025 року)

УДК 80:028(477.64)(062.552)
3-332

Рецензенти:

Р. С. Омельковець, к. філол. наук, доцент кафедри історії та культури української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки;

О. А. Рарицький, д. філол. наук, професор Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка

*Рекомендовано до друку Вченою радою
філологічного факультету Запорізького національного університету
(протокол № 7 від 29 грудня 2025 року)*

Відповідальність за зміст тез несуть автори

Запорізькі філологічні читання : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (05–06 грудня 2025 року) / за ред. І. Я. Павленко, О. О. Стадніченко, Р. О. Христіанінової, О. О. Шульги, І. М. Бакаленко (техн. ред). – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2025. – 194 с.

ISBN 978-966-397-590-0

DOI 10.36059/978-966-397-590-0

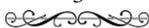
У збірнику представлені тези доповідей Всеукраїнської наукової конференції «Запорізькі філологічні читання», присвячені дослідженню різноманітних проблем із мовознавства, літературознавства, медіадискурсу, методики вивчення української мови та літератури.

Для вчених-філологів, викладачів, аспірантів, студентів.

УДК 80:028(477.64)(062.552)

ЗМІСТ

Ачкач Л. С. МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ З КУРСУ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ» В УМОВАХ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	8
Бандровська О. Т. ЛІТЕРАТУРА ПРО ГОЛОКОСТ: ПОНЯТТЯ «ГЕНОЦИД» І «ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ» У КНИЗИ ФІЛІПА СЕНДСА «СХІДНО-ЗАХІДНА ВУЛИЦЯ»	12
Бакаленко І.М. МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ ДО ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ ШКОЛЯРІВ У ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ	15
Вишневецька О. А. ЧЕСЛАВ МІЛОШ ЯК ПЕРЕКЛАДАЧ	23
Грицук О. В. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МОТИВАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ: «ПАМ'ЯТЬ ЯК ЗБРОЯ» ПРОТИ «ПАМ'ЯТІ ЯК ДИСКУСІЇ»	26
Грицук Ю. В. ПРОЦЕСИ ПЕРЕЙМЕНУВАНЬ У ГОРЛІВЦІ ПІСЛЯ 2014 РОКУ: НЕЗАВЕРШЕНИЙ ЕТАП УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ ...	29
Дириб'ян А. С. ВЛАСНІ НАЗВИ В РЕКЛАМНОМУ ПРОСТОРИ М. ЗАПОРІЖЖЯ .	32
Доброскок С. О. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ВІД АДАПТИВНИХ ЗАВДАНЬ ДО АВТОМАТИЗОВАНОГО ЗВОРОТНОГО ЗВ'ЯЗКУ	36
Доня В. А. СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	39
Дунєва О. І. ПОСТІРОНІЧНЕ ПРОЧИТАННЯ АМЕРИКАНСЬКОГО ВОЄННОГО РОМАНУ БЕНА ФОНТЕЙНА «BILLY LYNN'S LONG HALFTIME WALK»	42
Єрмолова А. А. СПЕЦИФІКА ПОВІСТЕЙ М. МОРОЗЕНКО	45

Зубець Н. О., Лужна К. ДЕРОГАТИВНІ ЛЕКСЕМИ В НОВИННИХ МЕСЕНДЖЕРАХ	49
Зубець Н. О. ФУНКЦІОНУВАННЯ ВЛАСНИХ ІМЕН ЗАПОРІЖЦІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ: ПРАВОПИСНИЙ АСПЕКТ	52
Ільченко І. І. ПРИЗВИЩА ЗАПОРІЖАН, УМОТИВОВАНІ НАЗВАМИ КОЛЬОРІВ	56
Кондрашова Є. О. МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ: ПОЕЗІЯ Д. ТОМАСА «THE HAND...» В УКРАЇНОМОВНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ	60
Кравченко В. О. КОЛЬОРОГРА ТА СИМВОЛІКА КВІТІВ У ПОЕЗІЇ О. БЕВЗЮК ...	63
Кравченко Я. П. НАЦІЄТВОРЧИЙ ВИМІР ПОЕЗІЇ ЗАПОРІЗЬКИХ ПОЕТЕС ТЕТЯНИ ОСІНЬ І ЛОРИНИ ТЕСЛЕНКО	67
Курилова Ю. Р. ФЕНОМЕН ГРАНИЧНОГО ДОСВІДУ В РОМАНІ КСЕНІЇ ФУКС «ПО ТОЙ БІК СОНЦЯ»: ТІЛЕСНІСТЬ, ТРАВМА, МЕЖА ЯК ПРОСТІР ВИЖИВАННЯ	72
Лавринович Л. Б. ПОЕТИКА ТРАВМАТИЧНОГО ЧАСУ У ЗБІРЦІ ОКСАНИ СТОМІНОЇ «ЛІРИКА МАРІУПОЛЬСЬКИХ БОМБОСХОВИЩ»	76
Лугова Д. В. СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ЧИННИКИ НАЗИВАННЯ ТА ПОХОДЖЕННЯ ІМЕН ЗАПОРІЖАН	79
Мацегора І. Л. АНАЛІТИЧНІ СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ У СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ЛЕКСИКОГРАФІЇ	83
Московченко В. С. ТЕКСТ МІСТА У ТВОРІ С. ХУТНІК «КІШЕНЬКОВИЙ АТЛАС ЖІНОК»	87
Муравін О. В. РЕЦЕПЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ У ТВОРАХ СУЧАСНИХ ПОЛЬСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ	89
Муравіна О. В. ДІАЛОГ КУЛЬТУР У РОМАНАХ С. ХУТНІК.....	93

❧ Всеукраїнська наукова конференція ❧
«ЗАПОРІЗЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ ЧИТАННЯ»

Нагула І. П. МАРКОВАНІ ЕРГОНІМИ М. ЗАПОРІЖЖЯ	96
Назаренко І. О. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ І ВИКЛИК У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ	99
Наливайко М. Я., Ярема Ю. ГОВІРКОВІ РИСИ СЕЛА ДЕНИСІВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ	105
Недільська С. О. ФУНКЦІЇ КОЛЬОРОНАЗВ В УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ	107
Нідзельська В. І. ПРИЗВИЩА МЕШКАНЦІВ СЕЛИЩА НОВОМИКОЛАЇВКИ – СИМВОЛИ ІСТОРІЇ РІДНОГО КРАЮ	110
Ніколаснко В. М. ФІЛОСОФІЯ БУНТУ В РОМАНІ І. РОЗДОБУДЬКО «ЗІВ'ЯЛИ КВІТИ ВИКИДАЮТЬ»	113
Носачова А. В. СПЕЦИФІКА МОТИВОВАНОСТІ АНТРОПОМЕТАФОРИЧНИХ ТЕРМІНІВ У ВИРОБНИЧІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ ПЕРШОЇ ПОЛ. ХХ СТ.	116
Овсяницька Г. В. ГЕНЕЗА СТУДІЙ ТРАВМИ: ВІД ПСИХІАТРІЇ ДО КУЛЬТУРОЛОГІЇ	119
Онуфрієнко Г. С. ТЕРМІНОЛОГІЧНІ, КОМУНІКАТИВНІ Й ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ОБРІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ПРОЄКТІВ З УКРАЇНСЬКОГО І ПОРІВНЯЛЬНОГО МОВОЗНАВСТВА В ІСТОРІЇ БАЗОВИХ КАФЕДР ЗАПОРІЗЬКИХ ВИШІВ	122
Погніцева Т. М. У ПОШУКАХ ВТРАЧЕНОГО РАЮ (БІБЛІЙНІ АЛЮЗІЇ В КОНТЕКСТІ ВІЙНИ)	132
Рабченко П. С. ПРОБЛЕМА ЛЮДСЬКОЇ ДОЛІ У РОМАНІ С. ПАШКОВСЬКОГО «ВОВЧА ЗОРЯ»	134

Свистун Н. О., Вийванко Ю. О. ТИПИ СИНТАКСИЧНОГО ЗВ'ЯЗКУ У СЛОВОСПОЛУЧЕННЯХ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ М. МАТІОС «МАМІЙ»)	138
Сєдакова М. В., Шульга Д. Г. ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	141
Солодка Л. О., Криницька Н. І. НЕВЕРБАЛЬНА ПОЕТИКА ПСИХОТРАВМИ В ОПОВІДАННІ ВОЛЬФґАНГА БОРХЕРТА «ХЛІБ»	144
Стадніченко О. О. «І ВИЖИВУ... І ВИСТОЮ... І ВСТОЮ...»: ПОЕЗІЯ ЗАПОРІЗЬКОГО КРАЮ В КОНТЕКСТІ ВИМІРІВ ВОЄННОГО ЧАСУ	147
Стасик М. В. ПЛЕОНАЗМИ ЯК МОВНЕ ЯВИЩЕ В ТЕРМІНОСИСТЕМІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	153
Стасик М. В. ОБРАЗИ-СИМВОЛИ В РОМАНІ БРАТІВ КАПРАНОВИХ «СПРАВА СИВОГО»	156
Тарасенко К. В., Білошапка В. С. СУЧАСНА ПОЛЬСЬКА ПІСНЯ: У ПОШУКАХ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ОРІЄНТИРІВ	159
Тернова Ж. А. СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ ДЕВЕРБАТИВІВ НА -acj(a) У ПРОЗІ ОЛЬГИ ТОКАРЧУК	161
Ткач Д. К., Педченко О. В. МЕДАЦІЯ КУЛЬТУРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У КОМУНІКАЦІЇ: ПРОСТОРИ ВЗАЄМОДІЇ ТА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	164
Топоркова А. Р. ВИКОРИСТАННЯ КАТОЙКОНІМІВ: ВАРІАТИВНІСТЬ І МОВНА ТРАДИЦІЯ	166
Торчинський М. М. ТЕРМІНОСИСТЕМА КОСМОТОПОНІМІКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ОНОМАСТИЦІ	170

Халаши М. А. СИСТЕМНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ	173
Халаши П. А. ОНІМИ ЯК ЗАСІБ ТРАНСЛЯЦІЇ ДОСВІДУ ВІЙНИ У ЗБІРЦІ ФАНТАСТИЧНИХ ОПОВІДАНЬ «МОТАНКА»	177
Шкіцька І. Ю. ВІДОБРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ НА СПОЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ ЖІНКАМИ В ПОЛЬСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПАРЕМІЯХ	181
Шульга О. О. СИМВОЛІКА УКРАЇНСЬКИХ АВТОРСЬКИХ ПІСЕНЬ, НАПИСАНИХ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ...	184

*Л. С. Ачкан,
кандидат філологічних наук,
викладач кафедри української мови та славістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ З КУРСУ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ» В УМОВАХ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Цифрові технології стали невід'ємною складовою сучасного освітнього процесу. Використання цифрових платформ і ресурсів, мультимедійних засобів та онлайн-сервісів сприяє модернізації традиційних форм викладання. Це особливо актуально під час опанування курсу «Українська мова за професійним спрямуванням», адже саме в цьому курсі формуються ключові компетентності, необхідні для професійної комунікації. Адже в курсі «Українська мова за професійним спрямуванням» студентам фізико-математичних дисциплін акцент необхідно робити не лише на загальній граматиці та стилі, а й на специфіці професійної комунікації, характерній для науково-технічного середовища. Такі студенти працюватимуть із науковими статтями, документацією, формальними обґрунтуваннями, поясненнями алгоритмів і математичних моделей.

Цифрова освіта передбачає використання електронних освітніх ресурсів, цифрових платформ, хмарних технологій та інноваційних форм подачі матеріалу. У контексті викладання української мови за професійним спрямуванням, ці технології дозволяють моделювати ситуації реальної професійної комунікації, забезпечувати діалоговість навчання та інтерактивність.

Питанням організації дистанційного та змішаного навчання присвячені дослідження Демченко І. [1], Кравець І. [2], Нікітіної Л. [3], Осадчої К. [4]. Дослідники наголошують, що такі освітні платформи як Moodle та Zoom допомагають ефективно

організувати освітній процес.

Викладання курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» із використанням цифрових технологій передбачає: використання мультимедійних презентацій, інтерактивних вправ, відеоматеріалів, електронних підручників, віртуальних дискусій та професійних симуляцій. Це сприяє залученню студентів до активної комунікації, формуванню мовленнєвих навичок та критичного мислення.

Поширеними платформами для організації курсу є Moodle та Zoom. Вони дозволяють структурувати навчальний матеріал, проводити тестування, забезпечувати зворотний зв'язок та організовувати групову роботу студентів.

Інтерактивні онлайн-дошки, такі як Miro та Padlet, дають змогу проводити спільне обговорення текстів, працювати з термінологією та професійними документами.

Платформа Zoom стала одним із найпопулярніших інструментів для дистанційного навчання, особливо в умовах карантинних обмежень. Вона дозволяє проводити онлайн-конференції, вебінари, практичні заняття та навіть інтерактивні групові дискусії. У процесі викладання курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» Zoom забезпечує такі можливості:

- Демонстрація екрану для роботи із текстами, презентаціями та вправами.

- Використання чатів для організації рефлексії або зворотного зв'язку.

- Створення кімнат для групової роботи (Breakout Rooms), що сприяє застосуванню комунікативних методик.

- Запис занять для подальшого перегляду студентами та рефлексії над навчальним матеріалом.

- Інтеграція з іншими сервісами, такими як Google Drive або YouTube, що розширює функціональні можливості викладача.

Moodle – це одна з найпоширеніших систем управління навчанням, яка надає можливість організовувати навчальний процес у дистанційному форматі. Особливості платформи, які корисні під час викладання «Української мови за професійним спрямуванням»:

– Створення структурованих курсів з модулями, темами, завданнями та ресурсами.

– Автоматизація оцінювання через тести, завантаження файлів і внутрішню аналітику.

– Вебінари, відеолекції, електронні журнали та зворотний зв'язок роблять цю платформу багатофункціональним середовищем для організації змішаного навчання.

– Можливість адаптації контенту під різні дисципліни та рівні підготовки.

Moodle-форуми – потужний інструмент для розвитку письмових і критично-мисленнєвих навичок. Для фізико-математичних студентів можна організовувати такі види діяльності:

Дискусійні теми: обговорення наукових гіпотез, значення термінів.

Рецензування колег: студенти обмінюються написаними текстами (наприклад, “рецензія на наукову статтю”) і дають один одному зворотний зв'язок.

Групова робота: комбінування форуму з груповими завданнями, де студенти разом створюють пояснювальні есе або проекти, аналізують методи математичного моделювання мовними засобами.

Ці активності сприяють формуванню дискурсивного компоненту мовно-комунікативної компетентності: вміння будувати довгі, логічні текстові конструкції, аргументувати, узгоджувати думки з колегами.

Moodle доцільно використовувати для організації тестів, завдань, які можна адаптувати під професійні потреби. Наприклад, тести: студенти вирішують мовні завдання, пов'язані з документацією (наприклад: «ви повинні скласти коротке пояснення результатів дослідження для нефахової аудиторії»).

Завдання з написання документів: студенти завантажують свої звіти чи есе, викладач дає письмові коментарі, і через Moodle можна організувати рецензію між студентами або самооцінювання.

Активне використання таких інструментів дає змогу проводити не лише підсумкову, але й формувальну оцінку,

допомагаючи викладачу відслідковувати прогрес і проблемні зони в мовному розвитку.

Moodle забезпечує гнучкий доступ до матеріалів у будь-який час і підтримує самостійну підготовку студентів, а також сприяє регулярній рефлексії через:

Журнали (Journal) – студенти записують свої міркування: що їм вдалося, де виникли труднощі, які нові терміни засвоїли.

Анкети та опитування – викладач може створити опитування, щоб дізнатися, які теми викликали найбільші складнощі, як студенти оцінюють своє розуміння і які змінити формати занять.

Коментарі до робіт – викладач або інші студенти залишають письмовий фідбек на завдання, даючи поради щодо покращення мовлення та стилістики.

Рефлексивна діяльність стимулює критичне мислення та відповідальність за власне навчання, а також розвиток метакомунікативних компетенцій.

Отже, використання цифрових технологій під час змішаного навчання у викладанні курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» підвищує якість навчального процесу. Упровадження новітніх засобів сприяє розвитку професійної мовної компетентності студентів та формуванню навичок, необхідних для ефективної комунікації в сучасному інформаційному просторі.

Література

1. Демченко І. Використання Moodle для організації дистанційного вивчення української мови за професійним спрямуванням. Наукові записки ЦДПУ. 2022. № 193. С. 128–134.
2. Кравець І. Використання сервісу Zoom у вивченні мовних дисциплін: досвід і перспективи. Педагогічний часопис. 2021. № 2. С. 44–50.
3. Нікітіна Л. Організація змішаного навчання філологічних дисциплін в електронних освітніх середовищах. Педагогічні інновації. 2020. № 3. С. 72–80.
4. Осадча К. Платформа Moodle як засіб розвитку професійних компетентностей студентів. Запоріжжя: ЗНУ, 2021. 140 с.

О. Т. Бандровська,
доктор філологічних наук,
доцент кафедри світової літератури,
Львівський національний університет імені Івана Франка

**ЛІТЕРАТУРА ПРО ГОЛОКОСТ: ПОНЯТТЯ «ГЕНОЦИД»
І «ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ»
У КНИЗІ ФІЛІПА СЕНДСА «СХІДНО-ЗАХІДНА ВУЛИЦЯ»**

Книга Філіпа Сендса, британського юриста, правозахисника і письменника «Східно-Західна вулиця» (2016) належить до кращих зразків сучасної документально-художньої прози, в якій формування міжнародно-правових понять поєднується з особистими історіями і наративами пам'яті. Жанрова синкретичність та гібридність твору дає змогу відчитати його не лише як історичне дослідження витоків термінів «геноцид» і «злочини проти людяності», а й як літературний текст культури, що поєднує документ, автобіографію, біографічну реконструкцію, міський текст і свідчення про Голокост. Таким чином, «Східно-Західна вулиця» Ф. Сендса стає релевантним об'єктом літературознавчого аналізу, особливо у контексті студій травми, пам'яті та літератури про Голокост.

Художні, біографічні та документальні твори про Голокост відіграли значну роль у формуванні сучасної світової літератури, адже саме в цих текстах відбулося концептуальне осмислення меж людського досвіду, природи масового насильства і можливостей слова передавати травму. В науковому й публічному дискурсі термін «Голокост» зазвичай позначає геноцид єврейського народу, здійснений нацистською Німеччиною в роки Другої світової війни. Однак переслідування охоплювали значно ширше коло жертв: роми, польська інтелігенція, політичні опоненти режиму, ЛГБТ-спільнота, люди з інвалідністю, психічними розладами та інші групи. Саме тому провідне значення має поняття «геноцид», уперше введене юристом Рафаелем Лемкіним, який прагнув дати правове визначення систематичному знищенню груп людей. Лемкін, виходець із Волині,

навчався у Львові, і саме його досвід спостереження за політикою нацистської Німеччини та знищенням єврейських громад сформував підґрунтя для наукової розробки терміна.

Сендс, єврейська родина котрого мешкала у Львові до Другої світової війни та члени якої загинули під час масових убивств єврейської громади в 1942 році, у «Східно-Західній вулиці» досліджує львівське походження понять «геноцид» і «злочини проти людяності». Географія книги є надзвичайно багатю: ключовими містами є Львів, Жовква, Краків, Париж, Відень, Лондон, Нюрнберг – місця, які утворюють карту пам'яті, права та історичної відповідальності. Ф. Сендс конструює складний хронотоп, у якому особисте, історичне й правове переплітаються в межах двох основних часових площин: періоду 1930–1940-х років, що охоплює Другу світову війну, Нюрнберзький процес, формування міжнародного кримінального права, історії родин; початок XXI століття – період особистого розслідування автора.

У книзі Сендса поняття «геноцид» і «злочини проти людяності» стають не лише юридичними категоріями, а й центральними мотивами, навколо яких вибудовується сюжетна структура твору. Дві ключові фігури – Рафаель Лемкін і Герш Лаутерпахт – постають як творці нової правової мови ХХ століття. Для Р. Лемкіна концепт «геноциду» був способом назвати злочин, спрямований на знищення групи як спільноти; для Г. Лаутерпахта важливим був захист індивіда, отже, ключовим поняттям стали «злочини проти людяності». Ці правові категорії у творі функціонують як сюжетно-ідейні стрижні, що організують наратив, структурують біографічний матеріал і формують його етичний вимір.

Львів у «Східно-Західній вулиці» постає як місто-палімпсест, де, за Алейдою Ассман, перехрещуються й нашаровуються одна на одну різні етнічні культури, які пережили стрімкі зміни політичних систем та націй [1, с. 13]. Відтак сліди габсбурзького, польського, єврейського та українського міста перетинаються в його багатшаровій топографії пам'яті.

Міський простір Львова стає місцем народження правових концептів: Р. Лемкін і Г. Лаутерпахт формували свої професійні погляди саме в цьому багатокультурному середовищі міста. Таким чином, Львів набуває функції міського тексту світової культури, де переплітаються індивідуальні історії, колективні травми та глобальні інтелектуальні процеси.

Однією з найважливіших літературознавчих особливостей книги є її жанрова гібридність та інтермедіальність. «Східно-Західна вулиця» поєднує елементи документальної прози, автобіографії, біографічного письма, юридичного есе, репортажу та роману-пошуку. Сендс активно використовує художні прийоми: монтаж архівних документів, урбаністичну фотографію і портретування персонажів, чергування часових площин, драматизацію історичних сцен, відтворення атмосфери Нюрнберзького трибуналу. Таке поєднання літературних і документальних форм актуалізує в сучасній світовій літературі документально-художнє письмо, в якому наративи пам'яті структуруються засобами художнього мислення.

Особливо важливою є сюжетна лінія про Нюрнберзький процес, який у творі виконує функцію метатексту. Ф. Сендс реконструює трибунал не лише як історичну подію, а й як культурний простір, де відбувається боротьба дефініцій і формування юридичної термінології. Судова зала постає як сцена, де особисті історії, документальні свідчення, правові аргументи та моральні позиції об'єднані в єдину структуру. Цей аспект наближає книгу до літератури свідчення, в якій історичні події передаються через індивідуальний досвід, а наратив стає способом оприявлення травми.

Автобіографічна лінія Ф. Сендса – історія його діда Леона Бухгольца, уродженця Львова – надає тексту особливої емоційної глибини: «... усіх без винятку членів великої галицької родини Бухгольців і Флашнерів було вбито. З усіх сімдесяти чи більше членів сім'ї, які жили в Лембергу і Жовкві, коли розпочалася війна, вижила лише одна людина – Леон, усміхнений хлопець з великими вухами» [2, с.110].

Отже, книга Філіпа Сендса «Східно-Західна вулиця» переконливо демонструє, що формування понять «геноцид» і «злочини проти людяності» нерозривно пов'язане з осмисленням травми та пам'яті Голокосту. Правові поняття постають в ній не як абстракція, а як смислові центри і відповідь на реальні долі людей, що дає можливість розглядати цей текст як важливий зразок літератури пам'яті, в якій документальний матеріал трансформується в етичний і художній наратив. Сендс показує взаємозалежність права і пам'яті: правові категорії народжуються зі свідчень, біографій і спогадів, а література про Голокост виконує роль культурного носія етики відповідальності. І смисловим центром оповіді, простором, де драматично перетнулися долі творців нових правових категорій ХХ століття, є місто Львів.

Література

1. Ассман А. Пам'ять міста. Питання літературознавства, 2015, Вип. 92, С. 7–25. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000609469>
2. Сендс Ф. Східно-Західна вулиця. Про витоки «геноциду» та «злочинів проти людяності». Пер. з англ. П. Мигалья. Львів : Видавництво «Старого Лева», 2023. 652 с.

І. М. Бакаленко,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української літератури,
Запорізький національний університет*

МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ ДО ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ ШКОЛЯРІВ У ЦИФРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сучасний етап розвитку освіти характеризується активною цифровою трансформацією, що охоплює всі рівні освітньої системи – від початкової школи до закладів вищої освіти. Інтеграція

цифрових технологій в освітній процес не лише змінює інструментарій учителя, а й трансформує саму природу читацької діяльності, способи сприймання, інтерпретації та критичного осмислення текстів. У цих умовах формування читацької грамотності школярів набуває особливої актуальності, оскільки йдеться вже не лише про здатність розуміти художній чи інформаційний текст, а про вміння працювати з мультимодальними, гіпертекстовими та медіатекстами в цифровому середовищі.

Аналіз практики професійної підготовки майбутніх учителів-словесників засвідчує наявність певної суперечності між потребою школи в педагогах, готових ефективно формувати читацьку грамотність у цифровому освітньому середовищі, та недостатньою інтегрованістю цифрового і методичного компонентів у змісті фахової підготовки студентів-філологів. Зауважимо, майбутні вчителі володіють окремими цифровими навичками, однак не завжди готові цілісно проєктувати освітній процес із урахуванням нових форматів текстів, онлайн-взаємодії та цифрової комунікації.

Питання фахової підготовки майбутніх учителів-словесників до ефективного використання цифрових інструментів у формуванні читацьких умінь школярів стало ключовим напрямом роботи міжнародної команди викладачів у межах проєкту Erasmus+ eRead «Розвиток навичок читання за допомогою цифрових технологій» / «Developing Reading Skills With and Through Digital Technologies» (eRead). Учасники проєкту зосередили зусилля на створенні бакалаврського модуля «Навчання читання за допомогою цифрових технологій», покликаною модернізувати методику викладання мови й літератури у закладах вищої освіти та посилити професійну підготовку майбутніх учителів-словесників, що ґрунтується на спільному практичному досвіді й актуальних європейських освітніх практиках.

Метою наукової розвідки є схарактеризувати окремі аспекти методичної підготовки студентів-філологів до роботи щодо формування читацької грамотності школярів в цифровому середовищі з урахуванням сучасних освітніх викликів і компетентнісного підходу.

У контексті сучасних освітніх трансформацій читацька грамотність постає не лише як предметний результат навчання, а як інтегрований показник сформованості ключових компетентностей особистості. Традиційне розуміння читання як техніки декодування тексту поступово поступається місцем компетентнісному підходу, що акцентує на здатності учня осмислювати, інтерпретувати, критично оцінювати та використовувати інформацію в різних життєвих ситуаціях. Відтак читацька грамотність стає основою успішної соціалізації, академічної мобільності та професійної самореалізації.

Концептуальні засади сучасного розуміння читацької грамотності відображено в міжнародних дослідженнях якості освіти, зокрема у програмі Programme for International Student Assessment (PISA), де її трактують як здатність особистості розуміти, використовувати, оцінювати тексти та рефлексувати над ними з метою досягнення власних цілей, розвитку знань і потенціалу та активної участі в суспільному житті. У цьому визначенні принципово важливою є ідея активної взаємодії з текстом, що передбачає не пасивне сприйняття інформації, а її аналітичне осмислення та критичну інтерпретацію [2].

На національному рівні концептуальні засади формування читацької грамотності закладено в реформі Нової української школи (НУШ), яка орієнтує освітній процес на розвиток компетентної, відповідальної та ініціативної особистості. У межах цієї парадигми читацька грамотність розглядається як складник мовно-літературної освітньої галузі та водночас як наскрізна компетентність, що забезпечує успішне опанування змісту інших навчальних предметів. Такий підхід актуалізує необхідність формування в учнів умінь працювати з різними типами текстів – художніми, науково-популярними, публіцистичними, медійними, а також із мультимодальними й гіпертекстовими матеріалами цифрового середовища [1]. У цифрову епоху змінюється сама природа тексту й читацької діяльності. Сучасний учень взаємодіє не лише з лінійним друкованим текстом, а й із візуальними, аудіовізуальними, інтерактивними матеріалами, що потребують нових стратегій

сприйняття й аналізу. Тому читацька грамотність охоплює вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, визначати достовірність джерел, розпізнавати маніпулятивні впливи, критично оцінювати зміст і форму подання інформації.

Для методичної підготовки майбутніх учителів-словесників принципово важливо усвідомити, що читацька грамотність є багатовимірним феноменом, який поєднує когнітивний, діяльнісний і ціннісно-мотиваційний компоненти. Когнітивний аспект передбачає володіння стратегіями розуміння тексту (передбачення змісту, постановка запитань, узагальнення, інтерпретація, критичний аналіз). Діяльнісний – уміння застосовувати ці стратегії в різних освітніх і життєвих ситуаціях. Ціннісно-мотиваційний – сформовану потребу в читанні, позитивне ставлення до текстової культури, готовність до рефлексії та діалогу з автором. Читацька грамотність постає як стратегічний освітній результат, що відображає рівень готовності учня до ефективної комунікації та навчання впродовж життя. Її формування вимагає від учителя не лише ґрунтовних фахових знань, а й володіння сучасними методиками організації читацької діяльності в цифровому середовищі.

Стратегічною метою системи підготовки майбутніх учителів-словесників є формування у студентів усвідомленого ставлення до читацької грамотності як ключового освітнього

результату, що визначає успішність навчання впродовж життя. Майбутній учитель має розуміти багатовимірність цього феномену та бути здатним створювати освітні ситуації, у яких учні розвивають уміння критично осмислювати інформацію, інтерпретувати тексти різних типів і форматів, аргументовано висловлювати власну позицію. У структурі фахової підготовки майбутніх учителів-словесників вбачаємо виділити такі компоненти: цільовий,

змістовий, технологічний, практико-орієнтований, рефлексивно-оцінювальний.

Цільовий компонент ґрунтується на компетентнісному підході, що відповідає сучасним освітнім пріоритетам Нової української школи. У цьому контексті йдеться про формування у майбутніх учителів інтегрованої системи професійних компетентностей, серед яких провідними є предметно-методична (глибоке розуміння теорії та методики формування читацької грамотності), цифрова (здатність ефективно використовувати сучасні технології), комунікативна (уміння організовувати діалогічну взаємодію з учнями в онлайн- та офлайн-форматах) та рефлексивна (готовність до самоаналізу та професійного самовдосконалення). Цільовий компонент передбачає конкретизацію очікуваних результатів підготовки. Серед них – здатність студентів: проектувати уроки та позаурочні заходи з формування читацької грамотності із застосуванням цифрових інструментів; добирати та адаптувати тексти різних форматів (лінійні, гіпертекстові, мультимодальні) відповідно до вікових особливостей учнів; організовувати інтерактивну взаємодію в цифровому середовищі; здійснювати педагогічну діагностику рівня сформованості читацької грамотності; аналізувати власну професійну діяльність і коригувати її відповідно до отриманих результатів.

Змістовий компонент системи методичної підготовки студентів-філологів визначає сукупність знань, умінь, досвіду діяльності та ціннісних орієнтацій, які мають бути сформовані в процесі професійної освіти. Оновлення змісту методичної підготовки зумовлене зміною освітніх пріоритетів і трансформацією самої читацької діяльності в цифровому середовищі. Сучасний учитель має працювати не лише з художнім чи науково-популярним текстом у друкованому форматі, а й із мультимодальними, гіпертекстовими, медіатекстами, що функціонують у мережевому просторі. Тому зміст підготовки повинен передбачати опанування теоретичних засад читацької грамотності, стратегій критичного читання, особливостей сприйняття цифрового тексту, методик організації інтерактивної

читацької діяльності та шляхів розвитку читацької мотивації учнів. Окрему увагу слід приділяти питанням медіаграмотності, академічної доброчесності, безпечної та етичної поведінки в інформаційному просторі.

Технологічний компонент визначає сукупність форм, методів, прийомів і цифрових інструментів, за допомогою яких реалізується зміст підготовки та досягаються окреслені цілі. Сучасна методична підготовка майбутнього вчителя-словесника має ґрунтуватися на поєднанні традиційних дидактичних підходів із інноваційними освітніми технологіями. Особливу роль у технологічному компоненті відіграють інтерактивні методи навчання, спрямовані на розвиток професійної автономії та рефлексивності майбутніх учителів (веб-квести, кейс-метод, цифрові проекти, онлайн-дискусії, моделювання фрагментів уроків у віртуальному форматі, створення електронних дидактичних матеріалів). Застосування цих методів сприяє формуванню в студентів уміння проєктувати освітній процес із розвитку читацької грамотності, добирати адекватні цифрові ресурси та оцінювати їх педагогічну доцільність. Важливим аспектом технологічного компонента є використання сучасних цифрових платформ і сервісів як інструментів організації навчальної взаємодії. Наприклад, платформи Moodle / Google Classroom забезпечують структуровану організацію освітнього процесу, зворотний зв'язок і моніторинг результатів; сервіси Padlet / Miro / Sandbox сприяють колективному обговоренню текстів і створенню спільних цифрових продуктів; інструментарій Canva дозволяє розробляти візуалізовані дидактичні матеріали, інфографіки, інтерактивні читацькі щоденники, а застосунки LearningApps / Wordwall / Kahoot! / Quizlet / Genially / Quizizz / Edpuzzle – інтерактивні вправи. Водночас ключовим залишається не перелік інструментів, а здатність майбутнього вчителя методично обґрунтовано інтегрувати їх у структуру уроку. Технологічний компонент також передбачає формування в студентів умінь працювати з мультимодальними текстами та організовувати діяльність учнів у гіпертекстовому просторі (онлайн-опитування, інтерактивні карти змісту, цифрові портфоліо). Таким чином

забезпечується перехід від репродуктивних форм навчання до діяльнісних і дослідницьких.

Практико-орієнтований компонент методичної підготовки студентів-філологів спрямований на забезпечення переходу від теоретичного засвоєння знань до набуття реального досвіду професійної діяльності. Важливим напрямом реалізації цього компонента є моделювання та апробація студентами професійних дій, пов'язаних із формуванням читацької грамотності школярів у цифровому освітньому середовищі; розроблення та впровадження студентами фрагментів уроків і повноцінних занять із використанням цифрових інструментів; створення студентами власних цифрових дидактичних продуктів (інтерактивних вправ, онлайн-тестів, віртуальних читацьких щоденників, ментальних карт, інфографік, цифрових проєктів із аналізу літературних і публіцистичних текстів). Невід'ємною складовою практико-орієнтованого компонента є рефлексія професійного досвіду. Після проведення занять чи виконання цифрових проєктів студенти мають здійснювати самоаналіз, визначати рівень досягнення поставлених цілей, оцінювати ефективність використаних методів і технологій. Така рефлексивна діяльність формує здатність до самокорекції та професійного самовдосконалення.

Рефлексивно-оцінювальний компонент передбачає визначення чітких критеріїв сформованості методичної готовності майбутніх учителів (рівень розуміння сутності читацької грамотності як інтегрованого освітнього результату; здатність проєктувати уроки з урахуванням можливостей цифрового середовища; уміння добирати та методично обґрунтовувати цифрові інструменти; рівень розвитку рефлексивних умінь і готовність до професійного самовдосконалення). Важливим інструментом реалізації цього компонента є цифрове портфоліо студента, яке акумулює результати його професійної діяльності: розроблені конспекти уроків, цифрові дидактичні матеріали, відеофрагменти проведених занять, рефлексивні звіти. Регулярне обговорення педагогічних ситуацій, аналіз кейсів, написання

рефлексивних есе сприяють формуванню здатності до глибокого професійного самоаналізу.

Аналіз наукових джерел, нормативних документів і сучасних освітніх практик засвідчив, що читацька грамотність у цифровому середовищі виступає багатовимірним освітнім результатом, що включає когнітивний, діяльнісний і ціннісно-мотиваційний аспекти. Вона потребує від учителя-словесника здатності організовувати активну, інтерактивну, критично орієнтовану роботу з різними типами текстів, враховуючи специфіку цифрових ресурсів.

Пілотування бакалаврського модуля «Навчання читання за допомогою цифрових технологій» дозволило визначити мету, зміст, технології та практичні форми підготовки студентів, що сприятимуть формуванню комплексної професійної готовності до організації читацької діяльності школярів у цифровому просторі. Цільовий компонент визначає стратегічні орієнтири підготовки, концентруючи увагу на розвитку інтегрованої компетентності майбутнього вчителя; змістовий – окреслює необхідні знання, уміння та ціннісні орієнтації; технологічний – забезпечує педагогічно обґрунтовану реалізацію методичних і цифрових інструментів; практико-орієнтований – формує реальний досвід діяльності, що відповідає сучасним вимогам школи; рефлексивно-оцінювальний – забезпечує усвідомлення результатів підготовки та стимулює професійне самовдосконалення. Отже, запропонована модель підготовки майбутніх учителів-словесників дозволяє інтегрувати традиційні й інноваційні методики, формує професійні навички та цифрові компетентності, необхідні для ефективного розвитку читацької грамотності школярів.

Ця публікація підготовлена в рамках проєкту Erasmus+ eRead («Розвиток навичок читання за допомогою цифрових технологій»), що реалізується за підтримки програми Європейського Союзу. Однак висловлені погляди та думки належать виключно автору і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури. Ні Європейський Союз, ні орган, що надає гранти, не несуть за них відповідальності.

Література

1. Концепція Нової української школи.
URL: [https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20seredny a/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf](https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20seredny%20ukrainska-shkola-compressed.pdf)
2. PISA 2022 Results: Ukrainian Regions (18 of 27).
URL: <https://www.oecd.org/publication/pisa-2022-results/country-notes/ukrainian-regions-18-of-27-78043794/>

О. А. Вишнеvsька,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри полоністики і перекладу,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ЧЕСЛАВ МІЛОШ ЯК ПЕРЕКЛАДАЧ

Перекладацька діяльність Чеслава Мілоша, як і його оригінальні твори, вражає своїм обсягом та багатством. Поет також включив переклади художніх творів до власних книг поезії та есе, зокрема збірок «Trzy zimy» (1936), «Światło dzienne» (1953), «Kontynenty» (1958), «Gucio zaczarowany» (1965), «Prywatne obowiązki» (1972), «Ogród nauk» (1979), «Hymn o Perle» (1982), «Nieobjęta ziemia» (1984), «Rok myśliwego» (1990) і «Dalsze okolice» (1991). Митець перекладав польською твори Вільяма Блейка, Оскара Мілоша, Вільяма Шекспіра, Сімони Вейль, Томаса Стернза Еліота, Вістана Г'ю Одена та Волта Вітмена, американську поезію ХХ століття та поезію Далекого Сходу. Іншу сторону його перекладацької діяльності формують переклади з польської літератури ХХ століття іноземними мовами, зокрема англійською та французькою. Першими перекладами, опублікованими за кордоном, стали збірка есеїв «Zniewolony umysł» (англійською та французькою) та повість «Zdobycie władzy» (французькою) авторства Чеслава Мілоша.

Чеслав Мілош займався перекладацькою роботою протягом усього свого письменницького життя, а хронологія та розвиток

його інтересів у цій галузі простежується у численних коментарях до перекладів. Вони утворюють своєрідну цілісність, з якої постає автопортрет поета-перекладача, а оцінки власних перекладів демонструють, що письменник аж ніяк не недооцінював їх значення та місце у своєму творчому доробку.

Завдяки коментарям і приміткам до перекладів можна реконструювати перекладацьку програму Чеслава Мілоша. Зауваження поета щодо власних перекладів застосовують як відправну точку для відтворення постульованого Антуаном Берманом тривимірною профілю перекладача [1], враховуючи його позицію, реалізований проєкт та герменевтичний горизонт з урахуванням того, що Чеслав Мілош охоче поєднує роздуми над самим перекладом з інформацією про історичні та біографічні обставини, що супроводжували його створення [3].

У 1986 році вийшла друком збірка «Mowa wiązana», яка містила переважно більшість його поетичних перекладів з різних мов на польську та розпочиналася передмовою, у якій Чеслав Мілош проаналізував власну «біографію перекладача» – від перших студентських спроб у 1934 році до 1984 року, коли до збірки «Niezakonana Ziemi» було включено переклади трьох віршів Девіда Герберта Лоуренса. Композиція збірки «Mowa wiązana» хронологічна, підпорядкована біографії перекладача, а не критеріям іншого роду, як то лінгвістичним, культурним, географічним, часовим, які можна було б вивести з оригінальних текстів.

Довоєнний етап перекладацької діяльності Чеслава Мілоша пов'язаний переважно з Францією та Оскаром Мілошем, хоча зроблені у той час переклади з французької мови не були численними. Молодий поет перекладає один вірш Шарля Бодлера: «Балкон», чотири вірші Оскара Мілоша та «Шукача пригод» Патріса де Ла Тур дю Пен. Не менш важливими були переклади творів литовського поета Казиса Борути, зроблені разом з університетським колегою Пранасом Анцявічюсом.

У 1939–1945 роках з англійської було перекладено поему «Безплідна земля» Томаса Стернза Еліота та добірку віршів XIX століття. Період захоплення американською поезією припав на

другу половину 1940-х та 1950-ті та 1960-ті роки. Зокрема, період 1946–1950 років відзначився активізацією перекладацької діяльності Чеслава Мілоша, яку він сам називав «місіонерською» [4]. Поет, який тоді працював у Вашингтоні та Нью-Йорку, регулярно публікує у польській літературній пресі переклади та критичні аналізи літератури, яку він відкриває по той бік Атлантики, не обмежуючись лише авторами мейнстріму, а й представляючи, наприклад, серію негритянських спірчуелс та твори чорношкірих авторів [2], а також поетів з країн Південної Америки та Китаю.

У шістдесятих і сімдесятих роках Чеслав Мілош обіймає посаду професора літератури в Каліфорнійському університеті в Берклі. У цей період відкрився інший напрямок перекладацької діяльності Чеслава Мілоша – переклад польських поетів англійською мовою. З’явилися томи Збігнева Герберта, Александра Вата, Анни Свірщинської, а також антологія «*Postwar Polish Poetry*» («Повоєнна польська поезія»), яка тричі перевидавалася та доповнювалася. Саме в цьому навчальному закладі, на студентських перекладацьких семінарах професора Чеслава Мілоша, бере свій початок сучасна польська перекладацька школа поезії, яку він послідовно створював.

Наступні десятиліття його перекладацької роботи, що здійснювалася частково в США, а частково в Польщі, яку митець відвідував дедалі частіше, а наприкінці життя оселився в Кракові, принесли три книги поезії в його перекладі: збірку «*Naiku*» (1992), «*Storge*» – досить велику добірку віршів Оскара Мілоша разом із його трактатом «*Ars Magna*» (1993), та «*Żółty tulipan*» – добірку віршів американської поетеси Деніз Леверттов (1999).

Окремим перекладацьким та поетичним проєктом Чеслава Мілоша стала антологія «*Wyprisy z ksiąg użytecznych*», опублікована в 1994 році та видана англійською мовою під назвою «*A Book of Luminous Things*» (1996), концепція та структура якої ставлять у центр постать та художню програму перекладача-антолога.

Таким чином, перекладацька діяльність Чеслава Мілоша займала важливе місце в його творчому доробку і сприяла

популяризації польської літератури за кордоном та знайомила польського читача з творами світових письменників.

Література

1. Berman A. *Toward a Translation Criticism*ty Press. Ohio, 2009. 288 s.
2. Czesława Miłosza «północna strona» / red. M. Czermińska, K. Szalewska. Gdańsk, 2011. 491 s.
3. Hejdel M. *Gorliwość tłumacza. Przekład poetycki w twórczości Czesława Miłosza*. Kraków, 2013. 312 s.
4. Miłosz C. *O przekładach. Kontynenty*. Kraków, 1999. S. 36–51.

О. В. Грицук,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології,

Національний університет «Острозька академія»

здобувач ОР магістр,

Запорізький національний університет

Науковий керівник: д. філол. н., проф. Павленко І. Я.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МОТИВАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ: «ПАМ'ЯТЬ ЯК ЗБРОЯ» ПРОТИ «ПАМ'ЯТІ ЯК ДИСКУСІЇ»

Процеси постсоціалістичної трансформації урбанімікону в Польщі та Україні, попри спільну мету – розрив із тоталітарним минулим, – демонструють дві різні мотиваційні моделі політики пам'яті. Умовно їх можна визначити як «пам'ять як зброя» та «пам'ять як дискусія». Перша модель передбачає використання минулого як інструменту в ідеологічній боротьбі, де держава нав'язує єдиний, безкомпромісний наратив, спрямований на символічне знищення спадщини «ворога». Друга модель розглядає минуле як поле для діалогу, де різні суспільні групи, включно з локальними громадами, ведуть переговори щодо того, що і як варто пам'ятати. Аналіз декомунізаційних процесів у Катовіце та Краматорську дозволяє побачити, як ці моделі проявляються,

поєднуються та конфліктують у різних національних та історичних контекстах.

Польський досвід другої хвилі декомунізації, ініційованої законом 2016 року [1], є яскравим прикладом реалізації моделі «пам'ять як зброя». Якщо перша хвиля 1990-х років мала риси «дискусії» – спонтанної, ініційованої знизу та спрямованої на відновлення балансу, – то друга стала централізованою ідеологічною кампанією.

Законодавство як інструмент примусу: Закон 2016 року не запрошував до діалогу, а наказував, встановлюючи жорсткі терміни та каральний механізм у вигляді «розпоряджень заступництва» воєводи. Це перетворило топоніміку з локальної прерогативи на інструмент централізованої політики.

IPN як ідеологічний арбітр: Інститут національної пам'яті отримав повноваження фактично безальтернативного експерта, чий висновок слугували юридичним обґрунтуванням для примусових перейменувань. Це усунуло можливість локальних інтерпретацій та нюансованих оцінок.

Придушення локальної «дискусії»: Казуси Єжи Зентека [2] та Вільгельма Шевчика [3] стали полем битви, де локальна спроба «дискусії» – апеляція до прагматичних заслуг Зентека та складної біографії Шевчика – була придушена силою центрального нарративу. Аргументи місцевої громади, міської влади та науковців були проігноровані.

Ре-комеморація як політичний акт: Заміна Шевчика на подружжя Качинських є квінтесенцією моделі «пам'ять як зброя». Це не просто очищення простору від старого символу, а його заповнення новим, що належить до пантеону актуальної правлячої партії. Таким чином, конфлікт у Катовіце розгортався переважно по лінії «центр проти регіону», де центральна влада використовувала історичну політику як зброю для утвердження власної ідеологічної гегемонії.

Український випадок, особливо після повномасштабного вторгнення 2022 року, демонструє складнішу, гібридну модель. Тут «пам'ять як зброя» є не стільки інструментом внутрішньополітичної

боротьби, скільки механізмом національного самозахисту та деколонізації, що, однак, реалізується через інструменти «дискусії».

Деколонізація як «зброя» проти агресора: Якщо польська декомунізація була спрямована проти внутрішнього «привида» комунізму, то українська де-русифікація є прямою відповіддю на зовнішню агресію. Мета тут – «топонімічне очищення» від культурних маркерів країни-агресора. Це безкомпромісний підхід, де пам'ять використовується як зброя для утвердження національної ідентичності та розриву з імперським минулим.

«Дискусія» як метод реалізації: На відміну від польської моделі, де центр диктував рішення, в Україні процес перейменувань, особливо після 2022 року, значною мірою ініціюється «знизу-вгору». У Краматорську, як і в багатьох інших містах, міська військова адміністрація організовувала тривалі громадські обговорення, збираючи пропозиції від мешканців через електронні форми та пошту. Рішення ухвалювалися після розгляду пропозицій спеціальними комісіями.

Поле для внутрішнього діалогу: Навіть у рамках жорсткої деколонізаційної парадигми в українському суспільстві точиться дискусія. Як показують дослідження, виникають суперечки щодо постатей, які, попри зв'язок з російською культурою, зробили значний внесок у розвиток місцевих громад. Це свідчить про те, що абсолютна логіка «зброї» на практиці стикається з локальними наративами та прагненням до більш зважених рішень.

Література

1. Ustawa z dnia 1 kwietnia 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy jednostek organizacyjnych, jednostek pomocniczych gminy, budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej. *Dziennik Ustaw*. 2018. Poz. 1103 (tekst jednolity).

2. Ziętek J. Konteksty kariery w komunistycznym państwie / A. Dziuba et al. *Katowice* : Instytut Pamięci Narodowej, 2017. 112 s.

3. Kałużna J. Dekomunizacja przestrzeni publicznej w Polsce – zarys problematyki. *Świat i Słowo*. 2018. Nr 2 (31). S. 157–172. DOI: 10.14746/ssp.2018.2.10.

*Ю. В. Гришук,
кандидат технічних наук,
доцент кафедри інформаційних технологій та аналітики даних,
Національний університет «Острозька академія»
здобувач ОР магістр,
Запорізький національний університет.
Науковий керівник: д. філол. н., проф. Павленко І. Я.*

ПРОЦЕСИ ПЕРЕЙМЕНУВАНЬ У ГОРЛІВЦІ ПІСЛЯ 2014 РОКУ: НЕЗАВЕРШЕНИЙ ЕТАП УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ

Події 2014 року та окупація Горлівки змінили контекст функціонування її символічного простору. Якщо до цього моменту збереження радянського годонімікону було результатом «пострадянської інерції», то після 2014 року воно перетворилося на свідомий акт політики пам'яті з боку окупаційної влади, спрямований на консервацію проросійського та неорадянського нарративу. Водночас українська держава здійснила низку символічних кроків, що сформували «віртуальний» або «екзильний» український годонімікон Горлівки.

Після ухвалення у 2015 році пакету законів про декомунізацію в Україні розпочався масштабний процес перейменування топонімів, пов'язаних із комуністичним тоталітарним режимом. Цей процес поширювався і на окуповані території, хоча реалізація мала виключно символічний та юридичний характер. Не маючи змоги провести громадські слухання чи імплементувати рішення на місцях, українська влада діяла централізовано. Розпорядженням голови Донецької обласної військово-цивільної адміністрації Павла Жебрівського було перейменовано 110 вулиць та інших об'єктів топоніміки на непідконтрольних територіях, в тому числі в Горлівці [1]. Ці перейменування мали на меті не лише формальне виконання закону, а й символічне повернення цих територій до українського ментального та історичного простору.

Приклади цих перейменувань демонструють логіку нової політики пам'яті:

– заміна радянських ікон на українські: вулиця Гагаріна (в м. Бахмут) була перейменована на вулицю Леоніда Каденюка, першого космонавта незалежної України [2]. Цей акт є показовим: радянський символ освоєння космосу замінюється аналогічним українським, що символізує перехід від радянської до української національної гордості;

– нейтралізація ідеологічних назв: імена радянських військових діячів, як-от Ватутін, замінювалися на політично нейтральні назви, наприклад, вулиця Зоряна, або Калінінський район м. Горлівки було перейменовано на Кіндратівський.

Ці дії створили унікальний феномен – «віртуальний годонімікон», що існує на українських мапах та в державних реєстрах, але відсутній у реальному житті окупованого міста. Це є важливим актом державної політики, що фіксує український суверенітет над цими територіями та закладає основу для майбутньої реінтеграції.

Зі свого боку, окупаційна влада Горлівки не лише проігнорувала українські перейменування, а й почала зміцнювати існуючий радянський символічний ландшафт. Збереження старих назв, як-от проспект Леніна чи вулиця Жукова, стало маркером лояльності до «русского мира» та його неорадянської ідеології.

Почалося створення нових героїв, пов'язаних з війною, що розпочалася у 2014 році. Хоча прямих даних про масове перейменування вулиць на честь бойовиків немає, активно створювалися нові меморіали та пам'ятні знаки, що формували новий локальний культ «захисників Донбасу». Ця політика була спрямована на повний розрив з українським історичним наративом та створення власної версії минулого, де центральне місце посідає протистояння з Україною.

Найбільш трагічним і водночас показовим прикладом, що ілюструє конфлікт політик пам'яті навколо Горлівки, є постать Володимира Рибака. Депутат Горлівської міської ради, був викрадений та жорстоко вбитий проросійськими бойовиками у квітні 2014 року за спробу встановити прапор України на будівлі

міськради. Його вчинок та мученицька смерть перетворили його на символ незламності та українського спротиву на Донбасі.

В окупованій Горлівці пам'ять про нього була приречена на забуття. Однак українська політика пам'яті знайшла інший шлях для його комеморації. Його ім'я почали увічнювати в інших містах України. Найбільш знаковим стало перейменування вулиці Кронштадтської на вулицю Рибака у Києві [3].

Цей акт має символічне значення. Оскільки вшанувати героя в його рідному місті неможливо, його пам'ять переноситься до столиці, стаючи частиною загальнонаціонального руху. Це приклад створення «місця пам'яті в екзилі», яке зберігає зв'язок з окупованою територією та водночас є обіцянкою майбутнього повернення та відновлення історичної справедливості.

Таким чином, після 2014 року годонімікон Горлівки був полем битви двох антагоністичних проєктів пам'яті. З одного боку – віртуальна, але юридично закріплена українська декомунізація. З іншого – реальна консервація радянського спадку та створення нового мілітаристського культу окупаційною владою. Історія В. Рибака демонструє, що українська політика пам'яті, навіть не маючи фізичного контролю, продовжує боротьбу за символічний простір, переносячи комеморативні практики на підконтрольну територію і тим самим зберігаючи ментальний зв'язок з окупованими містами.

Література

1. Донеччина за Жебрівського: що зроблено за рік. Гуманітарна сфера. *Укрінформ*. 13.06.2016. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-donechchina/2040656-doneccina-za-zebrivskogo-so-zrobлено-za-rik-gumanitarna-sfera.html>
2. Семаковська Т. Перейменування на Донеччині: список сіл та селищ. *Бахмут IN.UA*: вебсайт. 19.09.2024. URL: <https://bahmut.in.ua/bez-pushkiniv-ta-moskovskiyh-vr-pidtrymala-perejmenuvannya-yaki-zminy-ye-dlya-donechchyny/>
3. У столиці вулицю Кронштадтську перейменовано на вулицю Володимира Рибака. *Київська міська рада*. 27.10.2022. URL: <https://kmr.gov.ua/uk/content/u-stolyci-vulycyu-kronshtadtsku-pereyменовано-na-vulycyu-volodymyra-rybaka>

*А. С. Дириб'ян,
здобувач ОР магістр,
Запорізький національний університет.
Науковий керівник: к. філол. н., доц. Ільченко І. І.*

ВЛАСНІ НАЗВИ В РЕКЛАМНОМУ ПРОСТОРІ М. ЗАПОРІЖЖЯ

Реклама є невід'ємною частиною сучасного міського середовища, де вона відіграє ключову роль у формуванні комунікаційного простору та впливає на свідомість споживачів. У цьому динамічному середовищі власні назви (ономастикони) набувають особливого значення. Вони функціонують не тільки як ідентифікатори об'єктів, але й як потужний інструмент впливу, елемент мовної гри та засіб для створення унікального іміджу. «Словник іншомовних слів» (2006), визначає рекламу як популяризацію товарів, видовищ, послуг і т. ін. з метою привернути увагу покупців, споживачів, глядачів, замовників і т. ін. [1, с. 466]. А взагалі, слово «реклама» походить від латинського дієслова «reclamo», що означає: 1) голосно заперечувати, елементом виражати протест, обурення; 2) оголошувати; 3) голосно кричати [3].

Місто Запоріжжя, як великий промисловий і культурний центр півдня України, має власний рекламний простір, який відображає місцеві особливості, історичні особливості та сучасні тенденції розвитку бізнесу. Аналіз використання власних назв на рекламних носіях у Запоріжжі дозволяє виявити не тільки найпоширеніші ономастичні моделі, але й дослідити їхню комунікативну ефективність, стилістичне навантаження та відповідність нормам української мови.

Основними функціями власних назв у рекламі ономасти вважають номінативну, експресивну, текстотвірну, стилістичну, сугестивну.

За характеристикою семантики твірних баз рекламонімі поділяємо на дві великі групи: відапелятивні та відонімні.

Відапелятивні рекламонеми творяться лексико-семантичним способом від загальних назв. Твірними базами для них слугують апелятиви, що позначають одиничні об'єкти, продукти харчування, технічні пристрої, якісні/кількісні характеристики, споруди, рослини, тварини і т. ін.

Аналіз зібраного матеріалу дає змогу виділити кілька домінантних семантичних підгруп у цій великій групі:

Вияв якісних характеристик: «*Золотий Вік*» – почуття прикрашають (від апелятивів «золотий» та «вік»), журнал *FIRST*⁺ – будь першим – будь кращим! (від англ. first – перший), Обирай, якою будеш сьогодні з «*Укрзолото*» (поєднання «український» та «золото»), *SMART* – вмикай життя в житловому комплексі (від англ. smart – розумний). Ці назви сугестивно навіюють асоціації з найвищою якістю та досконалістю. Вияв соціального статусу: «*Золота Королева*» – сяйво розкоші (від апелятивів «золота» та «королева»). Найменування мотивовані високим соціальним статусом, покликані залучити покупців та підкреслити ексклюзивність продукції. Рекламонеми, мотивовані зооніміями: «*Фокстрот*» – замовляй онлайн-забирай в магазині (від англ. fox – лисиця); «Будь собою, будь яскравою, будь *GlamBee*» (пор.: англ. glam – «гламурна», bee – «бджола» → «*GlamBee*»); *Наша Ряба* – Завжди поруч заради майбутнього (Ряба – курка, головна героїня казки «Курочка Ряба»); Якщо піца, то *PANDA* (від англ. panda – панда). Тварини виступають емблемами, що відображають бажані емоції або поведінку. Рекламонеми, мотивовані фітонімною лексикою, що є основним складником того чи іншого продукту. *iPhone Air* легкість, яку відчуваєш, обирай в «*YABLUKA*» (від апелятиву «яблуко»); «Виглядай супер з *Fructis Superfood Fructis*» (пор.: лат. fructus – плід, фрукт, від англ. superfood – суперїжа), «*Апельмон*» – Завжди свіже м'ясо! (комбінація апелятивів «апельсин» + «лимон»). Рекламонеми, мотивовані назвами споруд (як правило, фінансових установ), семантично пов'язані з об'єктами, які вони номінують: *Приватбанк* – «Беремо і робимо» (від англ. private – приватний). Деякі рекламонеми тісно пов'язані з певним процесом, який має виконати покупець: «*Алло* – Тицяй що хочеш»

(алло – міжнародний вигук). Рекламоніми мотивовані основним продуктом, який реалізує певна компанія: *WOG* – перша національна мережа автозаправних комплексів гарного настрою (скорочення від англ. West Oil Group – Західна Нафтова Група). Рекламоніми, мотивовані назвами технічних пристроїв, які продає фірма: «*Rozetka*» – «Відгуки від тих, хто шарить» (від апелювання «розетка» – пристрій для вмикання приладів). Назви абстрактних понять: Готовий співати на повну? Караоке-вечір у барі *SOVIST* саме те, що тобі потрібно! (Совість – морально-етичне поняття, яке символізує чесність); *Sandora* – Святкуй яскраво! (українською – згода, мир), «*COMFY*» – намберван у техніці та гаджетах (англ. «comfy» – є розмовним скороченням від «comfortable» – комфортний). Рекламоніми, мотивовані назвами продуктів харчування: *Döner Market* – Смакуй з друзями! Сезон української кухні з 28.10.25 по 10.11.25 (з турецької döner kebab – обертове м'ясо); «*FUNBEER*» – з нами життя веселіше! (англ. fun – веселощі, beer – пиво). Важливе місце у творенні рекламонімів посідає також професійна лексика, яка безпосередньо пов'язана з діяльністю названої установи. *Dental OS clinic* – «Ми створюємо усмішки, які надихають!» (від англ. Dental – стоматологічний, професійна сфера). Назви на позначення діяльності людини: *Чумак* – «З лану до столу» (чумаки – це українські торговці та візники).

Наступною групою виділяємо відонімні рекламоніми. До таких належать назви, що мотивовані іменем або прізвищем людини (антропоніми), місцем розташування (топоніми), міфологічними образами (міфоніми) тощо. Онімні рекламоніми становлять значну частину серед запропонованих прикладів. Рекламні антропоніми: «*VikiShop* – це те місце, про яке всі питають...» (від імені засновниці – Вікторія); «Час зробити собі модний настрій – зі знижкою й любов'ю від *VEREMEY*» (від прізвища засновниці – Я. Веремей); «Де зустрінемося? Біля – *LAVAZZA*» (від прізвища засновника – Luigi Lavazza); «*ROSHEN* – солодкий знак якості» (назва походить з прізвища його засновника – П. Порошенка шляхом вилучення першого та останнього складів). У наступній підгрупі виділяємо рекламоніми відтопонімного походження. Здебільшого такі назви

мотивовані місцем виробництва продукту, що підкреслює автентичність, традицію та якість: *Галичина – «живи серед вічних цінностей»* (від історико-географічного регіону *Галичина* (територія Західної України)); *Моришинська – «Природа твого тіла. Відновлюйся щодня, як задумано природою»* (від українського міста *Моришин*); *Дарниця – «Бути українцями – це наше»* (*Дарниця – географічна назва місцевості, де розташовані виробничі потужності компанії*); *Петриківка – найкращий магазин на районі* (селище міського типу *Петриківка* (Дніпропетровська область)); *La Roche-Posay – «краще життя для чутливої шкіри»* (фр. *La Roche-Posay – муніципалітет у Франції*). Тут також визначаємо підгрупу рекламнімів комбінованого походження – це об'єднання у назві слів з різним семантичним навантаженням для привернення уваги покупців та посилення комунікативного ефекту. *Київстар – «Ми розуміємо, як важливий той самий дзвінок»* (*Назва складається з двох слів, які функціонують як єдине ціле: Київ – топонім, стар (Star) – англійське слово, що означає зірка*). Рекламніми, мотивовані мифонімами, які надають емоційності, авторитету чи символічної краси. *«Аврора» – «знижує для красоти до -40%»* (пор.: *Аврора – римська богиня світанку*); *«EVA» – «Даруй особливе тим, кого любиш!»* (пор.: *Єва – в авраамічних релігіях перша жінка*).

Аналіз рекламних назв у Запоріжжі демонструє, що міський рекламний простір ефективно використовує дві домінуючі стратегії наймінгу для впливу на споживача: Функціональна Прозорість (відапелятивні назви) та Персональна/Географічна Довіра (відомі назви). Таким чином, рекламніми в Запоріжжі поєднують сугестивну експресію (заклик до дії, емоції) з чіткою семантичною мотивацією (місце, якість, ім'я), створюючи ефективний комунікативний мікс, який орієнтований як на швидку ідентифікацію, так і на формування довготривалої довіри до бренду.

Література

1. Биби́к С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / ред. С. Я. Єрмоленко. Харків : Фоліо, 2006. С.466.

2. Горошкова О. А. Власні назви у сучасному рекламному дискурсі. Львів, 2021. URL: file:///C:/Users/kalaytan/Downloads/Telegram%20Desktop/Horshkova-Olena.-Flo-m-21%20(2).pdf

3. Македонова О. Д. Лінгвостилістична організація та прагматичне функціонування англійськомовного рекламного дискурсу : дис. канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2017. 229 с.

*С. О. Доброскок,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури,
Запорізький національний університет*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ВІД АДАПТИВНИХ ЗАВДАНЬ ДО АВТОМАТИЗОВАНОГО ЗВОРОТНОГО ЗВ'ЯЗКУ

Цифрова трансформація освіти зумовила активне впровадження інноваційних технологій у процес навчання гуманітарних дисциплін, зокрема української літератури. В умовах компетентнісно орієнтованої освіти особливої актуальності набуває використання штучного інтелекту (ШІ) як інструмента персоналізації навчання, підтримки аналітичної та інтерпретаційної діяльності учнів, а також оптимізації зворотного зв'язку. Водночас специфіка літературної освіти вимагає обережного, методично виваженого застосування ШІ з урахуванням багатозначності художнього тексту та ролі суб'єктивного читацького досвіду.

У шкільній практиці доцільно розрізняти інструменти ШІ за функціями:

– генеративні асистенти для планування, диференціації та моделювання дискусії (ChatGPT, Claude for Education, Gemini for Education);

– інструменти мовно-стилістичного редагування (під час написання есе/відгуку), використовуються як «чернетковий

коректор» із обов'язковою вимогою: учень пояснює, що саме виправив і чому (щоб уникати недоброчесності);

– інструменти формувального оцінювання: генерація рубрик, чек-листів, узагальнення типових помилок класу (без персональних даних);

– інструменти для створення навчальних презентацій (Gamma, Canva (функція Magic Design), Google Slides тощо).

Так, наприклад, методика «Адаптивне читання художнього тексту» передбачає поетапну роботу з твором із використанням цифрового асистента. Розглянемо її на прикладі історичного роману П. Куліша «Чорна рада». На етапі первинного осмислення тексту ШІ може бути залучений для створення адаптивних навчальних завдань різного рівня складності, що дає змогу врахувати неоднорідність читацької підготовки учнів. Для учнів із вищим рівнем підготовки ШІ використовується як допоміжний інструмент для формування аналітичних і дискусійних запитань до тексту, що стосуються мотивації вчинків персонажів, зіставлення позицій Якіма Сомка й Івана Брюховецького, а також осмислення образу «чорної ради» як символу народного вибору та суспільної дезорієнтації.

Ефективною є методика рольової інтерпретації, у межах якої штучний інтелект використовується для попередньої підготовки аргументів від імені різних учасників конфлікту. Учні, працюючи в групах, отримують завдання сформулювати аргументи на захист політичної позиції певного персонажа, спираючись винятково на події та епізоди роману, без використання вигаданих цитат. Відповіді, згенеровані ШІ, слугують орієнтиром для подальшої роботи з текстом: учні перевіряють запропоновані аргументи, доповнюють або спростовують їх, добираючи точні текстові підтвердження. Такий підхід сприяє формуванню навичок критичного читання, уміння відрізнити авторську позицію від нав'язаних інтерпретацій і розвиває здатність до аргументованого мовлення.

Особливе значення має застосування штучного інтелекту під час аналізу складних філософських і психологічних текстів. Так методика «Діалог з текстом» реалізується через створення учнем

запитів до ШІ, які моделюють інтерпретаційну дискусію. Наприклад, під час вивчення драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» учні можуть адресувати ШІ запит на аналіз конфлікту між світом природи та цивілізації, порівняти образ Мавки з архетипними жіночими образами, визначити роль символіки у формуванні філософського підтексту драми. Важливо, щоб учитель наголошував: відповіді ШІ не є остаточними, а слугують відправною точкою для подальшого осмислення й корекції власної позиції.

Автоматизований зворотний зв'язок також є ефективним інструментом формуального оцінювання. ШІ може здійснювати первинний аналіз учнівських есе, виявляти мовні та стилістичні огріхи. Наприклад, учень пише есе на тему: «Проблема самореалізації особистості в романі “Місто”». Текст подається на попередній аналіз ШІ з проханням оцінити логіку, аргументацію, стиль. Учень редагує роботу, враховуючи рекомендації. Остаточне оцінювання здійснює вчитель, акцентуючи увагу на глибині інтерпретації та оригінальності мислення. Такий підхід сприяє розвитку навичок самоаналізу, відповідальності за власне висловлення й розумінню критеріїв якісного літературного твору.

Водночас використання штучного інтелекту в літературній освіті актуалізує проблему академічної доброчесності. Важливим завданням учителя є формування в учнів усвідомлення меж застосування ШІ: як інструмента допомоги, а не заміни власної інтелектуальної діяльності. Доцільним є запровадження правил прозорого використання цифрових інструментів і обговорення результатів, отриманих за їх допомогою, у класі.

Отже, штучний інтелект має значний дидактичний потенціал у методиці викладання української літератури. Адаптивні завдання, індивідуалізовані освітні траєкторії та автоматизований зворотний зв'язок сприяють підвищенню мотивації до читання, розвитку інтерпретаційних і комунікативних компетентностей здобувачів освіти. Позаяк ефективність використання ШІ можлива лише за умови збереження провідної ролі вчителя-словесника та поєднання цифрових інновацій із гуманітарними цінностями літературної освіти.

Література

1. Інструктивно-методичні рекомендації щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах середньої освіти. URL: <https://surl.lu/ptquby>

В. А. Доня

здобувач ОР PhD,

Запорізький національний університет

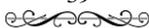
Науковий керівник: к. пед. н., доцент Горлач В. В.

СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Переклад посідає ключове місце в міжкультурній комунікації, виступаючи одним із основних механізмів опосередкованої взаємодії між носіями різних культур. У цьому процесі створюється текст, який за структурою, змістом і функціями має відтворювати комунікативний потенціал оригіналу [1, с. 37].

Готовність до міжкультурної комунікації, на нашу думку, передбачає інтеграцію двох ключових аспектів. По-перше, це висока компетентність перекладача у сфері комунікативних навичок, що проявляються у здатності ефективно використовувати мовні засоби вихідної та цільової мов, враховувати специфіку їх функціонування, а також забезпечувати адекватність і еквівалентність передачі інформації. До цього аспекту також належать навички оперативного аналізу тексту, врахування культурних контекстів і відмінностей у комунікативних практиках. По-друге, крім глибокого володіння мовами, перекладач має демонструвати теоретичну підготовку у галузі перекладознавства. Це дозволяє обирати та практично використовувати відповідні стратегії перекладу, які забезпечують точну передачу змістового плану, вираженого засобами однієї мови, без спотворень засобами іншої мови.

У дослідженні Н. В. Кобзар готовність до міжкультурної комунікації визначається як система, що включає когнітивний, мотиваційно-ціннісний і комунікативно-діяльнісний компоненти [2].

Когнітивна складова охоплює систему знань про міжкультурну комунікацію, взаємозв'язок мови й культури та роль перекладу в полікультурному середовищі. Його зміст можна конкретизувати в кількох підгрупах:

1. Знання про міжкультурну комунікацію (її сутність, структуру, взаємодію вербальних і невербальних засобів, мовну картину світу), що забезпечують уникнення міжкультурних непорозумінь і адекватну адаптацію інформації.

2. Перекладознавчі знання (типи перекладу, способи й стратегії, еквівалентність, адекватність, прагматичні аспекти), які формують здатність до точного й функціонально доречного відтворення змісту.

3. Лінгвістичні знання (лексичні, граматичні та стилістичні особливості мов), необхідні для побудови граматично й стилістично коректного тексту перекладу.

4. Соціокультурні знання (культурні норми, національно-мовні особливості, стереотипи), що дозволяють узгоджувати переклад із культурними очікуваннями адресата.

Отже, когнітивний компонент формує інтелектуальну базу, необхідну для подальшої професійної діяльності перекладача.

У свою чергу, мотиваційно-ціннісний компонент визначає ставлення майбутнього перекладача до міжкультурної взаємодії, толерантність до представників інших культур і зацікавленість у власному професійному зростанні. Згідно з трактуванням А. М. Колота, мотивація є сукупністю внутрішніх та зовнішніх чинників, що спонукають індивіда до діяльності та визначають її спрямованість. [3, с. 6] У контексті підготовки перекладачів вона включає: прагнення до самореалізації через перекладацьку практику; інтерес до вивчення мов і культур; вплив освітнього середовища та перспективи професійного розвитку. Ціннісна складова зумовлює повагу до культурних відмінностей, усвідомлення унікальності власної та інших культур, дотримання етичних норм у міжкультурному спілкуванні. Усе це формує внутрішню мотивацію до якісного виконання перекладацької діяльності.

Говорячи про комунікативно-діяльнісний компонент, варто підкреслити, що він відображає практичну реалізацію знань і навичок у професійній діяльності та охоплює володіння нормами усного й письмового ділового спілкування, використання вербальних і невербальних засобів комунікації, уміння вести діалог іноземною мовою, формулювати й передавати думки, добір перекладацьких стратегій відповідно до жанрових і прагматичних параметрів тексту, пошук відповідників, зокрема для безеквівалентної лексики, здатність розв'язувати комунікативні труднощі тощо. Таким чином, комунікативно-діяльнісний компонент забезпечує практичну готовність перекладача до ефективної міжкультурної взаємодії.

Таким чином, готовність перекладача до міжкультурної комунікації є комплексною характеристикою, що визначає його здатність ефективно взаємодіяти в полікультурному середовищі. Вона передбачає поєднання професійних знань, мотивації та практичних навичок, що забезпечують точну передачу змісту, врахування культурних особливостей і підтримання етичних норм спілкування. Формування готовності включає розвиток когнітивних умінь щодо мови, культури та процесу перекладу, мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності та комунікативних навичок, необхідних для реалізації практичної діяльності перекладача. Такий інтегрований підхід забезпечує ефективність міжкультурної взаємодії та високий рівень професійної компетентності перекладача.

Література

1. Гавриш М. М. Переклад як різновид міжкультурної комунікації (деякі аспекти проблеми). *Лінгвокультурний дискурс у парадигмі професійної освіти* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 5 березня 2015 р., КНЕУ, 2015. С.36–41.
2. Кобзар Н. В. Готовність майбутніх менеджерів туризму до міжкультурної комунікації та її компоненти. URL : <https://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN13/11knvtyk.pdf>
3. Колот А. М. Мотивація персоналу : підручник. Київ : КНЕУ, 2002. 337 с.

О. І. Дунєва
старший викладач,
Державний університет «Житомирська політехніка»

ПОСТІРОНІЧНЕ ПРОЧИТАННЯ АМЕРИКАНСЬКОГО ВОЄННОГО РОМАНУ БЕНА ФОНТЕЙНА «BILLY LYNN'S LONG HALFTIME WALK»

У суспільному сприйнятті художнє зображення будь-якої війни набуває особливої актуальності під час воєнних дій світового чи локального масштабу. Безпосередній зв'язок із не зовсім однозначними історично-важливими подіями, перенасиченість інформаційного простору їх суперечливими інтерпретаціями, особистий досвід читача та автора твору надають воєнному роману провокаційних рис. Така особливість воєнної тематики у художній літературі дозволяє осмислювати, а іноді й цілком по-іншому переосмислювати різні складні аспекти воєнного дискурсу.

Іронічна та сатирична позиції, характерні для постмодерністських творів загалом, на сьогодні вичерпали себе, зокрема і у жанрі постмодерністського американського воєнного роману. Іронічно-сатиричне зображення війни, коли світ щохвилини лихоманить від військових операцій, спотворює суспільне уявлення про реалістичність війни та шкодить загальній глобальній безпеці.

Зважаючи на неспроможність іронії серйозно та результативно передати жанрово-стильові особливості воєнного роману, у нашому дослідженні пропонуємо постіронічне прочитання твору американського письменника Бена Фонтейна «*Billy Lynn's Long Halftime Walk*», при цьому візьмемо до уваги ті композиційні елементи авторського наративу, які представлені за допомогою постіронії.

Варто наголосити, що кульмінація роману Бена Фонтейна вибудовується навколо головного героя твору, американського солдата Біллі («*two-week American hero*» [2]), та його взводу *Bravos*. Солдати прибули на футбольний матч просто з військових дій в

Іраці. Під час перерви навколишній реальний світ перетворюється для Біллі на сюрреалістичний витвір «*Billy Lynn's surreal game day experience*», перенасичений пропагандистським військово-патріотичним концертним дійством [2]. Волею долі Біллі «обрано» героїчним обличчям війни, яка для обивателів американського суспільства перетворилася на промотур та перформанс «*a run-on stream of patriotic cliches*» [3].

Постіронічне прочитання цього воєнного роману передбачає відмову від іронії та сарказму, пропонуючи натомість «нову щирість» («*new sincerity*») та справді гірку правду. Відповідне постіронічне зображення дійсності у цьому постмодерному наративі притаманне і для самого письменника. Військовий оглядач «*The Guardian*» Тео Тейт так прокоментував відхід письменника від іронічного зображення подій: «*...Fountain, like better-known writers of his generation such as Jonathan Franzen and David Foster Wallace, has dragged this ironic, media-saturated style back in the direction of sincerity, with rich, sharply drawn characters that you care about*» [4].

Розглядаючи почуття Біллі крізь призму постіронії, читач розуміє, що герой не іронізує, а розкриває гірку правду двох реальних світів до яких належить одночасно. Він щиро відчуває всю прірву між поп-культурним, викривленим, розтиражованим та комерціалізованим уявленням про війну та його власним жорстоким військовим досвідом: «*...here's too many people running around, too much bug-eyed panic, all the freak-out flavors of an ambush situation without any of the compensating murderous release.*» [1].

Біллі описує свої почуття, складаючи у них постіронічне щире нерозуміння галасу на стадіоні. Читач має зрозуміти, що Біллі не жартує, не іронізує, адже все навколо відрізняється від його власної реальної воєнної картини світу, де від аналогічної метушні на полі бою військового «звільняє» лише один вдалий постріл.

Розглянемо текстовий фрагмент, де Біллі з огидою спостерігає за абсурдним, на його погляд, оточенням на стадіоні. Він мріє повернутися на війну, яка виявляється для героя зрозумілою і чесною: «*He looks to his right and sees more Bravos*

similarly positioned, and at this instant he wishes he was back at the war. At least there he basically knew what he was doing...» [1].

Ключовим для постіронічної рецепції роману можна вважати, на наш погляд, осмислення Біллом власного місця у цьому цинічному «перформансі», адже герой не іронізує, кажучи: «*Being honoured for the worst day of your life*» [1] – гіркою та болючою реальністю стає для персонажа доля штучним способом створеного «героя війни».

Іншою перевагою постіронічного потрактування роману є можливість досягти рефлексії з боку читача, адже автор не просто розкриває гірку правду суспільної відірваності від війни та її комерціалізації, а й вимагає від читача відповіді, що насправді означає «*support the troops*». У своїй рецензії на роман Бена Фонтейна «The Washingtonpost» озвучує риторичне запитання, що передбачає чесну відповідь проте чи справді належним чином вшановують військових ветеранів: «*Does it simply mean letting them know they're in our prayers as we send them back into battle and go about our business? Does it mean turning them into gaudy celebrities? Or could there perhaps be a more honorable and appropriately humble way to commemorate their service?» [3].*

Отже, завдяки саме постіронічному прочитанню роману Бена Фонтейна «*Billy Lynn's Long Halftime Walk*», читач відчуває глибоку емпатію до вигаданих персонажів твору, проте має можливість перенести відповідні почуття на невігдані реалії війни.

Література

1. Ben Fountain. *Billy Lynn's Long Halftime Walk*. Ecco, 2012. 307 p.
2. Janet Maslin. *A Young Soldier Pauses on Dallas Cowboys Turf*, 2012. URL: <https://www.nytimes.com/2012/05/07/books/billy-lynn-s-long-halftime-walk-by-ben-fountain.html?pagewanted=all>
3. Jeff Turrentine. *Ben Fountain's «Billy Lynn's Long Halftime Walk*, 2012. URL: <https://is.gd/OU2bAv>
4. Theo Tait. *Billy Lynn's Long Halftime Walk by Ben Fountain – review*, 2012. URL: <https://is.gd/ckSGvq>

*А. А. Єрмолова,
здобувач ОР бакалавр,
Запорізький національний університет
Науковий керівник: к. філол. н., проф. Кравченко В. О.*

СПЕЦИФІКА ПОВІСТЕЙ М. МОРОЗЕНКО

Сучасна українська література представлена низкою різножанрових творів, серед яких почесне місце посідає повість, яка зберігає свої основні характеристики і має оригінальні модифікації. Про повість писали Т. Верба, К. Ганюкова, Є. Нахлік, В. Разживін, Л. Романенко, А. Ткаченко та ін.

Мета нашої розвідки – специфіка повістей М. Морозенко.

Загальновідомо, що епос, почавшись переважно як віршований, розвивається у формі оповідання, повісті та роману. До різновидів епосу відносять кількісні характеристики, пов'язані з обсягом твору. Відповідно їй виділяють твори малої, середньої та великої епічних форм, вживаючи поняття «мала проза», «середня проза», «велика проза». «Середня проза» – це повість. Змістові ознаки повісті – оповідь про людей на тлі певних подій, а формальні – лірична емоційна тональність, драматична напруга, епічне ядро. Важливою для повісті, як епічного роду, є її зовнішня, деміургічна позиція носія викладу.

У динамічних жанрах епосу – пригодницькій повісті – яскраво виражена інтрига, що надає сюжетові заплутаності. Це складне й напружене сплетіння дій персонажів, що прагнуть сягнути своєї мети через приховування намірів за допомогою різних хитрих «викрутасів».

Повість походить від слова «відати». На думку найперше приходять «Повість временних літ», але не у своєму теперішньому значенні, а як «оповідь», а згодом – узагальнена назва всіх оповідних жанрів [6, с. 85].

Ще на початку ХІХ ст. повістями називали і оповідання, і твори, значно більші обсягом за оповідання. Теперішні жанрові визначення творів того періоду не завжди збігаються з авторськими.

Наприклад, Панас Мирний та Іван Білик твір «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» називали повістю. Повістю називали також «Перехресні стежки» І. Франка та «Хмари» І. Нечуя-Левицького, що їх тепер відносять до романів. Керуючись літературною енциклопедією [3, с. 281], різниця між епічними жанрами зводиться до їхнього обсягу.

Повість вужче, ніж роман, охоплює життя, у ній, широко й багатогранно виводяться одна-дві дійові особи, а інші змальовуються побіжно. А. Ткаченко уточнив, що «...доцільніше говорити не про «змалювання» чи «зображення» життя ... а про творення художнього світу – глобальнішого, панорамнішого. Не обмежуваного ні в часопросторових вимірах, ні в кількості персонажів та фабульних ліній, сюжетних переплетінь, перипетій (роман); і локальнішого, обмеженого в часі й просторі долею, історією душі, пригодами одного або кількох персонажів (повість). Звідси і зовнішній вимір – обсяг [6, с. 87]. Від цього залежить і тип характеротворення: у романі – свій, а в повісті – фрагментарний.

«Літературознавчий словник-довідник» подає таке визначення: «Повість – епічний прозовий твір (рідше віршований), який характеризується однолінійним сюжетом, а за широтою охоплення життєвих явищ і глибиною їх розкриття займає проміжне місце між романом та оповіданням. Крім обсягу, повість різниться від оповідання розгорнутішим сюжетом, більшою кількістю другорядних персонажів, повнішою та глибшою їх характеристикою, наявністю описів. Розмежування повісті та роману менш виразне. Схожі вони за предметом зображення (життєві будні та вагомі історичні події), засобами зображення, розкриттям характерів. Але повість охоплює менше коло проблем, коротший період із життя героя» [4, с. 554]. Повість у самостійний вид епосу виокремилася на початку ХІХ ст. Отже, жанр повісті відносно молодий. У ній головна не подія, а воля, реакція та інші риси людини.

Зіставляючи твори різних періодів, висновковуємо, що сучасна література менше уваги приділяє випадку в долі людей і стверджує закономірності, а показуючи зовнішньо-подієву

сторону сюжету поглиблює психологічне мотивування. Внаслідок цього перипетії та інтриги дещо втрачають на своєму естетичному і катарсисному впливах. У сучасній повісті розвиток дії частіше відбувається через різноманітні ситуації, на означення яких теж вдаються до терміна «перипетії»; через стосунки персонажів, спалахи й затухання конфліктів – зовнішніх і колізій – внутрішніх, поступове чи раптове їх загострення та взаємопереплетення. Це допомагає письменнику яскравіше окреслити характери, психологію, фізіологію та соціальні елементи, що рухають дію. Пейзаж засвідчує звернення автора до психофізіологічних витоків первісної злитості людини й довкілля. Функції та особливості портрета в ліро-епосі позначені суб'єктивованістю. Документалізований портрет у повісті фігурує в різноманітніших виявах, із більшою чи меншою дозою вимислу.

Історична повість будується на історичному сюжеті, відтворює в художній формі певний період історії. Історична правда в ній поєднується з художньою, історичний факт – із художнім вимислом, історичні особи – з вигаданими, вимисел уміщено в межі зображуваної епохи.

Сучасна українська історична повість має модифікації, бо об'єктивно змінилася. В. Разживін виділяє «...три жанрові різновиди ... української історичної повісті: історико-пригодницький, власне історичний та історико-біографічний ... у повістях історико-пригодницького різновиду менша опора на історичні джерела і значно переважає змалювання долі вигаданих персонажів. Тематично вони були втілені в розкритті специфіки малодосліджених епізодів з історії козаччини та інонаціонального життя» [4, с. 178].

Поділ історичної повісті на підвиди запропонувала К. Ганюкова і назвала такі: історико-художній, документально-історичний, історико-пригодницький, філософсько-історичний. Вона вважає, що для історико-пригодницької повісті характерні «...перипетії белетристично-пригодницького сюжету» [2, с. 22].

Пригодницькі твори характеризуються гострою інтригою, заплутаними сюжетними лініями, фантастичними колізіями,

напруженою фабулою. Персонажі діють за законами внутрішньої та зовнішньої випадковості, кохання, честі і вірності в екстремальних ситуаціях. Іноді вони перебувають на межі смерті і життя, можуть бути наділені гіперболізованими характеристиками. Крім того, їм властиві динаміка сюжету, багато ситуативних загадок, таємниць, несподіванок, неочікуваних розв'язок і стрімкий розвиток дії, що відбувається за незвичних умов. У творах окреслені протилежні персонажі [3, с. 269]. Функціонування переказів і легенд у такому творі зумовлено передусім літературно-естетичною доктриною романтизму. Є. Нахлік слушно писав, що «...використання казково-фантастичної умовності давало змогу відкрити й виражати незнані досі красному письменству сфер історичного минулого та сучасності, внутрішнього людини», а «...опрацювання казково-фольклорних сюжетів, мотивів та образів ... сприяло вираженню в романтичному мистецтві поетичного “духу народу”, формуванню самобутніх національних літератур» [5, с. 154]. Це й спостерігаємо у повістях М. Морозенко.

Історико-пригодницька повість – це поєднання двох жанрових різновидів (історичного і пригодницького), у яких змальовуються історичні події та явища, характеризуються типові та незвичайні риси історичних постатей, їхні вчинки та поведінка. М. Морозенко представила повість, яка, з'єднуючись з іншими жанрами, утворила жанровий синтез. Це історико-пригодницькі повісті «Іван Сірко, великий характерник» та «Іван Сірко, славетний кошовий». Кожна повість поділені на розділи. Такі твори називають жанровим різновидом – «...історична повість у новелах» [1]. Герої історико-пригодницької повісті здатні до неординарних вчинків, часто подвигів, і не заради жінки, а заради народу, держави. У таких творах домінує стара романтична традиція і в характеристиці героїв, і в змалюванні пейзажів, превалює піднесено-патетичний стиль в описах боїв, використання символіки та міфології. Переважання романтичних тенденцій в інтерпретації воєнних дій пов'язане не лише з орієнтацією на традиції письменників минулого, а з належністю повістей до різних жанрових різновидів.

Отже, повісті М. Морозенко «Іван Сірко, великий характерник» та «Іван Сірко, славетний кошовий» – історико-пригодницькі.

Література

1. Верба Т. Жанрові ускладнення української історичної повісті ХХІ ст. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Філологія*. Маріуполь, 2018. Вип. 18. С. 19–27. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/zhanrovi-uskladnennya-ukrayinskoyi-istorichnoyi-povisti-xxi-st/viewer>.

2. Ганюкова К. Розвиток образу вимишленого головного героя в українській історичній повісті ХІХ – початку ХХ ст. *Вісник Запорізького державного університету*. 2001. № 3. С. 1-4. URL : <https://is.gd/PFE7gE>.

3. Літературознавча енциклопедія : у двох томах. / Авт.-уклад. Ю. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 624 с.

4. Літературознавчий словник-довідник / уклад. Р. Гром'як, Ю. Ковалів, В. Теремко. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.

5. Нахлік Є. Українська романтична проза 20–60-х років ХІХ ст. Київ : Наукова думка, 1988. 318 с.

6. Ткаченко А. Мистецтво слова. Вступ до літературознавства: підручник. Київ : ВЦ «Київський університет», 2003. 448 с.

Н. О. Зубець,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови*

К. Лужна,

*здобувач ОР магістр,
Запорізький національний університет*

ДЕРОГАТИВНІ ЛЕКСЕМИ В НОВИННИХ МЕСЕНДЖЕРАХ

Мова як складний соціокультурний феномен перебуває у безперервному розвитку й відображає динаміку суспільних процесів, зокрема трансформацію цінностей, норм і моделей

комунікативної поведінки. Особливо чітко ці зміни простежуються в публічному мовленні, де лексичні засоби нерідко набувають виразного оцінного, емоційно-експресивного та маніпулятивного характеру. У цьому контексті на особливу увагу заслуговують ненормативні засоби мови як мовний інструмент приниження, дискредитації та формування негативного образу окремих осіб, соціальних груп або явищ.

Проблеми функціонування анормативної лексики, її семантико-прагматичні особливості та роль у структурі публічного дискурсу досліджували С. Єрмоленко, Н. Клименко, Т. Коць, Л. Ставицька, М. Степаненко, І. Фаріон, С. Форманова та ін. Науковці наголошують, що такі мовні одиниці виконують не лише експресивну, а й ідеологічну функцію, формуючи певні соціальні стереотипи та впливаючи на масову свідомість.

Суттєві зміни в мовному просторі зумовлені активним розвитком цифрових платформ, зокрема месенджера Телеграм, який став одним із провідних каналів поширення оперативної інформації. Публічні телеграм-канали функціонують як альтернативні медійні майданчики, на яких поєднуються ознаки інформаційного, публіцистичного та розмовного стилів, що сприяє посиленню експресії та збільшенню кількості анормативних мовних одиниць, зокрема дерогативів (англ. *derogative* 'принизливий вираз', згодом лексема набула додаткового значення 'зневажливий') – складників експресивного лексикону зі зневажливим семантичним навантаженням.

Метою нашої розвідки є виявлення та семантична характеристика лексичних дерогативів, визначення їх комунікативно-прагматичних функцій у публічних телеграм-каналах «Труха Україна» та «Забор Запоріжжя».

У сучасному контексті дерогативна лексика не лише лінгвістичне, а й соціально-психологічне явище, яке відображає колективну травму, боротьбу за виживання, пошук моральних орієнтирів та засіб самоідентифікації нації. У стані хронічного стресу, що спричиняє війна, людська психіка шукає способи розрядки накопиченої агресії, страху, безсилля. Формується новий

тип публічного мовлення – стисле, експресивне, насичене дерогативною лексикою, що передає емоційні оцінки подій та осіб.

З урахуванням семантики, прагматики та комунікативної функції дерогативної лексики, засвідченої в ТК, виокремлюємо такі її групи:

1) лексеми, що характеризують людину як інтелектуально, морально або соціально неповноцінну: *ідіот, тупак, дегенерат, недоумок, нікчема, пустоголовий* (*Дзвонила і півгодини називала мене ідіотом за те, що я вів переговори з Трампом про тарифи; В Херсонській області якісь недоумки запустили салют*);

2) дерогативи на позначення моральних якостей та поведінкових характеристик, які маркують людину як аморальну, підлу, нечесну: *падло, мерзота, тварюка, сволота, гнида* (*Мерзоти вдарили по житловому будинку; Пізніше тварюки декілька годин грабували продуктовий магазин, курили просто біля тіла вбитого чоловіка*);

3) зооморфні дерогативи (на позначення людини): *щур, свиня, псина, гадюка, пацюк, стадо, худоба, жаба* (*Російські щури є і зараз, як бачимо в найвищих ешелонах; Путін і стадо його гостей*);

4) політизовані дерогативи та ідеологічні ярлики, що мають не лише чітке політичне забарвлення та спрямування на маргіналізацію опонентів, а й стають маркером соціальної позиції мовця: *ватник, секта, маріонетка* (*А ватники «липовими» виявилися; Згоден навіть на російську маріонетку*);

5) дерогативні лексеми на позначення кримінальних елементів та асоціальних типів: *нападник, гопота, бешкетники* (*Нападник утік, але його затримали правоохоронці*).

Аналіз дерогативної лексики в повідомленнях, реакцій у коментарях під постами обох ТК уможливило виокремлення особливостей національного та регіонального медіадискурсу.

Для дерогативної лексики у новинних месенджерах властиві такі функції:

1) експресивно-емоційна: у мовленні користувачів і редакторів телеграм-каналів це спосіб «випустити пару», напр.: *русня знову отримала по зубах*;

2) оцінно-стигматизуюча : негативне оцінювання осіб чи явищ, формує стійкі стереотипи та зневажливі образи ворога: *чмоня, сепари*;

3) функція ідентифікації допомагає чітко маркувати позицію мовця і визначити, до якої спільноти він належить. Вживання специфічної дерогативної лексики сигналізує про підтримку української позиції;

4) маніпулятивно-пропагандистська: використовується для впливу на громадську думку, формування наративу про ворога як вбивцю: *орки знову обстріляли мирне місто*;

5) іронічно-гумористична: реалізується через використання евфемізмів, тобто своєрідна мовна зброя, що допомагає подолати страх і травму через сміх: *відпочивати під Бахмутом*.

У періоди суспільних криз і воєн мовлення зазнає радикальної емоціоналізації, де експресія переважає над нейтральністю, що закономірно сприяє активізації дерогативних форм.

Література

1. Ісакова Т. Мова ворожнечі як проблема українського інформаційного простору. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 4. С.90–97.

2. Степаненко М. Політика і війна : закономірності та парадокси мовного розвитку : монографія. Харків, 2024. 804 с.

Н. О. Зубець,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови,

Запорізький національний університет

ФУНКЦІОНУВАННЯ ВЛАСНИХ ІМЕН ЗАПОРІЖЦІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ: ПРАВОПИСНИЙ АСПЕКТ

В антропонімічній системі власні імена людей посідають особливе місце, що зумовлено специфікою їхнього функціонування, особливостями уживання та факторами змін у політичному,

соціальному, національномовновному і культурному житті. На ці слова поширюються закони мови і права.

У лінгвістичній науці особове ім'я – це власна назва (в українців – трилексемна) людини, яка надається їй при народженні. У правознавстві особове ім'я – юридично зафіксована власна назва (ім'я, форма по батькові, прізвище), засіб словесної індивідуалізації та легалізації особи в суспільстві та державі. Юридичне закріплення імені сьогодні здійснюють уповноважені органи – РАЦСи, діяльність яких відбувається на підставі Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану». За потреби беруться до уваги церковні акти, метрики, записи в яких здійснювалися з ХІХ ст. Офіційне наймення людини має гармоніювати як із мовною системою, так і з правовими нормами. Різні написання в документах обов'язково створюють проблеми з юридичною ідентифікацією особи.

Кафедра української мови Запорізького національного університету має повноваження надавати довідки громадянам щодо написання їхніх власних імен у випадку, коли їх передача в документах різна. У цій розвідці ставимо за мету узагальнити практику цієї роботи, виявити основні тенденції в помилковому оформленні документів запоріжців через проблеми з правописом офіційних повних імен.

Для дослідження дібрано фактичний матеріал, зумовлений екстралінгвістичними факторами, – паспорти, заповіти, дипломи, реєстри цивільного стану, свідоцтва про одруження / народження / смерть тощо.

Зазначимо, що якісний і кількісний склад власних назв людей запорізького краю були предметом розгляду В. Горпинича, Т. Сакової, В. Чабаненка та ін. Д. Лугова, дослідивши особливості функціонування іменника м. Запоріжжя з кінця ХVІІІ до початку ХХІ ст., констатувала, що репертуар імен запоріжців – складна система, багаточарове утворення, одиниці якого належать до слов'янського і неслов'янського антропонімного фонду [2]. На його формування тільки за останні 100 років вплинули такі важливі суспільно-політичні події, як будівництво Дніпрогесу, індустріалізація, що зумовило переселення людей на ці території.

У мовній сфері відбувалося формування українського правопису, прийняття його нових редакцій, у яких все спрямовувалося на максимальне зближення з російською мовою. Документація велася російською мовою до 90-х років ХХ ст. Звичайно, русифікація, табування національних традицій українського назовництва не були такими цинічними, як у ХІХ ст., коли, наприклад, 1888 року цар Олександр ІІІ видав указ «Про заборону вживання в офіційних установах української мови та **хрещення українськими іменами** [виділення – Н. З.]», усе ж це призвело до глибоких і системних деформацій у свідомості українців, у складі та структурі власних імен.

Після проголошення незалежності України, надання українській мові статусу державної постала проблема нормативного написання русифікованих власних імен запоріжців. Неправильні, помилкові записи офіційних повних імен стали масовим явищем у 90-х роках.

Виховані в радянський час працівники державних органів продовжили російськомовну адаптацію давнозапозичених антропонімів, які набули в нашій мові специфічного звукового оформлення. Національномовна адаптація антропоніма – це один із надійних засобів ідентифікації народу. Уневиразнення національного колориту простежуємо у фіксації імен *Дар'я, Уляна, Данил, Євгеній, Кирил, Климентій, Михайл* замість *Дарія/Дарина, Уляна, Данило, Євген, Кирило, Клим/Климент, Михайло*; імен по батькові *Акимовна, Анісімівна, Прокофіївна* замість *Якимівна, Онисимівна, Прокопівна*, утворених від імен *Яким, Онисим, Прокіп/Прокопій*; прізвищ *Беляя, Кісельова, Кулікова, Малініна, Місюра, Смірнов* замість *Біла, Кисільова, Куликова, Малиніна, Мисюра* утворених від *біла, кисіль, кулик, малина, Мись* (пестл. від *Михайло*).

Через елементарну неграмотність, необізнаність відповідальних осіб із правописними нормами помічено сотні помилкових метричних записів, як-от: *Ала, Наталля/Натал'я, Вячеслав, Генадій, Деніс* (за правилами *Алла, Наталя, В'ячеслав, Геннадій, Денис*); *Григоріївна, Ісаєвна* (за відповідними правилами *Григорівна, Ісаївна*); *Бессонний, Д'ячков, Колосовскій, Подпаринів,*

Слюсарь, Судьїн (замість *Безсонний, Дьячков, Колосовський, Підпаринів, Слюсар, Судьїн*).

Нехтується той факт, що треба враховувати варіантні форми офіційних імен, які не взаємозамінювані в документах одного носія (*Анна/Ганна, Анастасія/Настасія, Мусій/Мойсей*), не сплутувати їх при відмінюванні (наприклад, Д. в. від варіанту *Наталія* – (заповідаю) *Наталії*; від *Наталя* – (заповідаю) *Наталі*; зважати на близькозвучність деяких імен, як-от: *Франк(о)* і *Франц*, імена по батькові від яких – *Франківна* і *Францівна*. Слід пам'ятати про відсутність варіантів у прізвищ.

Правила написання власних імен подано в р. IV Правопису-2019, найбільш поширені власні назви – в авторитетних словниках і довідниках (автори Л. Белей, А. Бурячок, Н. Дзятківська, Л. Скрипник). Учений-філолог, церковно-громадський діяч І. Огієнко вважав одним із важливих рідномовних обов'язків кожного громадянина – берегти особове ім'я та родове прізвище в національній формі й не змінювати їх на чужі, щоб уникнути винародовлення [3, с. 11].

Література

1. Белей Л. Українські імена колись і тепер. Київ : Темпора, 2010. 126 с.
2. Лугова Д. Динаміка іменника м. Запоріжжя кінця XVIII – початку XXI ст. *Дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософії*. Запоріжжя, 2025. 306 с.
3. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. Київ : Ярославів Вал, 2014. 56 с.

*І. І. Ільченко,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови,
Запорізький національний університет*

ПРІЗВИЩА ЗАПОРІЖАН, УМОТИВОВАНІ НАЗВАМИ КОЛЬОРІВ

У запорізькій антропонімній системі вагоме місце посідають прізвища, умотивовані назвами кольорів, оскільки вони різнобічно та влучно характеризують особу, часто саме колір очей, волосся, брів, одягу запам'ятовується та стають виразною ознакою людини.

Прізвище як одна з онімних одиниць пройшло складний та довгий шлях свого становлення, оскільки мають безпосередній зв'язок з його культурою, побутом, історією, оскільки в них відображається національний характер, традиції, звичаї, світогляд наших предків. Одне зі значних місць у формуванні прізвищ відіграє і символіка кольорів. Так, Ю. Новикова цілком слушно у своєму дослідженні зазначає, що антропонімійна традиція визнає колір як одну з важливих ознак людини. Колір волосся, шкіри чи одягу мимоволі впадає в очі, запам'ятовується і створює смислову основу прізвиська людини [5, с. 247].

Антропоніми з семантикою кольору складають багату й різноманітну лексико-семантичну групу. Це антропоніми в основі яких назви кольорів білий, чорний, що є найбільшою групою, а також прізвища, мотивовані назвами сірий, синій, жовтий та зелений – це так звані первинні назви, що є спільними для слов'янських мов і сягають своїм походженням у праслов'янський мовний ґрунт.

Найбільшу групу запорізьких прізвищ становлять ті, що пов'язані з білим та чорним кольором. Як зазначає С. Наливайко: «Чорнобог та Білобог знайомі українській міфології. Причому поклоніння їм в українців відбилося не лише на іменному й прізвищевому рівні, а й на топонімному й гідронімному. Саме ім'я Крішна з санскриту означає «Чорний», а в тих же запорозьких

козаків побутували імена Черня, Чорниш, Чорнята, Чернега, які дали цілу низку похідних від них сучасних українських прізвищ. З іншого боку, козаки мали й імена Білан, Білаш, Біляк, які й собі стали основою для багатьох українських прізвищ» [4, с. 49].

Оскільки тут проживають нащадки запорізьких козаків, тому й кількість прізвищ, умотивованих кольорами велика, білий колір взагалі розглядався нашими предками як символ денного світла, непорочності, чистоти, тому сприймався як благо. Ранг верхніх, божественних, надлюдських сил, пов'язаних із небом, світлом, неземною чистотою також асоціювався в людській уяві з білим кольором [2, с. 720]. Так серед запорізьких прізвищ, умотивованих білим кольором, можемо виділити такі: *Білий, Біленко, Біленький, Білик, Білицький, Білявенький, Білявко, Білястий, Біляк, Біляков, Біляченко*. Появу таких прізвищ пов'язують з давніми віруваннями у *Білобога* – головного бога добра. Один з найдавніших і найголовніших персонажів давньоукраїнської міфології [6, с. 35-36]. Вони містять дохристиянські корені. Колись ці назви функціонували як язичницькі імена з побажальним та охоронним значенням. Значну частину цієї групи становлять прізвища-композиції: *Біловус, Білоус, Білоусов Білобород, Білобров, Біловолос, Білозуб, Білозубенко, Білокопитов, Білоног, Білоножко, Білоноженко Білошапка, Беловзут, Білоштан*.

Наступну групу становлять прізвища пов'язані з чорним кольором: *Черненко/Чорненко, Чернета, Черниш, Чернишенко, Чернишов, Черній, Чернов, Черняк, Чорненко, Чорний*. Значна частина цієї групи прізвища-композиції: *Чорнобривець, Чорнобров, Чорнобровко, Чорноволос, Чорноус, Чорноусенко, Чорнозуб, Чорнонос, Чорноносенко, Чорноок, Чорно'ят, Чернявський*.

Зазвичай прізвища, утворені від назв чорного кольору, походять від слов'янських найменувань, відомих ще з дохристиянських часів, які були пов'язані зі смагливим кольором шкіри, чорним волоссям, темним одягом. Зважаючи на дохристиянські вірування наших предків, прізвища з основою - *чорн*- можуть походити від назви *Чорнобог* – бог зла, ночі, ворог людей і світла. Цілком ймовірно, що антропонімічні одиниці, які

містили у своїй основі лексему *чорний*, мали негативне маркування [3, с. 642]. Серед запорізьких прізвищ є низка пропріативів, утворених від назви відтінку темного кольору шкіри, так *смаглий* – людина, що мала темний колір шкіри [1, с. 314] – *Смаглий, Смаглюк, Смаглюченко*.

В антропоніміконі містять зафіксовані лексеми *світлий* та *темний*, що може позначати колір волосся: *Світлий, Світличний, Світляк, Темнов, Темний*.

У прізвищах відображено назви сірого кольору: *Сивак, Сивий, Сивенко, Сивобрів, Сірик, Сіроокій, Сіроштан, Сіряк, Сіряченко* які, окрім прямої вказівки на колір, могли позначати й соціальне становище людини.

Серед прізвищ запоріжан, мотивованих кольором помітну групу складають антропоніми, пов'язані з червоним кольором та його відтінками, у народній уяві червоний колір виступає як символ краси, здоров'я, радості, добробуту, любові: *Багряненко, Багрянець, Багрянець, Красногрудов, Краснолобов, Красненко, Красний, Красноносенко; Рижик, Руденко, Рудченко, Рудий, Рудик, Рудь, Рудько, Рудюк, Червоненко, Червоний*. До цієї групи можемо віднести й прізвища *Буланий, Буланов* (*буланий* – позначає світло-рудий колір) [1, с. 289]. Такі прізвищеві назви виникали від прізвиць, що могли вказували не тільки колір волосся людини, а й на масть.

Частка кольоративних прізвищ утворилась від назв жовтого кольору та його відтінку – золотого: *Жовтенко, Жовтий, Жовтяк, Жовтобрюх, Жовтоніжко; Золотарьов, Золотенко, Золотий, Золотчук, Золотухін*. Припускаємо, що прикметник золотий може вживатися в переносному значенні і називати людину за її позитивними рисами.

В основах запорізький прізвищ є й зелений колір, який має позитивне значення, і, зазвичай, пов'язується з рослинністю, життям, молодістю, плодови́тістю, красою і радістю: *Зеленко, Зелений, Зеленчук, Зеленюк*.

Прізвища *Синенко, Синій, Синегуб, Синявий, Синєокій* указують на синій колір.

Серед прізвищ є невелика група антропонімів, основа яких вказує на коричневий колір *Гнідий, Гніденко* (*гнідий* – позначає коричневий колір) [1, с. 537].

Окрему групу складають прізвища, в основах яких апелятив *рябий*. Такі антропоніми у минулому були прізвиськами, одне з припущень, чому з'явилося прізвище *Рябий*; часто *рябими* називали людей, які на обличчі мали ластовиння: *Рябий* → *Рябко* → *Рябченко*.

Отже, прізвища, умотивовані назвами кольорів становлять невід'ємну частину антропонімікону м. Запоріжжя. Значна кількість прізвищ утворилася лексико-семантичним способом, тобто назва кольору перейшла на людину та успадковувалась її нащадками: *Білий, Білявий, Рудий, Сивий, Чорний*.

Література

1. Етимологічний словник української мови: В 7 т. Київ: Наукова думка, 2006. Т. 1. 632 с., Т. 5. 705 с.
2. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
3. Ільченко І., Ісачук Н. Топоніми Нижньої Наддніпрянщини, мотивовані назвами кольорів. *Молодий вчений*. №1 (53). С. 719–722.
4. Наливайко С. Таємниці розкриває санскрит. Київ : Просвіта, 2000. 288 с.
5. Новикова Ю. М. Прізвища із семантикою кольору (на матеріалі антропонімії м. Донецька). Лінгвістичні студії: зб. наук. пр. / укл.: А. Загнітко (наук. ред.) та ін. Донецьк : ДонНУ. 2006. Вип. 14. С. 246–249.
6. Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології. Київ: Велес, 2007. 240 с.

Є. О. Кондрашова,
*аспірантка кафедри зарубіжної літератури,
Дніпровський національний університет
Науковий керівник: д. філол. н., проф. Потніцева Т. М.*

МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ: ПОЕЗІЯ Д. ТОМАСА “THE HAND...” В УКРАЇНОМОВНИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯХ

Поезія «Рука...», є не надто відомою та поширеною серед шанувальників творчості Д. Томаса, проте це єдина політично-громадянська лірика валлійського поета. Твір входить до збірки “Twenty-Five Poems” [пер. «Двадцять п'ять віршів»] (1936). 1930-ті роки стали провісниками Другої світової війни. З'являлися перші ознаки фашизму, який багатьом не здавався небезпечним, а дехто навіть бачив у ньому майбутнє нації. У житті Д. Томаса важко помітити виявлення його політичної позиції та відображення будь-яких сталих переконань. Протест поета виражався, мабуть, лише у створенні художніх текстів – він ніколи не дотримувався «потрібної форми». Це стосувалося також філософсько-символічного значення, утіленого в певній формі, структурі та синтаксисі.

Поезія “The Hand...” не присвячена якійсь конкретній історичній події, але вона надзвичайно важлива для історичного дискурсу загалом. Таку думку висловив Берт Трік, який був членом Лейбористської партії і закликав Д. Томаса приєднатися до неї. “However you interpret this narrative, one powerful man brought disaster to a whole country and its population. Killing, in whatever way and however many, was made part of the solution to a problem, as it often still is. It's a rotten part” [пер. «Як би ви не тлумачили цей нарратив, одна могутня людина принесла лихо всій країні та її населенню. Убивство в будь-який спосіб і в будь-якій кількості стало частиною вирішення проблеми, як це часто й досі відбувається. Це гнила частина»] [1]. The hand that signed the paper felled a city;/ Five sovereign fingers taxed the breath./ Doubled the globe of dead and halved a country;/ These five kings did a king to death.

Наразі Україна переживає часи, коли ця поезія є не тільки актуальною – вона віддзеркалює життя багатьох українців. Саме тому, можливо, цей унікальний для Д. Томаса твір продовжує звучати українською версією. Перший із знайдених перекладів – це інтерпретація, виконана, на жаль, невідомим перекладачем. На сайті розміщено 35 поезій у виконанні анонімного перекладача під ніком Kunigunde [2]: Підписом на папері рука міста зруйнувала;/ Оподаткувала життя державницька п'ятірня;/ Подвоїла світ мертвих, країну навпіл порвала;/ П'ять володарів стратили короля.

Адекватність в українській версії виражена в тому, що збережено майже всі основні акценти та емоційність твору: «Оподаткувала життя державницька п'ятірня», «Змусить могутня рука плечі горбитись плачем», «Убивства здатна припинити лише пером гусячим», «П'ятеро владарів незворушно мертвих рахують».

Дуже вдалою є заміна словосполучення “*stroke the brow*” на таке українське та рідне – «не розчулять». Це випадок вдалої заміни слів, яке передають ті самі відчуття та поняття точніше саме для україномовного рецептора. Іншим перекладацьким додатком є останній рядок, який в українській версії виглядає дещо менш жорстоким та залишає місце для надії. Адже «рука не дозволяє сльозам текти» дещо прибирає механічність та непохитність владної структури та все ж таки перетворює її на правителя, який також є людиною, і який має совість та біль, але лише «не дозволяє» емоціям брати верх на рацію. Тоді як в оригінальному джерелі фраза наносить вирішальний вирок, який не залишає місця для подальших обговорень: “*Hands have NO tears to flow*”.

Інший український варіант належить В. Моляко (український психолог, доктор психологічних наук, перекладач). Він зробив коротку добірку інтерпретованих поетичних творів Д. Томаса. Та рука вже нікого не пестить, не гладить;/ вона чорна від крові, масна./ В тій руці слише моці згромаджено й влади!/ І не плаче, не плаче вона [3].

На перший погляд, ця версія навіть емоційніша, ніж першоджерело. Цілком можливо, що такий відтінок додали суворі обставини, у яких увесь цей час перебуває Батьківщина. Оскільки

ця поезія порушує соціальні теми, ритмічний малюнок в англійських рядках Д. Томаса чітко структурований і відображає барабани на полі бою, що залишається незмінним і в перекладі.

Відмінність полягає у візуальному письмовому стилі вірша. Наприклад, Д. Томас кожен новий рядок поезії починає з великої літери, а В. Моляко вирішує дотримуватися правил пунктуації, як у прозі. Створюється враження, що вияв опозиції прочитується прямо на вістрі конфлікту, де стикаються інтереси урядової машини та простих громадян. Ідея посилення конфлікту та спокійної, але бездушною «руки» підкреслена в останніх рядках версії перекладу завдяки повтору: «*В тій руці сліше моці згромаджено й влади! / І не плаче, не плаче вона*».

Отже, проаналізувавши декілька українських версій поезії “The Hand...”, на нашу думку, найближчою до оригінального твору Д. Томаса є переклад зроблений В. Моляко. Він передає контекст саме для українського читача і відтворює майже всі змістові та формальні характеристики оригіналу. Обидві версії є у той же час дуже різними, але обидві, не лише за змістом, але й за емоційним рівнем, є гідними інтерпретаціями твору Д. Томаса.

Література

1. Twentieth century Poetry and War, Part 7: Responsibility. URL: https://menwhosaidno.org/poetry/PoetryResponsibility_intro.html
2. 2.Томас Д. Підписом на папері. URL: http://panglos.ucoz.ua/publ/poezija/dilan_tomas/pidpisom_na_paperi/25-1-0-462
3. Томас Д. Та рука, що папір підписала. *Всесвіт*. 1973. № 5. С. 74-81.

В. О. Кравченко,
*кандидат філологічних наук,
професор кафедри української літератури,
Запорізький національний університет*

КОЛЬОРОГРА ТА СИМВОЛІКА КВІТІВ У ПОЕЗІЇ О. БЕВЗЮК

Оксана Бевзюк – авторка поетичних збірок «Із чорним яблучком у дзьобі...» (2021) та «Весна з льоху вийде» (2024). У них вона творить казковий дивосвіт, опоетизовує навколишнє так, яким його сприймає й хоче бачити. Її політ уже видимий: проглядається зрілість, глибинне розуміння краси й потворності, – вигранюється поетичний стиль.

І хоча поетеса й стверджує, що «...ще день себе не написав, / кольорові олівці – / ще всі прості» [2, с. 11], її життєсвіт не чорно-білий, а вибухнув різнокольоровими фарбами та їхніми відтінками: червона, темна, аж кривава, рожева, синя, золота, жовтава... Перевага білого надає віри в силу життя.

Мета нашої розвідки – проаналізувати стильові особливості творів О. Бевзюк крізь призму символіки кольору.

Бузок, оте рай-дерево, з великими пишними суцвіттями дрібних квіточок, неймовірним ароматом і серцеподібними листками, «пахуще хмаровиння» – в поетичній інтерпретації авторки, – душа ліричної героїні. Невिбагливі кущі бузку, які ростуть скрізь, зацвітають ранньою весною, тому бузок вважається символом справжньої весни, першого кохання. Бузок – квітка романтики й чистих почуттів, оспівана О. Бевзюк, символізує любов, а значить щастя. Авторка знає про народні вірування, упевнена, що, знайшовши «п'ятиквітку», квіточку з п'ятьма пелюстками, життя неодмінно поверне в щасливе русло, і тому лірична героїня «...прокинулася рано, вийшла з хати / Й пішла бузкові очі цілувати» [1, с. 36]. А оті синіми – «розхристана і розпашіла», «розквітла та пахуща» характеризують її сутність.

Переливи «бузкового» кольору квітів генерують кольористику поетичного світобачення авторки. Загальновідомо, що колір життя – синій – колір вічності, що асоціюється з небом, співвідноситься з духовним піднесенням людини й передбачає гармонію. Авторка, вміло метафоризуючи людський світ («...хата, наче ненароком, / За нею підглядає *синім* (виділення – В. К.) оком» [1, с. 36]; «...і повних відер очі *сині*» [1, с. 8], «...весна ... вмочила китицю бузку / У *синю* хмара надвечір'я» [1, с. 10]); сюрчить куріпка в *синій* юбці, *синій* бусол тощо, і описуючи звичайні речі (дощем *синіє* видноколо, *синій* виноград, *синє* вікно, *сині* хустки), обігрує колір неба. Синій, що плавно перетікає в ніжний *блакитний* (*блакитний* серпанок, *блакитний* вечір) – це звичні кольори ліричної героїні, а калюжі «злизало сонце *жовтим* язиком», і тому життєва стежка її простягається «шляхом *зеленим* непочатим». І ліричній героїні синій «*колір* неба до лица», що й стверджено: «Цвіла акація, цвіла, / Небес торкалася вустами, / А я була, а я була, / А я була їй *небесами*...» [1, с. 55]. Кольорогра утверджує перемогу: «У великодній грі навбитки / переможе крашанка / *жовто-блакитна*» [1, с. 35].

Кольористичні образи слугують відтворенню внутрішнього ества авторки-героїні. Синій колір поетеса «підсвічує» улюбленим золотим, королівським кольором, який повторюється майже в кожній поезії: «...під вербою день присів / Ловити рибу *золотаву*» [1, с. 10]; «*Золотою* зоряницею / *Золотиться* видноколо». Означення *золотий* додає розмаїтості образам: скирта *золота*, *золоті* копиці, і навіть вії *золоті* у Василя – все підпорядковано «полуденній *позолоті*», сприйняттю тільки красивого світу. Лірична героїня стоїть під «*золотою* грушею», яку *позолотили* оси, а на ній «*золоті*, як зорі, груші», і вона мріє про *золотий* сон, у якому плоди «...заплачуть *золотим* дощем» [1, с. 47]. Її душу огортає сум, бо «...не повернеться назад / Любові білої налив ... у *золотоокий* сад» [1, с. 53]. Про це свідчать і образи-символи: «жовторотий спомин», «стара грушина», «пронизливі дощі» тощо.

Колір золота символізує святість, Сонце й багатство, є свідченням Божественної Сили, світлого подвигу Сина Божого й чистоти Пресвятої Богородиці. Авторка повтором слова *золотий*

демонструє свою вагомість, те, що її світ багатий, і тільки їй мають належати цінності. Золотий колір має бути чистим, а багатство – лише духовним, і в авторки «хата ... поміж ружами цвіте ... і бачить сяйво *золоте*» [1, с. 35].

У назві збірки «Із чорним яблучком у дзьобі...» колір яблука – *чорний*, що мало б символізувати сумне майбуття, але ж то лише сон. Семантичними домінантами в поезіях О. Бевзюк є біле (рушник *біліє* на воротях, *біле* село, *біліє* причілок села, *білостріхі* хутори) й червоне («сняться рачки *червоні*»), що означають красу та спокій. І хоча й з'явився чорний колір (*чорна* тінь), але тільки один раз, і то для того, щоб підсилити чистоту життя й помислів. *Чорний* колір не додає ноток смутку, бо ж це лише тінь від бузкової гілки.

Дивує вміння поетеси в картинних описах природи закодовувати порухи людського життя: «...чоловік, / ... *білим* цвітом похмелився / Й насили ноги поволік» [2, с. 26], чи навпаки – людське простежити в природнім: «...як *білозубий* піаніст, / У чорному костюмі дрізд» [2, с. 27].

Метафоричні прикладки (вікно-*бджолине око*, місяць-*чередник*, *фіалки*-вірші, зупинка-*квітка*) сприяють емоційності зорово-образних картин.

Весна ліричної героїні – це фестиваль, «фестивалище» з «пишною програмою»: там «...хата бузком запинається» [2, с. 78] неодмінно *білим*, там тиша *біла* і кетяги-суцвіття бузку – руки *білі*. Усе заповонило біле.

Збірка «Весна з льоху вийде» складається з восьми невеликих розділів із промовистими назвами, у яких закодовано ідею, підпорядковану життєствердному: «Весна з льоху вийде, / село проснеться в окупації акацій» [2, с. 30]. Нею О. Бевзюк відгукнулася на жахи війни.

Вселенським центром життя ліричної героїні є її мала батьківщина, рідне село, і його ідилічному зображенню підпорядковано поетичні засоби: метафори – «Горобенятком жовторотим / З кубельця випало село» [2, с. 67], «у серці ношу, мов іконку, / Село, невідоме нікому, / На правому березі Конки» [2, с. 14]; порівняння – «мов яблуко, біле село / у соняхи ген закотилось» [1, с. 22].

Сумна ситуація, коли люд покинув рідні домівки, передана поетично-трагічно: «З городу вертається стежка – сама, / А слідом бадилля – куди ж ти, куди ж... / Додому, а дома нікого нема. / Сухими губами – були ж бо, були ж...» [2, с. 65]. Простота й лаконічність висловів підсилила драматизм: «Мені не треба слів / Багато, щоб сказати, / Що цілий світ змалів / Без однієї хати» [2, с. 77]. Авторка унікає слова «війна», натомість у поезіях превалює чорний колір (*чорніє* сволок, мати підводить *чорним* хату, *чорне* сяйво верховіть, *чорна* бузина), бо «...в розбитих вікнах мансард / Заплакані очі саду» [2, с. 62] і панує образ пустки: «...широкі степи – де ні даху ні диму / по ньому мов дощ по дощу під дощем/ блукає прозорість чиясь нелюдима» [2, с. 63]. О. Бевзюк «...малює все ... без кольорових олівців» [2, с. 106]: з'являється слово «вороги» (поезія «А в дідовій хаті – німо»), страшить війна (вірш «Вийшли із Маріуполя»). Констатація того, що сталося, вбивча: «Хати відхрещуються від людей, / Хрести – від могил. / Степ – та й і все» [2, с. 76]. Образ рідного дому його заступив образ чужого міста. Поетеса розуміє діалектику життя: кожний «...пилкок віддавати мусить, бо й він урешті стане пилом» [2, с. 109], і знає, що «...всі колись / Деревами постануть» [2, с. 88].

«Психотерапевтка», лірична героїня й авторка проводить поетичний сеанс «півонієтерапії», від якої «зриває дах»: «В саду вечірнім – вальс півоній, / Хто в білій сукні, хто в червоній...» [1, с. 35]. Підсилює весняну драму буяння *білих* півоній, і хоча квітки «одягли» *білі* й *червоні* сукні, але все зберігає цноту.

Півонія – цар-квітка, символ багатства, щасливого родинного життя й процвітання. Здавна вірили, що вона вказує дорогу до нареченого. Червоний колір півоній – природний, а в контексті гри кольорів він додає провокативної напруженості, бо ж це символ пристрасного кохання. Поєднання двох кольорів – білого, незаймано-чистого, і червоного, вогненно-красивого, – таким є дивосвіт ліричної героїні, і її душа закосичена білим кольором.

Обігруванням рожевого кольору представлено дивовижно-спокійний, безтурботно-грайливий світ краси, наповнений любов'ю: *рожеві* півонії, *рожеві* хмари, мов панночка в *рожевому*,

рожева завірюха, сніг *рожевий*. Його доповнюють ніжні тони («слива торкається *рожевоніжно*»), акцентують витонченість, співвідносяться з наївною радістю замріяної юнки, символізують безмежну чутливість і жіночність, насичених енергетикою добра.

Отже, кольористика, як засіб поетики, надає емоційно-експресивного забарвлення поезіям О. Бевзюк. Зображально-виражальні засоби її творів можуть бути об'єктом майбутніх наукових розвідок.

Література

1. Бевзюк О. Із чорним яблучком у дзьобі. Запоріжжя : Статус, 2021. 64 с.
2. Бевзюк О. Весна з льоху вийде. Дніпро : Ліра, 2024. 110 с.

Я. П. Кравченко,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри німецької філології,
перекладу та світової літератури,
Запорізький національний університет*

НАЦІЄТВОРЧИЙ ВИМІР ПОЕЗІЇ ЗАПОРІЗЬКИХ ПОЕТЕС ТЕТЯНИ ОСІНЬ І ЛОРИНИ ТЕСЛЕНКО

Аспекти національної самоідентифікації є невід'ємною складовою поетичної традиції кожного народу. Вони актуалізуються особливо виразно в моменти історичних катастроф, при загрозі втрати культурної ідентичності. Запорізькі поетеси Тетяна Осінь (Нікулочкіна) і Лорина Тесленко (Філоненко), будучи самобутніми творчими постатями, втілюють загальну тенденцію осмислення форм національного буття під час війни. Поетичні образи обох авторок є суб'єктивізацією дійсності, механізми якої забезпечуються взаємовпливом багатьох факторів – світогляду, цінностей, історичного моменту, особистого досвіду, переконань. Лірика Тетяни Осінь і Лорини Тесленко являє собою художній світ, в якому складно переплітаються думки про минуле, гостре

переживання сьогодення, сумніви, надії, страхи і сподівання людини у мінливій реальності. Водночас це голоси життєвого досвіду і мудрості, проєкції мистецького бачення життя, різноманітні способи втілення національних традицій, засновані на складній взаємодії окремої людської долі і великої Історії.

Невід’ємною складовою поетичного світу Тетяни Осінь є осмислення національного буття, з яким поетеса відчуває глибоку спорідненість. Книга поезій «Птаха на осонні» (2023), створена в перший рік повномасштабного вторгнення, містить драматичний досвід національного самоусвідомлення людини-поета під час війни. Гострий біль, відчай і бажання опору – це те, що відчуває лірична героїня, переживаючи трагічне сьогодення рідного краю: «Це полум’я чорне пече і випалює душу, / і попіл той важко лягає на скроні дочасно. / Тривоги трясуть мою землю, мов зламану грушу, / і виє сирена – настирно, потворно і жасно» [1, с. 152]. Біль стає ще більш відчутним від усвідомлення трагічних наслідків і ціни втрат: «Чорною кров’ю чорнозем полито. / Що то: ракета, комета, болід? / Вже і не прийде до тьми (до літа, / а чи пізніше) «живий» живопліт» [1, с. 154]. Національне самовизначення набуває особливого драматизму в умовах, коли під загрозою знищення опиняються вікові цінності – героїчне минуле, свобода, пам’ять предків: «Понищені ворогом книги – мов спалені грінки... / Розстріляний глобус та й інші шкільні атрибути...» [1, с. 152].

Поступово поетеса приходять до усвідомлення вічного призначення поезії – надихати на боротьбу, підтримувати бойовий дух і вогонь патріотичного служіння: «Не вагаймося, он берег рідний наш! / Ми сміливі, витривалі та гнучкі. / Серед мулу й твані – геть розгардіяш! – / недаремно сяють зорі, мов свічки!» [1, с. 153]. Заклик боронити рідну землю адресований тим, хто віками її оспівував і працював на ній: «Захищаймо, женці й пііти, / нашу землю! Геть розбрат й чвари! / Нас не викреслять з мапи Світу / московити чи яничари. / Буде мир! Ворогам – розплата, / бо здолаємо супостата!» [1, с. 155]. В цілому поезія демонструє досвід ціннісного і естетичного самовизначення в трагічних умовах сучасного існування, коли потреба суттєвої переоцінки

національних і універсальних констант буття вимагає неабиякого душевного напруження і вирішення багатьох внутрішніх протиріч.

Одним з найвідвертіших у збірці «Птаха на осонні» є громадянський маніфест «Синьо-жовтий ранок». Елегійний початок поезії в романтичному дусі: «Тихий ранок вересневий. Тепла днина. / Вже лаштуються птахи у вирій нині / та невдовзі полетять (така потреба...), / а на сході – чи круки, чи хиже небо?» [1, с. 175]. Споглядальний настрій змінюється напруженим описом випаленої землі рідного степу: «То степами гуркотять залізні коні / та встає чорнозем дибки. Голі гони... / На скалічених полях чорніють стерні, / там дими гіркі, дошкульні та химерні» [1, с. 175]. Епічна широта зображення досягається динамічним відтворенням поривчастого вітру і раптовою зміною оптики від землі до неба: «Від розривів сатаніє вітер, свище, / пролітаючи повз лячне попелище. / Де були хати – страшне провалля наче, / нависає небо – злякане, незряче» [1, с. 175]. Кульмінація вірша життєствердна і виконана у невід’ємному осінньому колориті: «Тільки осінь, золотого пензля гідна, / ще пручається – смутна, поживкла, мідна. / ...Синьо-жовто розвидняється на сході – / Україною / на світло / Світ / виходить!» [1, с. 175]. Мотив сходу сонця символічний і багатозначний. Життєдайне синьо-жовте світло має перемогти аби постав світ. Цей фінал є гармонійним і велично прекрасним попри загальну емоційну напруженість поезії.

Важливою координатою національного буття ліричного Я Лорини Тесленко є зануреність у простір дому як універсального начала людського існування. Це багатовимірний топос, що поєднує перспективу минулого і майбутнього часів. Цикл віршів «Наше місто» – стилістично виразна замальовка промислового Запоріжжя – страхітливого чудовиська із сімома пальцями, що лякає характерними звуками, запахами, фарбами: «Сім пальців на руці високовольтній / Погрожують комусь (деталь пейзажу). / І труби – лиховісні дула кольтів – Вистрілюють по нас підступно сажу. / Повітря чисте... Як воно далеко! / Дахи у кіптяві давно вже не лякають. / В стічних водоймах мліємо – від спеки. / Звикаємо, що гинуть птичі зграї» [2, с. 71]. Тьмяна, задушлива атмосфера,

просочена кіптявою, пилом, брудом поступово змінюється картиною шляхетної праці, одвічної сили і сталості, що увіковічена на цій землі: «Пахло асфальтом, бо чорна смола / Дихала. Пахло і пилом. / Місто гуло – роботяща бджола, / Що натрудила крила. / Вечір... Засяє Чумацька Гарба / Майже в моїм волоссі. / Місто оміє остуда Дніпра, / Угамувати в змозі. / Мрійниця-ніч врівноважує все – / Те, що «було» й що «буде». / Спокій і тишу вона принесе / В душі і місту, і людям» [2, с. 72]. Поєднанням перспектив сучасного і минулого майстерно позначений вірш «Хортиця», в якому ліризм пейзажної замальовки кам'янистого берега і Дніпрових хвиль поєднується зі згадкою про героїчну далечінь козацької звитяги: «Заповідано жить, / В сьогодніні цінити минуле, / Як ріка і граніт. / Бо нічого вони не забули!» [2, с. 84].

Тема національної історичної пам'яті набуває в поезії Л. Тесленко багатоаспектної реалізації завдяки використанню індивідуальних поетичних прийомів. Часом це поєднання міфологізованої площини священного минулого із характерною для поетеси виразною смислотворчою деталлю. У вірші «Тарасова груша» такою деталлю стає легендарне дерево, що, за переказами, у 1848 році подарувало Кобзареві тимчасовий душевний перепочинок на подвір'ї Прокопа Булата у тодішньому селі Вознесенка. У поетичному сприйнятті дерево виступає символом глибокої спорідненості поколінь, що виражена чуттєво – на рівні відчуттів доторку і смаку: «... І впала мені / Крихітка тепла в долоню. / Терпко у роті... І в Нього було?! Смак цей споріднює душі./ ...Квітом і сміхом буяло село./ Зараз – одна тільки груша/ ...Бачила – люди збирали грушки, / Щоб коло хат посадити. / Груша всміхається – через роки/ Будуть підноситись діти!» [2, с. 89]. Утвердження спадкоємності на основі спільних цінностей минулого і майбутнього – лейтмотив поезії авторки.

Трагічність сьогодення – найгостріша, найболючіша тема Лорини Тесленко, що, вочевидь, лише починає увиразнюватись в поетичних образах. Домінуючі мотиви – пульсуючий біль втрат, гнів, розпач, туга за втраченими життями захисників і захисниць.

Попри це зберігається сила і пристрасність у ствердженні одвічних національних цінностей: «Апатія... Депресія... Знайоме? / «Оптимістична» усмішка – то зовні. / Моя журба завжди стоїть «на стрьомі» / І виє, наче вовк, на Місяць в повні. / Не скинути країни іпостасі, / Немов старе, давно набридле плаття. / «Щоб ви жили в найцікавішій часі, / У часі змін!» – пригадане прокляття. / Хто нас прокляв? Кому, навіщо треба? / А час такий ці-ка-вий! Аж не в міру. / ...Просімо сили і терпіння в неба, / Щоб вибороти волю, мову, віру!» [2, с. 91]. Подолання розпачу вимагає сил, це довгий шлях саморефлексії, який проходить поетеса, долаючи зневіру: «Мій розпачу, полиш мене, полиш. / Все буде добре, / буде – Україна! / А треба – рук не опускати лиш. / Не здатися. / Не стати на коліна. / Не допустити торжества руїни. / Чекає світ, / чи впораємось ми. / Чека земля. І небо. І країна...» [2, с. 91].

Фінальний акорд книги Л. Тесленко «Запах снігу» – потужне ствердження величі національного духу українців. Образ життєдайного зерна, який використовує поетеса, має глибокий метафоричний зміст: «Нас кинь у землю – звідти проростем... / (Вже хтось казав – і неодноразово.) / Бо ми насіння. Нива – олтарем. / Бо ми такі – уперті та бідові. / Тож не ридайте! Ми іще живі! / І сміємось, коли росте коріння. / Не згубимось в кущах чи у траві. / Чекайте нас! / Ми вічні! / Ми з насіння!» [2, с. 94]. У поезії Тетяни Осінь і Лорини Тесленко націєтворчий вимір постає як глибоке переживання історичного досвіду, особистого болю та відповідальності перед майбутнім. Їхні тексти поєднують драматизм воєнної доби з утвердженням духовної стійкості, національної пам'яті та віри в незнищенність української культури. У цьому синтезі інтимного й колективного формується сучасний голос української поезії, що зміцнює національну самосвідомість.

Література

1. Осінь Т. Птаха на осонні : вірші. Запоріжжя : СТАТУС, 2023. 180 с.
2. Тесленко Л. Запах снігу : вірші. Запоріжжя : СТАТУС, 2025. 167 с.

Ю. Р. Курилова
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури,
Запорізький національний університет

ФЕНОМЕН ГРАНИЧНОГО ДОСВІДУ В РОМАНІ КСЕНІЇ ФУКС «ПО ТОЙ БІК СОНЦЯ»: ТІЛЕСНІСТЬ, ТРАВМА, МЕЖА ЯК ПРОСТІР ВИЖИВАННЯ

Сучасна гуманітаристика й літературознавство, зокрема, дедалі частіше звертається до аналізу граничних станів людського існування – моментів, у яких суб'єкт опиняється на межі фізичної, психічної або екзистенційної кризи. Такі стани, означувані в теорії культури як межовий (лімінальний) досвід, стають репрезентативними для осмислення травми, самотності, вразливості та можливостей виживання в умовах радикальної трансформації соціокультурного простору. У художньому дискурсі граничний досвід часто виявляється через тілесні симптоми, порушення ідентичності, зміни сприйняття реальності, які почасти й переважно реалізуються через феномен божевілля.

Роман «По той бік сонця. Історія однієї самотності» К. Фукс [4] є показовим прикладом такого твору, у якому інтимна сповідь героїні перетворюється на культурний текст про перебування «на межі». Простір психіатричної клініки в Німеччині функціонує не лише як інституційне середовище лікування, а й як лімінальний простір, у якому розчиняються звичні соціальні ролі, норми та усталена ідентичність. У сюжеті цього роману героїня проходить шлях від руйнівного внутрішнього розладу до поступового відновлення здатності бути, відчувати й обирати.

Особливу роль у романі відіграє тілесність, яка стає носієм болю, страху, сорому, але водночас як єдиний спосіб зв'язку із собою та світом. Травматичний досвід не подається як ізольована психологічна подія, а постає в синтезі культурних, соціальних і гендерних смислів, що формують жіночий досвід вразливості та виживання. У сучасній українській літературі, особливо із 2014-го

року, помітно зростає увага до тем психічного здоров'я, травми, депресивних і кризових станів, що раніше залишалися маргіналізованими або табуйованими. Роман К. Фукс – глибока рефлексія й художнє осмислення цих тем у контексті індивідуальної біографії авторки, яка писала цей текст насамперед для самоусвідомлення та з потреби порозумітися із батьками [див. 2].

Роман «По той бік сонця» актуалізує проблему межі між нормою та патологією, демонструючи, як інституційні простори, які працюють із цими аспектами буття людини (наприклад, психіатрична клініка), одночасно ізолюють і захищають, стигматизують і рятують. У цьому контексті художня література виходить у простір міждисциплінарної дискусії, актуалізуючи потребу вирішення питання у вимірах культурної антропології, студій травми та філософії тілесності. Авторка говорила в одному з інтерв'ю [див. 1], що в Україні планувалися презентації в колаборації з тренінгами із психічного здоров'я, а для психотерапевтів її текст став прикладом, на основі якого вони розглядали особливості сприйняття депресивного стану масовою свідомістю.

Особливої ваги в романі набуває жіночий вимір граничного досвіду, у якому можемо спостерігати феміністичні акценти, які мотивуються індивідуальною біографією авторки. Тілесність і психічна вразливість не протиставляються силі, а стають формами опору знеособленню та самознищенню. Межа в романі постає не лише як зона небезпеки, а також як простір потенційного виживання, переосмислення себе й можливості вибору. Отже, твір апелює до широкого культурного контексту глобальних дискусій про травму і статус жіночого суб'єкта в ній, феномен самотності людини та психологічної безпеки, етику турботи та право кожного незалежно від статі й орієнтації на вразливість.

Аналіз граничного досвіду в романі К. Фукс набуває особливого значення у світлі концепції М. Фуко [4], зокрема його міркувань про історичні механізми виключення ненормативних суб'єктів із соціального простору. У праці «Історія божевілля в класичну добу» філософ переконливо доводить думку, що божевілля в західній культурі не лише обмежується сферою медицини, а й

замовчується в академічній сфері. Божевільна людина стає формою радикального Іншого – того, кого суспільство не хоче бачити, але прагне контролювати. Важливий момент цієї теорії – злиття в перспективі маргінального досвіду існування жінок і модусів буття божевільних: у якості аргументів філософ наводить прецеденти істерії, емоційних сплесків, нестабільності тіла, меланхолію, – ознак, які традиція приписувала жінкам як природні ознаки. У романі «По той бік сонця» цей механізм актуалізується через образ героїні, яка опиняється в психіатричній клініці не лише як пацієнтка, а як жіночий суб'єкт, чия вразливість легко пояснюється патологією. Простір клініки постає амбівалентним: із одного боку, це місце порятунку, з іншого – зона впокорення, у якій прояви тілесності регламентують, емоції – унормовують. У цьому сенсі досвід героїні є подвійно граничним: вона перебуває на межі психічної витривалості й на межі соціальної прийнятності. Роман К. Фукс через специфіку наративу – застосування іронії – намагається трансформувати цей непорушний принцип, адже через форму сповіді героїня має голос і здатність свідчити про свій життєвий шлях як дорогу через межу й набуття суб'єктності та реалізації в межах нормативності. Отже, концепція М. Фуко дає можливість розпізнати особливості жанрового модусу твору – своєрідний роман екзистенційного опору (якщо спиратися на твердження авторки в численних інтерв'ю).

К. Фукс звертає увагу на парадоксальну ситуацію, коли депресія одночасно заперечується як хвороба й романтизується як маркер винятковості людини. Із одного боку, у масовій свідомості вона часто сприймається як вигадка або прояв слабкості, через що люди уникають звернення по фахову допомогу; із іншого – у країнах і спільнотах із вищим соціальним і культурним капіталом депресія набуває статусу моди й вважається ознакою креативності, що нівелює усвідомлення її впливу на здоров'я. К. Фукс засвідчує свою важку адаптацію в Німеччині через низький рівень знання німецької мови, необхідність скласти складний іспит для вступу та проходження всіх стадій культурного шоку (ейфорія, розчарування, депресія, активність) [2]. Авторка стверджує, що її реальний досвід

заради досягнення цілей адаптації був драматичним: вона мала сильні переживання, майже не спілкуючись із українцями, занурившись у німецькомовне оточення заради мови, і полегшення відчула тільки тоді, коли знайшла підтримку серед нових друзів.

За спостереженням Т. Трофименко [3], роман К. Фукс артикулює етично принципову позицію, згідно з якою хвороба не позбавляє людину гідності, а досвід психічної вразливості вимагає поваги, емпатії та відмови від ієрархізації хвороб, що робить такі наративи важливими не лише для безпосередніх адресатів, а й для ширшого суспільного кола як засіб формування толерантного ставлення до хворих. Отже, упевнено можемо визначити ще один аспект жанрової модальності твору: роман постає як гібридний автобіографічно-сповідальний наратив травми, що поєднує риси документальної прози, терапевтичного письма та екзистенційного роману, у якому граничний досвід осмислюється як простір виживання й етичного вибору.

Література

1. Никитенко Д. «Ідея народилася з досвіду, який я, на жаль, отримала»: Ксенія Фукс та її роман про вихід з депресії. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/30453503.html> (дата звернення: 01.11.2025).
2. Прокопенко М. Ксенія Фукс із Донецька написала книгу про те, як у клініці лікувалась від депресії. Що було далі. URL : <https://svoi.city/articles/57783/kseniya-fuks> (дата звернення: 11.11.2025).
3. Трофименко Т. Оптимістично про хворобу: книжки особистого досвіду «Найважливіше – наприкінці», «Я, Ніна», «По той бік сонця» та «Не вагітна». URL : https://texty.org.ua/articles/99574/Optymistychno_pro_khvorobu_knyzhky_osobystogo_dosvidu_Najvazhlyvishe-99574/ (дата звернення : 29.11.2025).
4. Фукс К. По той бік сонця. Історія однієї самотності. Київ: Темпора, 2019. 224 с.
5. Foucault M. Folie et Dérason. Histoire de la folie à l'âge Classique, Paris : Librairie Plon, s.d., 1961. 672 p.

*Л. Б. Лавринович,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії літератури
та зарубіжної літератури,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

ПОЕТИКА ТРАВМАТИЧНОГО ЧАСУ У ЗБІРЦІ ОКСАНИ СТОМІНОЇ «ЛІРИКА МАРІУПОЛЬСЬКИХ БОМБОСХОВИЩ»

Оксана Стоміна – поетка й громадська активістка, організаторка соціальних та літературних проєктів. Як мешканка Маріуполя, після початку повномасштабного вторгнення вона залишалася в місті й працювала у волонтерському центрі. Її збірка «Лірика маріупольських бомбосховищ» (2025) є поетичним свідченням облоги та травми полону близької людини (чоловіка, який від 2021 року служив у теробороні й нині, як і інші захисники «Азовсталі», перебуває в полоні). Як зазначено в анотації, Стоміна називає свої воєнні вірші «репортажними» [1, с. 88]. Екзистенційна включеність у події та документування реальності (дати, топоніми, апеляція до голосів очевидців) забезпечують документальну точність її погляду. Збірка розкриває багаторівневу поетику часу як травматичного досвіду: від фіксації моментів облоги до переживання зупиненого теперішнього й руйнації майбутнього.

За К. Карут, травматичний досвід руйнує звичне сприйняття реальності й супроводжується запізнілим розумінням [2, с. 17]: неусвідомлені події повертаються у спогадах, кошмарах, тілесних симптомах. Поезії збірки відображають нав'язливі флешбеки ліричного Я, коли травматичні образи постійно повертаються у свідомість, незалежно від місця перебування: «Де б я не опинялась, війна іде, дихає в спину, / Дряпає серце, нашіптує сни про неминуче. / Де б я не опинялася, я завжди в Харкові й Бучі...» [1, с. 19]. Через травматичне минуле особа не може закріпитися в «тут-і-тепер», тож постійним супутником стає щоранкова дезорієнтованість: «Десь в напівсні, на перетині дня і ночі, / Перш ніж дістатись сюди і

розплющити очі, / Намагаюсь згадати, а де я прокинувся сьогодні...» [1, с. 22]. Травмована свідомість зупиняється в точці граничного напруження та розчиняється в колективній травмі, ідентифікуючись із усіма жертвами одночасно: «Бути убитою з ними разом, в полоні / ... / Бути в підвалі, в окопі, в труні, в облозі...» [1, с. 6].

Компульсивна циклічність, нав'язливість переноситься і на процес письма: травма вимагає постійного повторного свідчення, але жодне з них не може вичерпати її до решти, тож авторка визнає нездатність описати досвід поетичним висловлюванням: «Пишуться про таке лиш погані вірші. / Дуже погані вірші. Й дедали гірші...» [1, с. 6].

З іншого боку, подібне повторення – спосіб проробки травми. Частина віршів утворює цикл «листи в полон» – римовані звернення до чоловіка, який після облоги «Азовсталі» опинився в полоні й з ким немає іншого способу спілкування. *Ритуалізоване очікування* (повторюваний акт письма як символічний зв'язок і пам'ять) – спроба приручити неконтрольовану травму, форма присутності відсутнього: «Ми пишемо одне одному ці листи. Чисті й прозорі. / Не про гармати, танки і блокпости, а про вишневі зорі...» [1, с. 24].

Адекватно свідчити про травму майже неможливо: щоб вижити, слід дисоціюватися з афектом і «відкласти» його в майбутнє. У поезії «Мати» Стоміна пише: «Якщо виживу й виберусь з пекла, поплачу потім. / А тепер – я незламна і сильна, тверда, як камінь» [1, с. 14]. У вірші «Камінь» зображено момент, коли лінійний, планований час («людина планує щось», «одружуюсь навесні») зіштовхується з брутальною силою, що скасовує майбутнє («Ти вже тут зайвий» [1, с. 8]). *Колас звичної темпоральності* стосується й теперішнього часу: «Вони відняли в тебе літо. Забрали назавсім. / Його не повернеш, бо літа зникають під осінь» [1, с. 27]. Звичне і заплановане життя стає неможливим, свідомість «зависає» між минулим і майбутнім: «Адже чекати, хлопче, – це наче напівжити, / Мовчки вхопити обрій поглядом і тримати...» [1, с. 42].

Розпад лінійного часу та натомість нашарування болісних миттєвостей призводить до стану, коли цей час втрачає тяглість,

перетворюючись на суцільне, статичне «тепер», в якому травмована особа, за словами Л. Лангера [3], ніби ув'язнена, тому не може мати відчуття «що далі?». Подібний стан Стоміна демонструє у вірші «Що відбувається», де через діалог матері й сина зображена неможливість вийти за межі травматичного моменту: «Мамо, гармати стріляють сюди без упину». Питання дитини «Я ж не загину сьогодні, скажи?!» [1, с. 11] маркують час як постійне очікування кінця.

Вимірювання часу болем та очікуванням формує *суб'єктивну темпоральність*, коли відлік визначається інтенсивністю страждання та тривалістю очікування. У вірші «Сонях» розлука описана порівнянням: «Наче у мене вересень, в тебе лютий». Календар втрачає сенс, час вимірюється фізичними змінами від горя: «Відстань до тебе вимірюється в безсоннях, / В шрамах на серці і в сивині на скронях...» [1, с. 31]. Або ж у поезії «Як довго» авторка вводить точний, майже «пюремний» підрахунок часу, що підкреслює нестерпність тривання в часі війни та розлуки: «Ось вже 2 роки, 5 місяців, 9 днів» [1, с. 75]. Так досвід особистої травми віддзеркалює колективне переживання війни та її наслідків.

Наскрізним контрапунктом у збірці є спроба перекодування травматичного досвіду через магічно-сакральні формули в майбутньому часі. Така психологічна стратегія виживання реалізована у віршах «І коли ми повернемося...», «Дужче», «Букви» та ін.: («Ми дістанемо все ще не викинуті ключі» [1, с. 18], «Ми помиємо вікна і виметем бруд із хати» [1, с. 76], «Колись ми знов писатимемо про кохання...» [1, с. 25]). Пам'ять і надія стають фундаментом для конструювання нової ідентичності.

Збірка Оксани Стоміної фіксує поетику розпаду лінійного часу внаслідок катастрофи: минула травма знову й знову оживає в теперішньому, а реальність вимірюється інтенсивністю болю та очікування. Водночас поезія збірки стає терапевтичним механізмом, який через уявне листування та конструювання образу майбутнього дозволяє трансформувати травму в надію.

Література

1. Стоміна О. Лірика маріупольських бомбосховищ. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2025. 88 с.

2. Caruth C. *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History*. Baltimore : Johns Hopkins. University Press, 1996. 154 p.

3. Langer L. L. *Memory's Time: Chronology and Duration in Holocaust Testimonies // Admitting the Holocaust: Collected Essays*. New York : Oxford University Press, 1995. pp. 13–23.

Д. В. Лугова,
доктор філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки
за спеціальністю 035 Філологія,
Запоріжжя

СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ЧИННИКИ НАЗИВАННЯ ТА ПОХОДЖЕННЯ ІМЕН ЗАПОРІЖАН

Іменник міста Запоріжжя має різне походження його складників. Основну частину досліджуваної локальної системи складають імена з християнського календаря. Багато з них мають грецьке, латинське, давньоєврейське та західноєвропейське походження. Зміни в національному складі містян не могли не позначитися на походженні твірних основ антропоодиниць. Антропонімікон поповнився значною кількістю арабських і тюркських за походженням імен.

У 20-их роках ХХІ ст. український філолог, доктор філологічних наук, професор Хмельницького національного університету М. Торчинський зазначав: «...більшість українських особових імен походить із давньогрецької (42,8%), латинської (15,2%), давньоєврейської (12,8%) та слов'янських (11,8%) мов. Водночас зазначаємо, що останнім часом, завдяки активним міграційним рухам, значно зросла кількість західноєвропейських антропонімів (12,6%), трапляються і близькосхідні (4,2%) та кавказькі (0,6%) пропріативи. Запозичення може здійснюватися безпосередньо або за посередництвом інших мов» [3, с. 441].

Імена традиційного українського іменника становлять ядро локальної іменної системи, що засвідчено у процесі аналізу онімів,

використаних для називання народжених в м. Запоріжжя з 30-х рр. ХХ до 20-х рр. ХХІ ст.

Аналіз складників локального іменника дав змогу розподілити їх за походженням на п'ять окремих пластів:

- 1) християнські імена, або імена християнського календаря, які прийшли із введенням християнства у Х ст. До цього пласту належать імена грецького, латинського та давньоєврейського походження;
- 2) запозичені імена з західноєвропейських, тюркських, семітських та інших мов;
- 3) імена слов'янського походження;
- 4) імена-новотвори;
- 5) імена з непрозорою семантикою.

Слід зазначити, що елементом комплексного аналізу місцевих імен, зафіксованих у різних хронологічних зрізах, є також встановлення мотивації вибору імені при називанні дитини. Мотиви найменування різні, пов'язані з релігійними, політичними вподобаннями чи переконаннями середовища, в якому живе людина. Вибір імені для дитини з 30-х рр. ХХ до 20-х рр. ХХІ ст. є юридично вільним, а тому в усіх випадках залежав винятково від волі найменувачів – батьків.

Репертуар імен, якими називають новонароджених, є традиційним, тобто успадкованим від батьків. Л. Скрипник назвала такі основні мотиви для називання дітей:

1. Родинна традиція, за якою сина чи доньку називають іменем батька, дідуся, матері, бабусі чи когось із близьких родичів.
2. Ушануванням видатних осіб, літературних персонажів, кіногероїв, спортсменів тощо.
3. Милозвучність імені, його легкість у вимові. Більшість із популярних жіночих імен, наприклад, має «лелійні» сонорні звуки *л, н*: *Алла, Аліна* і т.п. [2, с. 12].

З огляду на можливі напрями соціолінгвістичного підходу до аналізу імен та на зібраний фактичний матеріал і деталізовану характеристику антропонімної системи м. Запоріжжя визначаємо кілька аспектів соціокультурного контексту регіонального іменника.

Соціокультурні норми: імена місцевих жителів відображають вплив на називання загальнонаціональних традицій, звичаїв і цінностей (зі здобуттям незалежності в локальному іменнику збільшилася кількість стародавніх імен з прозорою семантикою (*Броніслав, Вітіслав, Всеволод, Зорислава, Милослав* ↔ *Мирослава, Радміл* ↔ *Радміла, Станіслав* ↔ *Станіслава, Ярослав*), що пов'язано з поверненням до давніх слов'янських традицій називання та відновлення історичної ідентичності), а також історико-політичних процесів у країні (*Кім* ← ім'я, пов'язане з назвою міжнародної молодіжної організації – Комуністичний інтернаціонал молоді; *Маїна* ← ім'я, що пов'язане із травневими («майськими») святами періоду радянського союзу; *Ніна* ← поширенню імені сприяла постать першої леді СРСР Ніни Хрущової; *Нінель* ← похідне від прізвища Ленін (якщо читати його зворотньо); *Октябрин*а ← ім'я, пов'язане жовтневими («октябрськими») святами періоду радянського союзу; *Юрій* ← пов'язане з іменем першого космонавта Юрія Гагаріна), національних (*Роксолана, Рюрик*) та іноземних культурних (*Асоль, Брунгільда* та *Джюльєтта* ← імена літературних героїв, *Жаклін* ← ім'я першої леді США Жаклін Кеннеді, *Мадонна* ← зумовлене піком популярності американської співачки Мадонни у 90-х рр. ХХ ст.) і наукових явищ (*Іон* ← від назви електричної зарядженої частини молекули; *Радій* ← від назви радіоактивного хімічного елемента; *Сталій* ← від апелятива *сталь*).

Вибір імені часто зумовлювався також впливом релігійного чинника: християнський обряд православного зразка обумовив основний список імен в системі українського іменника, у тому числі й локального (*Агафія, Абрам, Анатолій, Антоніда, Евстафія, Іларіон, Ілля, Йосиф, Лука, Мотрона, Роман, Самуїл, Феодосія, Юліан, Яків* та ін.), приналежність батьків дитини до інших релігійних груп та віросповідань також зумовлював вибір імен із поширених у відповідній традиції (*Бахрам, Захарь, Моїсей, Наріне Ребека, Рива, Хая* та ін.).

Етнічна диференціація: масив православних імен, який зібрано у процесі дослідження, розширився за рахунок проникнення до місцевого іменника одиниць з іноземних іменних систем, серед яких

французькі, англійські, тюркські, вірменські, грузинські, перські та імена із західнослов'янських репертуарів (*Вахтанг, Генрі, Гасан, Дана, Джаваншир, Джемма, Емма, Жавгяр, Клара, Лейла, Марсела, Мирча, Норберт, Рожден, Поль, Хайт, Шаміль, Ядвіга* та ін.), що відображали приналежність носія до певної етнічної групи. Л. Луньо зазначала: «Характеристика осіб за віросповідною та національною приналежністю найменованих і найменовувачів поглиблює контекст соціолінгвістичного аналізу природи імені» [1, с. 43].

Імена як засіб ідентичності носія: сюди віднесено «модні» в окремому хронологічному зрізі імена або окремі їх варіанти (*Анжеліка, Консуела, Принц*), а також імена-новотвори (*Гор, Данііла, Дашель, Марія-Богдана, Нілой, Сольвіта*).

Соціальна диференціація: імена містян є засобом відображення соціального статусу носія, оскільки, на нашу думку, утілювали відмінності між різними соціальними групами – інтелігенцією, представниками партійної номенклатури (*Вілена, Владлен ↔ Владлена, Воля, Ельвінг, Енгельс*) тощо. До вказаного аспекту відносимо також традицію передачі імен у «спадок», коли в межах однієї родини дітей з покоління в покоління називають іменами з ряду традиційних для сім'ї імен.

Слід зазначити, що часто на вибір імені містянами впливав комплекс чинників, наприклад, індивідуалізація дитини через ім'я могла поєднуватися з соціокультурною нормою (*Сталіна* ← від псевдоніма *Сталін*) або з етнічною диференціацією (*Анетта, Сабіна, Ігласіо, Руїс*), оскільки часте використання запозичених та етнічно зумовлених онімів при іменуванні дітей, народжених в українських родинах місцевих жителів, відображає вподобання називачів або популярність таких імен.

Література

1. Луньо Л. Є. Віковий чинник у формуванні іменника львів'ян (на матеріалі римо-католицьких метрик першої половини ХХ ст.). *Проблеми слов'янознавства*. Львів, 2012. Вип. 61. С. 149–157.
2. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей : словник-довідник / за ред. В. М. Русанівського. 3-тє вид., випр. Київ : Наукова думка, 2005. 334 с.

3. Торчинський М. М. Етимологічні особливості українських власних особових імен. *Науковий вісник Ужгородського університету. Філологія*. Ужгород : ПП Данило С. І., 2021. Вип. 1 (45). С. 441–446.

І. Л. Мацегора,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри слов'янської філології,
Запорізький національний університет

АНАЛІТИЧНІ СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ У СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

Складне слово є особливим феноменом у системі лексики й словотвору. У сучасній лінгвістиці давно точаться дискусії стосовно до необхідності виокремлення особливого розділу словотвору – композитології, тобто вчення про утворення похідних складних слів [за 6, с. 133]. Проблема дослідження складених слів відображена в працях багатьох лінгвістів. Мовознавці досліджують різні аспекти проблеми складених слів: вивчається семантика словоскладання, його стилістичні можливості та дистрибутивно-валентні особливості, структурно-семантична класифікація і моделі [6]. Словоскладання розглядається в аспекті неології, а також з огляду на фонетику й орфографію, учені аналізують складні слова в порівнянні зі словосполученнями, а також досліджують комбінації різної структури.

Мета цього дослідження – на матеріалі даних двомовної лексикографії [3; 7] простежити специфіку аналітичного перекладу складних іменників, з'ясувавши основні способи їх передачі в українській та польській мовах.

Компоненти складних слів у польській та українській мовах поєднуються за допомогою сурядного або підрядного зв'язку. При сурядному способі зв'язку основи, з яких утворюються складні

слова, з'єднуються як рівноправні, і між ними можна поставити сполучник /: (укр.: *фізико-математичний*; польськ.: *fizyczno-matematyczny*) [7, с. 541].

При підрядному зв'язку одна основа синтаксично залежить від іншої: *електрозварка (зварювання електрикою), короточасний (короткий час), красномовний (красно мовити), рукописний (писати рукою)*.

Словоскладання є одним із найпродуктивніших способів словотворення в польській та українській мовах, і найчастіше складні слова у цих мовах представлені іменниками. Це відбувається не в останню чергу через появу нових понять у різних галузях знання, які найчастіше виражаються саме складними іменниками. Тому особливий інтерес становлять можливі способи перекладу нових понять, які виникають у різних галузях науки.

Складні іменники широко представлені в академічній перекладній лексикографії [3; 7], яка є джерельною базою для цього дослідження.

Перш ніж проаналізувати специфіку перекладу складних іменників, розглянемо особливості їх формування. Складне слово складається мінімум із двох частин і може утворюватися шляхом: з'єднання вільних основ, які можуть зустрічатися й поза цим складним словом як слово або група слів; з'єднанням основи й напівфікса; з'єднанням напівфіксів [2, с. 87]. Напівфікси зазвичай відносять похідні слова до певної частини мови. Рідше трапляються напівфікси, які створюють слова з різною категоріальною належністю. Однак спірним залишається питання, чи відносити слова з напівфіксами до складних або похідних. О. В. Біленька так само підрозділяє складні слова на три типи за типом зв'язку між їхніми компонентами, а саме складні іменники з означальним зв'язком між компонентами. До означальних комбінацій належать ті, у яких перший компонент підпорядкований останньому, як у словосполученні залежний член підпорядкований головному підрядним зв'язком або сурядним зв'язком [4, с. 25]. Комбінації сурядного типу складаються із семантично рівноправних компонентів. Залежно від наведених вище типів зв'язку, в складному

іменнику добирається й спосіб перекладу. Ми виокремили такі основні різновиди перекладу:

1. Переклад за допомогою складного або односкладного іменника, наприклад: *автомагістраль* – *autostrada*, *автофігура* – *avtofigura*, *біомаса* – *biomasa*, *биоритми* – *biorytmy* [7, с. 41]. Варто відзначити, що такий спосіб перекладу не є продуктивним у польській мові при передачі відповідних значень.

2. Переклад словосполученням з родовим безприйменниковим відмінком, наприклад: *авіаконструктор* – *projektant samolotów* [7, с. 32]; *автомобільний завод* – *fabryka aut* [7, с. 48]; *автомобільна інспекція* – *inspekcja samochodu* [3, с. 54]; *автомобільобудівник* – *producent samochodów* [3, с. 58]; *агропромисловість* – *przemysł rolniczy* [3, с. 63]; *землетрус* – *trzęsienie ziemi* [7, с. 210].

3. Переклад словосполученням, що складаються із прикметника, як правило, відносного, та іменника, іноді замість прикметника може використовуватися діеприкметник. Зв'язок між компонентами такого іменника, як правило, означальний, наприклад, *автовокзал* – *stacja autobusowa* [3, с. 45]; *авіалінія* – *linia lotnicza* [7, с. 38]; *авіапромисловість* – *przemysł lotniczy* [7, с. 44]; *авіаметеостанція* – *powietrzna stacja pogodowa* [3, с. 52], *кінофестиваль* – *festiwal filmowy* [7, с. 175]. Таким способом найчастіше перекладаються іменники із сурядним зв'язком між компонентами.

Еквівалентний переклад – це «переклад, здійснюваний на рівні, необхідному й достатньому для передачі незмінного плану змісту при дотриманні норм перекладної мови, є перекладом еквівалентним» [5, с. 186]. Даний різновид перекладу зафіксовано як найбільш частотний у лексикографічних виданнях, які слугували джерельною базою. Наприклад: *серцебиття* – *palpitacja* [7, с. 458]; *холонокровність* – *oranowanie* [7, с. 758], *хмарочос* – *drapacz* [3, с. 410]; *гуртожиток* – *internat* [3, с. 562].

Отже, здійснивши аналіз специфіки перекладу складних іменників, зафіксованих у сучасній польсько-українській лексикографії, дійшли висновків про те, що одним із найбільш продуктивних способів словотвору в сучасних польській і

українській мові є морфологічний. Спосіб перекладу безпосередньо залежить від типу зв'язку між компонентами складного іменника. Найбільш продуктивним способом перекладу складних іменників є еквівалентний переклад. Поширеним способом перекладу є також переклад складних слів словосполученнями.

Література

1. Білецька О. В. Способи перекладу складних слів з німецької мови на українську на матеріалі роману Е. М. Ремарка «Три товариша» та двох його перекладів). *Типологія мовних значень у діяхронічному та зіставному аспектах*. 2016. Вип. 31–32. С. 5–14.
2. Горпинич В. О. Сучасна українська мова: Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Київ: Вища школа, 2005. 206 с.
3. Домагальські С. Великий словник польсько-український, українсько-польський. Київ: Навчальна книга – Богдан, 2014. 1800 с.
4. Кіщенко Ю. В. Вступ до перекладу. Херсон: Вид-во ХДУ, 2017. 98 с.
5. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ: Академія, 2019. 280 с.
6. Тагільцева Я. М., Матвієнко Л. Г. Особливості перекладу складних слів з англійської на українську мову в економічній терміносистемі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. № 1.2022. С. 133-137.
7. Українсько-польський та польсько-український словник / О. С. Бобкова, Н. І. Богомолів, О. В. Троян. Чернівці: Букрек, 2018. 320 с.

*В. С. Московченко,
здобувач ОР магістр,
Запорізький національний університет
Науковий керівник: д. філол. н., проф. Павленко І. Я.*

ТЕКСТ МІСТА У ТВОРІ С. ХУТНІК «КІШЕНЬКОВИЙ АТЛАС ЖІНОК»

У творі Сільвії Хутнік «Кішеньковий атлас жінок» міський простір посідає ключове місце і визначає внутрішню динаміку всіх історій, представлених авторкою. Варшава постає не як декоративне тло, а як повноцінний учасник оповіді, що формує досвід персонажів, впливає на їхні рішення та визначає якість їхньої повсякденності. Місто живе у ритмі людей, які його населяють, і водночас диктує їм власні правила, створюючи ті умови, у яких кожен із героїв намагається знайти своє місце. Хутнік уважно передає буденні ситуації, робить акцент на дрібних, інколи непомітних деталях, через які читач починає відчувати місто як реальність із характером, запахами, звуками та ритмами.

Особливістю роману є те, що оповідь складається з чотирьох окремих частин, у кожній з яких акцент зроблено на іншому персонажі. Усі чотири історії поєднані спільним міським простором, але кожен герой зчитує його по-своєму. Саме тому образ Варшави постає багатошаровим: вона змінюється залежно від того, хто про неї говорить, як пересувається вулицями, які маршрути повторює щодня і які події зберігає в пам'яті. Таке фрагментарне, але водночас цілісне подання простору дозволяє побачити місто як багатоголосий текст, що не може бути зведений до одного універсального опису.

Для Хутнік важливо показати, як людина взаємодіє з міським середовищем. Простір впливає на персонажів не лише зовні – архітектурно чи функціонально, – але й внутрішньо, адже кожна деталь побуту, кожна щоденна дія набуває емоційного та символічного змісту. Авторка підкреслює, що місто може бути одночасно джерелом натхнення й пунктом тиску, воно може

підтримувати або, навпаки, загострювати самотність і відчуття безпорадності. Водночас саме в місті герої знаходять моменти, коли можуть дистанціюватися від власних труднощів, відчути себе частиною більшого цілого чи просто «переховатися» у рутині.

Через урбаністичний простір у романі проступає соціальний вимір. Хутнік звертає увагу на повсякденні реалії людей, чие життя часто не опиняється в центрі літературної уваги: тих, хто живе у звичайних квартирах, працює на звичайних роботах, долає звичні труднощі, стикається з побутовими обмеженнями й втомою. Це місто буднів, а не святкових вітрин. Його атмосфера відтворена настільки точно, що читач легко впізнає знайоме – переповнені маршрути, під'їзди, магазини, двори, лікарні. Такі деталі створюють ефект документальності, а разом із тим дозволяють краще зрозуміти соціальну нерівність, яка прихована у звичайних локаціях.

Місто в романі тісно пов'язане з пам'яттю. Для героїв воно є не лише простором теперішнього, але й місцем, де зберігаються сліди минулого – як радісного, так і болісного. Певні вулиці можуть нагадувати про дитинство, інші – про втрати, ще інші – про перехідні етапи чи зміни. Тому пересування містом набуває глибшого значення: воно стає своєрідною подорожжю всередину себе. Місто «запам'ятовує» персонажів, а персонажі вчаться «читати» місто через власний досвід.

У кожній з частин роману місто виконує різні функції: воно може бути притулком, кордоном, викликом або навіть способом самопізнання. Для когось простір є ворожим, переповненим чужих поглядів, для іншого – звичним і майже домашнім. Проте в усіх випадках урбаністичне середовище стає каталізатором внутрішніх змін. Саме завдяки місту герої розкриваються по-іншому: їхнє сприйняття світу загострюється, а спроби впорядкувати власне життя пов'язуються зі здатністю впорядкувати маршрут, шлях, напрямок.

Стилістика Хутнік підтримує цю урбаністичну концепцію. Авторка використовує фрагментарні описи, деталізацію, повторювані мотиви, що створює відчуття руху – ніби читач іде містом разом із персонажами. Така манера письма дозволяє відчути немовби фізичну присутність у просторі й водночас –

побачити, як місто впливає на людей, їхні стани та вибір. Через своєрідний монтаж епізодів формується цілісний образ Варшави, яка є живим організмом із власною логікою та настроями.

Отже, у «Кишеньковому атласі жінок» міський простір є не лише середовищем існування персонажів, але й важливим елементом побудови їхнього внутрішнього світу. Варшава стає тим місцем, де зіштовхуються буденність і пам'ять, гучність міста і тиша самотніх думок, реальність і уявлення про себе. Хутнік показує, що місто можна читати так само уважно, як і людину: воно зберігає історії, формує настрої, підказує напрямки, а інколи нав'язує свої ритми. Саме завдяки такому підходу роман створює багатовимірну картину міського життя, де кожен герой, незалежно від статі чи соціального досвіду, відкриває для себе власну версію міста і водночас залишає у ньому частину себе.

Література

1. Chutnik S. *Kieszonkowy atlas kobiet*. URL: <https://ru.scribd.com/document/633619773/KIESZONKOWY-ATLAS-KOBIET>

О. В. Муравін,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри слов'янської філології,
Запорізький національний університет*

РЕЦЕПЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ У ТВОРАХ СУЧАСНИХ ПОЛЬСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Актуальність історичної пам'яті у сучасній польській літературі визначалася як критичний чинник у формуванні національної і культурної ідентичності, оскільки вона відображала багатогранний досвід збереження й реконструкції минулого у постконфліктних умовах. У польській літературі кінця ХХ – початку ХХІ століття дослідження стилістичних та наративних особливостей художньої рецепції історичної пам'яті демонструвало, що письменники використовували широкий спектр літературних

приймів для відтворення історичних подій. Вони поєднували архівні дані, усні свідчення та документальні матеріали з художньою вигадкою, що дозволяло створити комплексні наративи, у яких історичні факти набували символічного й емоційного забарвлення. Такий підхід дозволяв авторам не лише реконструювати минуле, а й поставити його в контекст сучасних дискусій, розкриваючи суперечності між офіційними історичними версіями й суб'єктивними спогадами.

Аналіз засвідчив, що польські письменники трансформували історичний матеріал через введення жанрових експериментів, включно з елементами «горрору» й фантасмагорії, які підкреслювали незавершеність суспільної травми та стимулювали розширену рефлексію читачів над феноменом колективної моральної вини, впливаючи на формування національної ідентичності. У творах Станіслава Сроковського «Ukraiński kochanek»(2008) [6], Лукаша Орбітовського «Nadchodzi» (2012) [3], Анджея Щипьорського «Początek»(1986) [7], Ігора Остаховича «Noc żywych Żydów»(2009) [4], та Себастьяна Реньци «Z cienia. Powieść o żołnierzach wyklętych» (2011) [5] відзначався контраст між документальною основою (архіви, свідчення) й авторськими психологічними й міфотворчими прийомами, що створювали простір для поліваріантного осмислення минулого, а також висвітлювали моральні дилеми, породжені різновекторними історичними інтерпретаціями. Результати також продемонстрували, що залучення образів привидів, зомбі чи інших маркерів «повернення мертвих» слугувало метафорою незавершених історичних конфліктів, які потребували актуального переосмислення та віддзеркалювали радикально суперечливі аспекти національної пам'яті, особливо стосовно табуйованих питань колабораціонізму чи післявоєнного підпілля. Рецепція історичної пам'яті в текстах польських письменників не обмежувалася констатацією фактів, а перетворювалася на складний процес інтерпретації, який поєднував документальні свідчення, авторські інтуїції та соціокультурні стереотипи, водночас пропонуючи нові погляди на взаємодію офіційної та маргінальної

пам'яті. Практичне значення цих напрацювань полягає в можливості ефективно використовувати здобуті висновки для подальших літературознавчих і культурологічних студій, а також упроваджувати відповідні матеріали під час створення освітніх програм, міждисциплінарних дослідницьких проєктів і суспільних дискусій, що сприяли б подальшому критичному оновленню історичної свідомості та глибшому, тривалому і перспективному розширенню демократичної культури пам'яті.

«Nos żywych Żydów» (Ніч живих євреїв) Ігора Остаховича продемонструвала незвичну сюжетну лінію, у якій минулі жертви Голокосту поверталися до сучасної Варшави у ролі зомбі. Така художня метафора вказувала на те, що у колективній свідомості поляків досі не було до кінця опрацьоване питання причетності до трагічних подій 1940-х років, масового вбивства євреїв, а також винуватості чи байдужості тих, хто залишався осторонь. Історично Варшава після повстань (у тому числі єврейського повстання в гетто 1943 року та загальноміського повстання 1944 року) лежала в руїнах, тож населення було змушене відновлювати місто майже з нуля [1]. У післявоєнний період, коли комуністична влада формувала нову політичну реальність, питання про участь польського суспільства у порятунку чи, навпаки, у відстороненості від долі євреїв загалом залишалося болючим, а в деяких випадках замовчувалося [8]. І. Остахович осмислював це через призму «повернення мерців», показуючи, що здатність «примар минулого» вторгтися в сучасність була приводом для переосмислення національної та моральної відповідальності [2]. Ця ідея вказувала, що історія ніколи не залишалася виключно в минулому, якщо суспільство не робило належних висновків.

Лукаш Орбітовський у книзі «Nadchodzi» (Надходить) звертався до інших аспектів воєнних і післявоєнних реалій, поєднуючи історичні факти з елементами похмурої фантастики. У часи, коли Варшавське гетто стало символом трагедії польських і єврейських спільнот, місто переживало щоденний жах окупації, а його мешканці масові розстріли, депортації й тотальні облави. Ізоляція єврейського населення розпочиналася вже в 1940 році, коли

нацистська влада ухвалила рішення відокремити євреїв від решти міста, зводячи навколо них стіни й позбавляючи їх елементарних прав. У цьому історичному тлі Орбітовський увиразнював релігійні та світоглядні зіткнення, що тільки посилювали загальний настрій безпорадності. До того ж він писав про активізацію польського підпілля. Армія Крайова, підрозділи Національних Збройних Сил боролися з окупантом, хоча серед них траплялися різні ідеологічні спрямування. Історична реальність була настільки складною, що деякі підпільні формування, котрі відчували загрозу від радянського наступу, нерідко перебували у внутрішніх конфліктах щодо своєї майбутньої політичної лінії. Орбітовський, додаючи мотиви «горрору», підкреслював, що масові вбивства і табори смерті не були звичайними епізодами воєнної доби, а перетворилися на колективну травму, яка переслідувала наступні покоління. Такий фантастичний елемент дозволяв ще яскравіше розкрити страх і провину, що виникали у суспільстві, неспроможному запобігти катастрофі та втраті величезної кількості людей.

Отже, проведене дослідження дозволило дійти висновку, що сучасна польська література, яка зверталася до теми історичної пам'яті, виконувала не лише естетичну, а й етичну та соціокультурну функцію. Письменники активно поєднували документальні елементи з експериментальними жанровими формами, що уможливлювало переосмислення та деконструкцію домінантних історичних наративів. Завдяки цьому література ставала дієвим інструментом для осмислення складних і суперечливих аспектів минулого, сприяла розвитку критичного мислення й міжнаціонального діалогу щодо спільних історичних травм.

Література

1. Hoły, J., Nichtburgerová, H., Hiemer, E. M., & Firlej, A. Handbook of Polish, Czech, and Slovak Holocaust Fiction: Works and Contexts, 2021. 505 p.

2. Höllwerth, A. Das Unheimliche in JAROSŁAW MAREK RYMKIEWICZ Umschlagplatz und IGOR OSTACHOWICZ' Noc żywych Żydów [Nacht der lebenden Juden]. Convivium. Germanistisches Jahrbuch Polen, 2021, 92 p.

3. Orbitowski L. Nadchodzi. URL.: <https://pdf-x.pl/Nadchodzi>
4. Reńca S. Z cienia. Powieść o żołnierzach wyklętych. URL.: <https://nakanapie.pl/ksiazka/z-cienia-powieśc-o-zolnierzach-wyklętych-585847>
5. Srokowski S. Ukraiński kochanek. URL.: <https://tadeuszczernik.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/03/srokowski-stanisc582aw-ukraic584ski-kochanek.pdf>
6. Szczypiorski A. Początek. URL.: <https://annasarchive.org/md5/f68c3c8e0b9b245b1e90a12f09a5b778>
7. Żurek, S. J. Noc żywych Żydów [Night of the Living Jews] by Igor Ostachowicz–Judaic and Shoa Topoi. *Filoteknos*, 2021. № (11), S. 35–51.

О. В. Муравіна,
здобувач ОР магістр,
Запорізький національний університет
Науковий керівник: к. філол. н., доцент Мацегора І. Л.

ДІАЛОГ КУЛЬТУР У РОМАНАХ С. ХУТНІК

Польща та Україна мають тривалу історію спільного існування, яка охоплює століття сусідства, політичних союзів, конфліктів і культурного обміну. Ця історія відображена в літературі обох народів, що часто звертається до спільних тем: боротьби за незалежність, травм воєнного минулого, пошуку національної ідентичності [1, с. 272]. У сучасній літературі польські та українські письменники продовжують осмислювати ці теми, але вже в нових реаліях, зумовлених глобалізацією, європейською інтеграцією та сучасними викликами.

Міжкультурна комунікація – це складний, але ключовий процес, який потребує глибокого розуміння культурних особливостей, гнучкості та співпереживання. Вона ґрунтується на засадах чутливості до культур, активного слухання та міжкультурної компетентності, що допомагають долати бар'єри, спричинені

мовними, невербальними чи ціннісними розбіжностями. Наприклад, література може стати інструментом для подолання стереотипів шляхом створення емпатії та розуміння. Твори, які звертаються до спільної історії чи сучасних проблем, сприяють діалогу про примирення та співпрацю. Польсько-українські відносини, які, за словами дослідників, «розквітли» на початку війни, але згодом почали «в'янути» через політичні та економічні розбіжності, можуть бути зміцнені через літературний діалог, який нагадує про спільні цінності та мету [4, с. 24].

Сучасна польська та українська література слугує важливим засобом міжкультурної комунікації, відображаючи спільну історію, виклики та створюючи нові наративи для взаєморозуміння.

Проза Сильвії Хутнік є прикладом того, як література може стати платформою для міжкультурного діалогу. Через образи персонажів, що балансують між різними ідентичностями, письменниця досліджує складність міжкультурної взаємодії, показуючи її як процес, що поєднує гармонію та конфлікт. Поліфонія та нелінійна оповідь посилюють ефект діалогу, створюючи простір для співіснування різних голосів і перспектив.

У романі «Swaniary» Сильвія Хутнік досліджує діалог культур, де локальна ідентичність взаємодіє з глобалізаційними процесами, історичною пам'яттю та феміністичними ідеями. Через образи героїнь письменниця показує, як маргіналізовані спільноти використовують культурні ресурси для опору та самовираження.

У «Kieszonkowy atlas kobiet» через історії чотирьох персонажів авторка розкриває складність взаємодії між локальною польською ідентичністю та глобалізаційними впливами, між традиційними гендерними ролями та новими формами самовираження. Варшава як місце дії підсилює цей діалог, виступаючи простором перетину культурних контекстів. Цитата з роману ілюструє цю ідею: „*Na bazarze pełno teraz tych chińskich szmat, wszystko tanie, ale byle jakie. Kiedyś to się szyło porządne rzeczy, a teraz? Sama tandeta*” [2, с. 109].

Ця фраза героїні роману відображає ностальгію за минулим і водночас критику нових економічних реалій, які асоціюються з

іноземними впливами. Вона підкреслює напругу між локальною традицією та глобалізацією, що є одним із проявів діалогу культур.

У «Jolanta» через історію головної героїні Сильвія Хутнік розкриває складність міжкультурної взаємодії, де історична пам'ять, етнічна різноманітність і глобалізаційні процеси створюють напругу, але й відкривають можливості для порозуміння. Один із таких епізодів – розмова Йоланти з сусідкою, яка має українське коріння. Цей діалог ілюструє спробу знайти спільну мову попри культурні бар'єри: „*Rozmawiamy, choć każda z nas mówi w swoim języku. Ona po ukraińsku, ja po polsku. I jakoś się dogadujemy, bo przecież życie to nie tylko słowa, ale i gesty, spojrzenia, intencje.*” [3, с. 81]

Ця цитата підкреслює універсальність людського досвіду, який виходить за межі мовних і культурних кордонів.

Проза Сильвії Хутнік не лише висвітлює проблеми соціальних ролей жінок, а й пропонує нові способи їх осмислення. Через образи героїнь письменниця деконструє традиційні ролі матері, дружини чи господині, показуючи їх як обмежувальні конструкти. Водночас вона підкреслює силу, солідарність і бунтівний дух жінок, які прагнуть вийти за межі суспільних рамок (що притаманно й для нашого суспільства). Інтерсекційність у творах Хутнік додає глибини, розкриваючи складність жіночого досвіду в умовах соціальної нерівності.

Література

1. Демчук О. Міжкультурна комунікація в есеїстиці Василя Махна. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*: серія «Філологія». 2022. Вип. 13 (81). С. 271–273.
2. Chutnik S. *Kieszonkowy atlas kobiet*, Kraków: Korporacja Halart, 2008.192 s.
3. Chutnik S. *Jolanta*. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2015.288 s.
4. Uliasz St. *Obraz Ukraińców i Ukrainy w literaturze polskiej*. Rzeszów : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, 1993.26 s.

І. П. Нагула,
здобувач ОР доктор філософії,
Запорізький національний університет
Науковий керівник: к. філол. наук Ільченко І. І.

МАРКОВАНІ ЕРГОНІМИ М. ЗАПОРІЖЖЯ

Ергонімія сучасного українського міста є чутливим індикатором суспільно-політичних змін, оскільки власні назви суб'єктів господарювання фіксують переорієнтацію цінностей, маркери колективної пам'яті та уявлення про «своє» / «чуже». Після початку повномасштабного вторгнення 2022 року в українському онімному просторі загалом зафіксовано появу великої кількості нових онімів, пов'язаних із війною, спротивом, Збройними силами України, топосами боїв тощо.

Запоріжжя як місто-форпост на південному напрямку оборони України є показовим прикладом формування патріотично маркованих ергонімів, що відображають локальну та загальнонаціональну ідентичність.

Мета дослідження – описати провідні мотиваційні моделі патріотично маркованих ергонімів м. Запоріжжя та визначити їхні основні функції в сучасному міському просторі.

Матеріал становлять зафіксовані у міському просторі назви закладів торгівлі, сервісу, харчування, дозвілля, що мають прозору патріотичну семантику (з опорою на національні символи, військово-патріотичні реалії, ціннісні маркери: «Січ», «Козацька», «Хортиця», «Незламні», «Воля» тощо). Корпус ще перебуває на етапі формування; у тезах репрезентовано типові мотиваційні моделі й узагальнені назви, які слугують ілюстраціями основних тенденцій.

Аналіз матеріалу дозволяє виокремити кілька основних груп:

1. Історико-культурна (козацько-регіональна) модель.

До цієї групи належать назви, що апелюють до козацької історії та локальних топосів: «Січ» (кав'ярня, кав'ярня-кондитерська), «Козацька брама» (заклад харчування), «Хортиця» (магазин, готель, туристичний сервіс). Такі ергоніми не лише інформують, а й

«уписують» заклад у локальний героїчний наратив регіону.

2. Військово-патріотична модель.

Мотивація спирається на образи захисників, фронту, незламності: «Незламні» (спортзал, центр реабілітації), «Герой» (барбершоп, кав'ярня), «Захисник» (ветеринарна клініка, СТО). Назви цього типу конструюють уявлення про силу, надійність, підтримку воїнів.

3. Національно-символічна модель.

Залучаються ключові символи української державності та народної культури: «Тризуб», «Калина», «Синьо-Жовта», «Вишиванка» (крамниця, майстерня, салон). Ергоніми цієї групи візуально та вербально «розфарбовують» міський простір в українські національні кольори.

4. Ціннісно-емоційна модель.

Ця модель ґрунтується на використанні абстрактних, але емоційно насичених лексем, які відображають ключові суспільні цінності: «Воля», «Свобода», «Разом», «Єдність», «Надія» тощо.

Такі назви апелюють до позитивних емоцій та колективного досвіду, створюючи у свідомості адресата відчуття підтримки, єднання або оптимізму. Унаслідок цього ергонім функціонує як мікрослоган, що закріплює домінуючі настрої громади та слугує своєрідним вербальним маркером емоційної солідарності.

Усі ці моделі свідчать про переорієнтацію ергонімотворення: від комерційно нейтральних назв («Комфорт», «Люкс», «Еліт») до символічно навантажених маркерів ідентичності.

Патріотично марковані ергоніми в Запоріжжі виконують:

- **ідентифікаційну функцію** – маркують простір як український, «свій»;
- **аксіологічну** – фіксують цінності свободи, спротиву, єдності;
- **меморіальну** – зберігають пам'ять про події та людей (назви з компонентами «Азов», «Маріуполь», «Сталь» тощо у загальноукраїнському контексті);
- **консолідуючу** – сприяють згуртуванню громади;
- **психотерапевтичну** – знижують рівень тривоги,

пропонуючи образи незламності, надії, підтримки.

Патріотичні ергоніми переходять від статусу суто номінативних одиниць до знаків колективної пам'яті та спротиву. Патріотично марковані ергоніми м. Запоріжжя репрезентують новий етап розвитку міського онімного простору, пов'язаний із війною та процесами деколонізації. Найпродуктивнішими є історико-культурна, військово-патріотична, національно-символічна та ціннісно-емоційна моделі, які забезпечують не лише ідентифікацію закладу, а й реалізацію важливих соціокультурних функцій.

Перспективи дослідження – укладання повноцінного корпусу патріотичних ергонімів Запоріжжя, детальний аналіз їхньої динаміки за районами й часом появи.

Література

1. Бабій Ю. Б. Семантичний потенціал миколаївського фірмонімікону. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Філологічні науки*, 2015. № 2. С. 3–10.

2. Белей О. О. *Сучасна українська ергонімія: власні назви підприємств Закарпаття*. Ужгород: Карпати, 1999. 180 с.

3. Горожанова Ю. Ергоніми відонімного походження: структурно-семантичний аспект (на матеріалі м. Луцька). *Українська мова*, 2018. № 3. С. 45–57.

4. Григорук Н. В. *Власні назви спортивних команд: структура, походження, функціонування*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 164 с.

5. Деремнда Ю. Назви абрєвіатурного типу як структурно-морфологічний різновид ергонімів. *Наукові записки ТНПУ*, 2015. № 53–54. С. 110–115.

6. Жуков А. Є., Кудрейко І. О. Лексико-семантичні особливості ергонімів м. Макіївки. *Наукові записки НДУ імені М. Гоголя*, 2014. № 2. С. 123–129.

7. Коваль Л. В. *Лінгвокультурні моделі ергонімів у міському просторі*. Дніпро : Ліра, 2017. 156 с.

8. Кутуза Н. В. *Структурно-семантичні моделі ергонімів (на матеріалі ергонімікону м. Одеси)*: дис. ... канд. філол. наук.

Одеса, 2003. 214 с.

9. Мельник О. А. Становлення сучасної ергонімії Вінниччини: структурно-семантичний та функціональний аспекти. *Філологічні студії*, 2017. № 15. С. 212–220.

10. Титаренко А. А. Українські фірмоніми в сучасному міському просторі: структурні характеристики та прагматичні ознаки (на матеріалі м. Кривий Ріг). *Мовознавчий вісник*, 2020. № 35. С. 89–97.

11. Цілина М. М. *Ергонімія міського простору Києва: лінгвістичні та соціокультурні аспекти*. Київ: Д. Бураго, 2020. 228 с.

12. Янчишин А. М. *Власні назви промислових товарів: структурно-семантичний і функціональний аспекти*: дис. ... канд. філол. наук. Львів, 2006. 198 с.

І. О. Назаренко,
*кандидат філологічних наук,
асистент кафедри української мови
Заклад вищої освіти
«Подільський державний університет»*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ І ВИКЛИК У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Метою вивчення навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» є підвищення рівня загальномовної підготовки здобувачів вищої освіти, формування їхньої комунікативної компетентності, оволодіння нормами сучасної української літературної мови у професійній сфері, а також набуття навичок роботи з фаховою документацією та галузевою термінологією майбутньої спеціальності.

Проте в умовах, коли мета й завдання навчального курсу лишаються незмінними (як і вимоги до майбутнього фахівця), цифровізація світу безпосередньо впливає на трансформацію методики викладання й контролю знань. Адже сьогодні інформатором, перекладачем, генератором ідей та текстів може бути

чат-бот, що, у першу чергу, призводить до корозії етичних норм академічної доброчесності. Іншою проблемою, яку вже спостерігаємо, є зниження здатності здобувачів освіти самостійно аналізувати власні та чужі тексти на лексичному, граматичному, логіко-змістовому рівнях. У багатьох студентів уже сформований т.зв. «синдром пасивного користувача», коли машині делегується не лише перевірка, а й критичне осмислення тексту.

У зв'язку з цим вважаємо одним із перспективних методичних підходів переведення середньостатистичного здобувача освіти з ролі творця тексту (особливо, якщо це домашнє завдання) в роль фінального редактора та комунікатора. Наприклад, студент генерує драфт (можна за допомогою ШІ), потім редагує його відповідно до стилістичних норм та цілей комунікації та фіналізує текст, забезпечуючи його оригінальність та відповідність професійному етикету. Це розвиває критичне мислення та відчуття стилю, що є вищим рівнем компетенції.

Оскільки ШІ має тенденцію до стандартизації мови та стилю, що є перевагою для ділового листування, але недоліком для комунікативної стратегії, завдання викладача – навчити здобувачів освіти «олюднювати» текст, створений генеративною моделлю, додаючи елементи індивідуальності, емпатії та унікальності, необхідні для ефективного професійного діалогу.

У Таблиці 1. пропонуємо розглянути й інші методи використання ШІ під час вивчення навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням»:

Таблиця 1

№	Способи використання ШІ	Можливості ШІ	Реалізація методу	Практичне значення
1.	Персоналізація навчального контенту та генерація фахових кейсів	Штучний інтелект є потужним інструментом для швидкої розробки адаптивних навчальних матеріалів, що	Генерування вузькоспеціалізованих текстів, глосарів, тестових завдань або прикладів ділової документації (заяви, протоколи, звіти), адаптовані	Дозволяє відійти від застарілих підручників і працювати з актуальними матеріалами, моделюючи реальні

 Всеукраїнська наукова конференція

 «ЗАПОРІЗЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ ЧИТАННЯ»

		відповідають конкретній спеціалізації студентів (майбутні юристи, медики, економісти, аграрії тощо).	під рівень групи.	професійні ситуації, що підвищує мотивацію студентів.
2.	Симуляція професійної комунікації та інтерактивний тренінг	ШІ (зокрема, великі мовні моделі на кшталт ChatGPT, Claude або спеціалізовані чат-боти) дозволяє створити безпечне середовище для відпрацювання навичок усного та писемного ділового мовлення без страху помилки перед аудиторією.	Студенти можуть практикувати діалоги в рольових іграх «клієнт – менеджер», «керівник – підлеглий» або «працедавець – пошукач на посаду», отримуючи миттєвий зворотний зв'язок, лексичний та стилістичний аналіз мовлення.	Розвиток комунікативної компетентності; зняття мовного бар'єру, що дозволяє студентові самостійно тренуватися в зручний час, зокрема в умовах дистанційного навчання.
3.	Розвиток критичного мислення	Недоліки ШІ, зокрема фактологічне та мовне галюцинування, вигадання джерел інформаційної бази можна	ШІ може створювати тексти з логічними помилками, хибними припущеннями або маніпулятивними аргументами. Завдання студента – знайти і спростувати їх.	Викладання української мови за професійним спрямуванням має включати елемент медіаграмотності: навчання студентів фактчекінгу та

		перетворити на інструмент для тренування критичного мислення.		перевірки термінів за авторитетними словниками та стандартами (ДСТУ).
4.	Автоматизований аналіз та редагування фахових текстів	Використання ШІ-інструментів для перевірки студентських робіт (службових листів, звітів, автобіографій) на наявність стилістичних помилок, кальок, русизмів та тавтологій.	ШІ може виступати у ролі віртуального редактора, пояснюючи помилки та пропонуючи нормативні варіанти відповідно до чинного правопису.	Пришвидшення зворотного зв'язку.
5.	Генерація вправ для засвоєння термінології та лексики	Миттєве створення на основі фахових текстів (наприклад, статей з агрономії чи менеджменту) різноманітних завдань.	Ствоєння тестів, кросвордів, вправ на встановлення відповідностей, завдань із пропущеними компонентами тощо.	Це дозволяє викладачу за лічені хвилини підготувати актуальний дидактичний матеріал для конкретної спеціальності.
6.	Реферування та анотування	Генерація анотацій та рефератів до наукових статей, підручників тощо.	Використання ШІ для навчання студентів виокремлювати головне з великих масивів інформації.	Студенти можуть порівнювати власні анотації наукових статей з варіантами, згенерованими ШІ, аналізуючи структуру тексту,

 Всеукраїнська наукова конференція

 «ЗАПОРІЗЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ ЧИТАННЯ»

				лаконічність викладу та точність відтворення ключових тез фахового джерела.
7.	Симуляція складної проблемної ситуації	ШП може генерувати навчальні сценарії, що вимагають критичного аналізу, імітуючи реальні виклики.	Завдання: знайти і виправити логічні помилки, хибні припущення або спростувати маніпулятивні аргументи. ШП може взяти на себе роль адвоката диявола або опонента, послідовно відстоюючи певну (навіть хибну) позицію, змушуючи студента формулювати чіткі контраргументи.	Розвиток навичок вести дискусію, добирати аргументи, критично осмислювати інформацію.
8.	Створення та редагування організаційно-розпорядчих документів	Нейромережа створює організаційно-розпорядчі документи.	Студент отримує фабулу. Наприклад: <i>«Ви – менеджер з персоналу. Вам потрібно скласти наказ про прийняття на роботу Петренка Івана Сергійовича на посаду аналітика з 15.10.2025 з випробувальним терміном 2 місяці».</i>	Вивчення реквізитів організаційно-розпорядчих документів та державного стандарту оформлення документації. Редагування помилок, яких припустився ШП.

Безумовно, використання новітніх освітніх інструментів створює «умови та перспективи розвитку універсальних

компетентностей, що містять потенційні можливості для розвитку гнучких навичок здобувачів вищої освіти» [1, с. 344]. Нейромережі допомагають трансформувати під запити сучасних вимог упровадження «активних і комунікативних методів» [2, с. 183], спрямованих на розвиток «мовних навичок, культурної свідомості та критичного мислення» [там само].

Отже, можемо говорити про штучний інтелект не як про заміну викладача, а як про каталізатор змін. Успіх його впровадження в освітній процес залежить від здатності педагога перетворити технологічний виклик на стратегічну перевагу для якісно нового рівня підготовки конкурентоспроможних фахівців, які не лише володіють фаховою мовою, але й уміють критично працювати з інформацією.

Література

1. Максимець О. М. Інтерактивні методи формування soft skills майбутніх фахівців при вивченні мовознавчих дисциплін. Актуальні питання гуманітарних наук. 2024. Вип. 73. Т. 2. С. 340–344. doi: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-2-52>
2. Stadnichenko O., Stasyk M., Shulha O., Nazarenko I. Interaction of cultural and linguistic aspects of Ukrainian philology: modern vectors of scientific discourse. *Synesis*. Brasil. Rio de Janeiro : Universidade Católica de Petrópolis. 2024. V. 16, n. 3. P. 169–188. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/synesis/article/view/3129/3808>

*М. Я. Наливайко,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та славістики
Ю. Ярема,
студентка факультету філології і журналістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

ГОВІРКОВІ РИСИ СЕЛА ДЕНИСІВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мета розвідки – аналіз мовних особливостей говірки села Денисів.

Село Денисів розташоване на правому березі річки Стрипи (лівої притоки Дністра), за 27 км від районного центру й 1,5 км від найближчої залізничної станції Денисів–Купчинці. Північною околицею поселення пролягає залізниця Тернопіль–Ходорів. До села приєднано хутори Замости і Ставки. Територія – 0,71 кв. км. Дворів – 310. Населення – 994 особи (2014).

Говірки села Денисів Тернопільського району Тернопільської області має низку фонетичних закономірностей:

- 1) реалізація голосного а (рефлекс колишніх ę, а) звуком е: догово|рилиес`е, под|в`ір`е;
- 2) реалізація голосного е звуком а: т|раба;
- 3) реалізація голосного а звуком і: с`і;
- 4) нерозрізнення звуків е та и: чеит|вер, назие|ваў, приехо|дилиє;
- 5) твердість кінцевого приголосного ц: х|лопеиц, до |Раковиц;
- 6) твердість кінцевого приголосного т: |кажут, бу|дут, прие|везут, д`іт;
- 7) оглушення дзвінких приголосних перед глухими та в кінці слова: |зарас, по|м`іх;
- 8) перехід хв у ф: фа|сол`і;

Виділяємо такі граматичні особливості говірки села Денисів Тернопільської області:

1) іменники жіночого роду першої відміни та прикметники жіночого роду в орудному відмінку однини мають закінчення -ов: п`ід па|хоў, |перед ве|чероў;

2) іменники жіночого роду першої відміни в орудному відмінку однини мають закінчення -ом: с|таростом;

3) іменники першої відміни м`якої та мішаної груп у Р.в., Д.в., М.в мають архаїчне закінчення -и: Тер|нополи, на |опов`іди;

4) іменники другої відміни ч.р. у Д.в. та М.в. мають закінчення -ови: |д`ідови;

5) індукція (вплив) твердої групи прикметників на м`яку: л`іт|ну;

6) числівники п`ьет|найц`атеро, |дес`іт`, два|найц`іт`;

7) займенники: то|то, т`ім;

8) зворотна частка с`е - у дієсловах (у постпозиції та препозиції): па|лилос`е ў г|рубях, відбу|валос`е, пожеи|нилиес`е, с`е жеи|нив, с`е назие|ваў;

9) інфінітивний суфікс -чи у дієсловах, основи яких закінчуються на -г, -к: помо|чи;

10) архаїчні форми дієслів минулого часу (колишній перфект): шч`і|пилизмо.

Синтаксична структура складного речення в говірці села Денисів в основному така ж, як і в сучасній українській літературній мові. Поширеним є явище, коли сполучник що, щоб має фонетичні варіанти: хо|диў х|лопеиц до |д`іўчиение ну / |к`іл`ко там хо|диў / то хо|диў / і _то|ди |кажеи / шо |будеи с`е жеи|нив; шо|би до к|с`онза їти на |опов`іди моло|да |мала |нести |курку п`ід па|хоў / тиєл`ко ў су|боту; шо не |дуже |тайак |г`р`ішми пла|тили / бо / |д`іти / г|рошеї не |було / |шоби аж так // |але пома|лесейчко / та ї так їїз|мо то|то пошч`і|пали до|купи // [1].

Лексичні діалектизми: та|л`апаўка «той хто багато говорить», шваг|ро «брат дружини», риес|кал` «металева лопата з гострим кінцем», кучу|гура «стара хата», п`יעц «назва для печі», |жарниец`а «сковорода», прие|дане «майно, яке одержує дівчина від батька

після виходу заміж», |шал`ок «чоловічий шарф», п`ід|горлиц`а «сало під горлом (у свині)», гиш|ки «назва для холодцю», кос|т`ага «велика кістка з м'ясом», |кур`ітка «назва для курчати».

Говірка села Денисів Тернопільської області має як архаїчні фонетичні особливості, властиві говіркам південно-західного наріччя, так і специфічні фонетичні риси, які почасти й зумовлюють особливі граматичні форми.

Література

1. Ютуб-канал «Діалектологічна майстерня»
<https://www.youtube.com/watch?v=oDCSvGAhsk>

С. О. Недільська,
здобувач ОР магістр,
Запорізький національний університет
Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Сабліна С. В.

ФУНКЦІЇ КОЛЬОРОНАЗВ В УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ

У сучасній українській мові колірна характеристика предметів і явищ дійсності відбувається через якісно й кількісно розвинену лексико-семантичну групу – систему кольоропозначень, яка характеризується історичною стійкістю, відзначається різноманітністю словотвірної структури лексем, має містку семантичну структуру, зумовлену, з одного боку, багатством хроматичної гама об'єктивної дійсності, з іншого – соціокультурною маркованістю кольору, що втілюється в його експресивній, асоціативній і символічній значимості [3, с. 14]. Як слушно зауважує Т. Ф. Семашко: «Фразеологічні одиниці з компонентами-кольоропозначеннями становлять значний шар, своєрідний за структурою та системою значень. Фразеологічний фонд як специфічна в культурно-мовному відношенні частина лексичного складу мови виступає основним носієм культури етносу, трансльованої з покоління в покоління від найдавніших часів до

сучасності» [3, с. 20].

Встановлення функції кольоропозначень в українській фразеології безпосередньо пов'язане з завданнями ідентифікації національно-культурного сприйняття кольору, а тому виявлені функції суголосні ідеї кумулятивності соціокультурного представлення ментальності народу.

З-поміж чотирьох головних функцій кольоропозначень в українських фразеологізмах – характеризувальної, категоризації, символної й асоціативної – найбільш частотна характеризувальна функція, яка дозволяє ідентифікувати реалію чи людину за різними ознаками: *працювати як чорний віл* – ‘багато працювати’ [4, с. 301]; *білим світом нудити* – ‘нидіти, не знаходити собі місця, не бачити сенсу життя’ [4, с. 507]; *за слізьми (сльозами) світа (світу) білого не бачити* [5, с. 20]; *біла кість* [5, с. 378]; *тече голуба (блакитна) кров* [5, с.188]; *молодий та зелений* [5, с. 332]; *обоє рябоє* [5, с. 579]; *чорна година* [5, с. 178]; *сива борода* [4, с. 57]; *жовтороте пташеня* [5, с. 191].

Функція категоризації найбільш представлена в межах протиставлення ахроматичних кольорів – чорного й білого: *чорним по білому* [5, с. 30]; *видавати біле за чорне* [5, с. 29], *білий як крейда* – ‘пополотнілий, зблідлий’ [5, с. 101]; *чорне діло* [5, с. 247]; *чорна справа* [5, с. 247]; *про (на) чорний день* [5, с. 226]. Таких фразеологізмів достатньо, аби підтвердити тезу про те, що «фразеологічні одиниці є унікальним явищем, що зумовлюється асиметрією між їхніми денотативними референтами і сигніфікативною системою у процесі функціонування» [1, с.74.].

З огляду на те, що «в українській фразеології колір постає як глибинний соціокультурний елемент, що акумулює і транслює загальнолюдські та національні цінності та ідеї» [2, с.45] очевидно є символна функція кольору у фразеологічних одиницях: *доживати до білого волосу* [5, с. 30]; *давати (дати) зелену вулицю* [5, с. 206]; *процятися з білим світом* [5, с. 30]; *ловити білі метелики* [5, с. 30]; *до нових (зелених) віників* [5, с. 105]; *у білий світ, як у копійчку* [5, с. 389]; *красна ціна* [4, с.1093].

Характерно для кольоропозначень у складі фразеологізмів є

асоціативна функція, яка підтримується прямим чи опосередкованим порівнянням: *білий як крейда* [5, с.101]; *біла лебідка* [4, с. 189]; *в очах замигтіли білі метелики* [4, с. 505]; *як (мов, ніби) руда миша (миш) зимою* [5, с. 490]; *чорний кіт (кішка) пробіг (пробігла)* [5, с. 378]; *як чорний віл у ярмі* [5 с. 129].

Отже, в українській фразеології з колороназвами колірні позначення визначено в межах характеризувальної, категоріальної, символної й асоціативної функцій.

Література

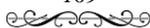
1. Жук Т. В. Фразеологізми з компонентами на позначення кольору (на матеріалі «Фразеологічного словника української мови»). *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*. Серія : Філологічні науки : зб. наук. праць. Ніжин, 2010. Кн. 2. С. 73–74.

2. Назаренко О. В. Національно-культурний контекст символіки кольорів в українських фразеологізмах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Філологія. 2020 № 46 том 2. С. 43–46.

3. Семашко Т. Ф. Особливості семантики та функціонування слів-кolorативів в українській фразеології : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2008. 20 с.

4. Словник фразеологізмів української мови В. М. Білоноженко та ін. Київ : Наукова думка, 2003. 1104 с.

5. Фразеологічний словник української мови : у 2 кн. / уклад. В. М. Білоноженко, В. О. Винник. Київ : Наукова думка, 1993. Кн.1–2. 980 с.

В. І. Нідзельська,
здобувач ОР бакалавр,
Запорізький національний університет
Науковий керівник: к. філол. наук, доцент Ільченко І. І.

ПРИЗВИЩА МЕШКАНЦІВ СЕЛИЩА НОВОМИКОЛАЇВКИ – СИМВОЛИ ІСТОРІЇ РІДНОГО КРАЮ

Антропонімія є важливим складником історико-культурної спадщини народу, адже у власних назвах, зокрема прізвищах, відбито багатовіковий досвід, ментальність і соціальні процеси, що формували мовну картину світу. Прізвища мешканців селища Новомиколаївка становлять окремий пласт української антропонімії, який до цього часу не був предметом спеціального наукового аналізу.

У сучасній українській антропоніміці з'являється дедалі більше наукових праць, присвячених вивченню динаміки, уподобань та походження особових імен і прізвищ різних регіонів України, зокрема, у працях І. Сухомлина «Походження українських прізвищ у говорах Середньої Наддніпрянщини», а також у дослідженнях І. Ільченко «Прізвища іншомовного походження Надвеликолузького регіону», «Антропонімія Нижньої Наддніпрянщини в її історичному розвитку», «Вплив християнства на антропонімікон Надвеликолужжя».

Попри це, антропонімія окремих локальних осередків, зокрема селища Новомиколаївки Запорізького району Запорізької області, ще не була об'єктом комплексного аналізу. Аналіз прізвищ у межах невеликих населених пунктів дає можливість не лише простежити еволюцію антропонімікону регіону, а й відтворити картину культурно-історичних впливів, виявити риси мовної ідентичності місцевого населення. Саме тому системне дослідження прізвищ жителів селища Новомиколаївки є важливим внеском у розвиток української та регіональної антропоніміки.

Засноване селище Новомиколаївка наприкінці XVIII століття. Першими поселенцями були державні селяни з села Кочережки

Павлоградського повіту Катеринославської губернії. Поселення стали іменувати теж Кочережки або Нові Кочережки. 1790 рік – це дата заснування як село Кочережки. Така назва існувала до 1812 року (за іншими даними в 1813 році), коли Кочережки перейменовано в Новомиколаївку. В грудні того року на день Святого Миколая освячували новозбудовану церкву, і село перейменували на Новомиколаївку. Територіально вона належала до Покровської волості Олександрівського повіту Катеринославської губернії.

У процесі формування антропонімної системи будь-якої місцевості простежуються певні закономірності, зумовлені історичними, соціальними та культурними чинниками. Прізвища є своєрідними «мовними документами» епохи, що відображають побут, світогляд, народні традиції та міжетнічні контакти населення. Вони фіксують не лише індивідуальні риси людини, а й колективну пам'ять громади, у межах якої ці назви виникали й передавалися з покоління в покоління.

Було дібрано 50 прізвищ мешканців селища Новомиколаївка. Аналіз фактичного матеріалу, що охоплює найпоширеніші прізвища дав змогу виокремити основні лексико-семантичні групи прізвищ новомиколаївців, а саме:

1. *Прізвища, утворені від особових імен: Прохорова* ← від чол. імені Прохор [2, с. 93], *Назарова* ← від чол. імені Назар [2, с. 81], *Захарчук* ← від чол. імені Захар [2, с. 60], *Євтушенко* ← від чол. імені Євтихій (Явтух) [2, с. 59], *Омельяненко* ← від чол. імені Омелян [2, с. 86].

2. *Прізвища, утворені від назв професій, занять або соціального статусу.* У таких найменуваннях відображено важливий елемент історії громади, адже вони фіксують традиційні види діяльності мешканців та суспільні ролі, притаманні різним періодам: *Коваль, Майстренко, Товчегречко, Макогоненко* → від назв фахівців, що виконували різні майстерні роботи; *Чумак* → від назви мандрівних торговців, які перевозили сіль, рибу, зерно та інші товари; *Козакова* → прізвище, пов'язане з історичною належністю предків до козацького стану; *Сирота* → найменування, яке походить не від професії, а від соціального становища людини.

3. *Прізвища, в основі яких лежать назви, пов'язані з флорою та фауною (назви тварин, назви птахів, комах, риб, рослин).* Такі прізвища відображають тісний зв'язок мешканців із природним середовищем, формують уявлення про особливості довколишньої місцевості та її біорізноманіття: *Котов, Вовк, Заєць, Гадючка, Ракович, Вовчок, Заїченко, Жук, Лось, Лисак* (тварини); *Оседець, Карась, Сом, Коропенко* (риби); *Орлов, Голуб, Дрозд, Сорока, Чижих* (птахи); *Липова, Редька, Малина, Гарбуз, Буряков, Дубенко* (рослини).

4. *Прізвища, що походять від назв днів тижня.* Такі найменування пов'язані із днем народження, хрестин чи якоюсь визначною подією в житті родини – *Субота, Нідзельський*.

5. *Прізвища, утворені від назв предметів побуту.* Ця група формувалася на основі найменувань речей, які оточували людину в повсякденному житті: знарядь праці, хатнього начиння, елементів одягу чи музичних інструментів. *Таран* → від «таран», важкий дерев'яний брус або колода, яку використовували для вибивання воріт чи руйнування укріплень; *Дудка, Бандура* → музичні інструменти; *Чарка* → від «чарка», невелика посудина для напоїв, *Лопата* → від «лопата», поширений землеробський інструмент; *Швайка* → від «швайка», інструмент шевця або шкіряника для проколювання шкіри.

6. *Прізвища, що позначають характеристику людини.* До цієї групи належать найменування, утворені від прикметників або іменників, які відображали індивідуальні риси зовнішності, поведінки чи темпераменту людини: *Швидкий* → від прикметника «швидкий», («пруткий, спритний»), *Дикий* → від прикметника «дикий».

7. *Прізвища, які походять від назв кольорів.* До цієї групи належать найменування, утворені від прикметників, які позначають колір. Такі прізвища здебільшого виникали як прізвиська за зовнішністю – кольором волосся, бороди, одягу або іншою помітною ознакою: *Чорний, Біленко, Сіренький*.

Отже, антропонімія селища Новомиколаївка становить цінне джерело для вивчення історії, культури та мовної свідомості його

мешканців. Аналіз прізвищ засвідчує, що вони відображають різноманітні сфери життя людини – від особистих імен і професій до природного довкілля, побуту та індивідуальних рис характеру. Така багат шаровість свідчить про тісний зв'язок мови з історією народу, його традиціями й світоглядом. Отже, системне дослідження новомиколаївських прізвищ не лише доповнює картину української антропонімії, а й сприяє глибшому розумінню культурно-історичних процесів, що формували мовну ідентичність місцевої громади.

Література

1. Ільченко І. Джерела вивчення антропонімікону Надвеликолужжя. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2012. № 1. С. 211–214.
2. Власні імена людей. Словник-довідник/ упоряд. Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська. 3-тє вид., випр. Київ : Наукова думка. 2005. 334 с.

В. М. Ніколаєнко,
*кандидит філологічних наук,
доцент кафедри української літератури,
Запорізький національний університет*

ФІЛОСОФІЯ БУНТУ В РОМАНІ І. РОЗДОБУДЬКО «ЗІВ'ЯЛІ КВІТИ ВИКИДАЮТЬ»

Творчість І. Роздобудько репрезентує в сучасній українській літературі тенденцію до осмислення онтологічних та психологічних проблем людського існування. У фокусі уваги письменниці перебуває модель індивіда, здатного до саморефлексії та самоствердження в кризових ситуаціях. У романі «Зів'ялі квіти викидають» авторка звертається до проблеми розширення меж духовної свободи людини та подолання її онтологічної самотності. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю аналізу

стратегій спротиву абсурду через індивідуальний бунт, що є засадничим для розуміння сучасного екзистенційного дискурсу.

Мета роботи – дослідити філософію бунту як спосіб самоствердження особистості та подолання абсурдності буття в романі І. Роздобудько «Зів'ялі квіти викидають».

Філософія бунту – одна з рис українського літературного процесу, що виявляється в широкому діапазоні форм: від активного протесту до глибокої ментальної установки, яка визначає специфіку національного екзистенційного досвіду. Багатоаспектність спротиву зумовлює звернення до методології екзистенціалізму, де бунт постає фундаментальним способом самоствердження особистості в умовах абсурду.

Цей концепт як складник екзистенціалізму трансформує пасивне споглядання безглуздості світу в процес активного самовизначення. Спираючись на концепцію А. Камю [див. 2], ми розглядаємо бунт як кореляцію досвіду індивіда із загальнолюдськими цінностями через протест проти відчуження особистості.

У романі І. Роздобудько «Зів'ялі квіти викидають» філософія бунту найяскравіше втілюється в образі Стефки. Бунт дівчини не соціальний, він пов'язаний із трансцендентним осягненням дійсності. Її головні вороги – це одноманітність життя, неможливість щастя та здійснення мрії. Крізь внутрішній світ Стефки І. Роздобудько осмислює вічну проблему окремої особи в соціумі, її самоусвідомлення та причетність до інших.

На початку твору Стефка постає «кретинкою», її провал на іспитах та неможливість особистісної реалізації спонукають до осмислення власної сутності й пошуку свого місця в соціумі. Прагнення зберегти своє «Я» реалізується через метафору людей як «мушель на дні моря», де бунт полягає в демонстрації світу власної сутності: «розкритися і не соромлячись показати» [3, с. 31] внутрішню перлину.

Робота в Будинку для самотніх акторів – символи герметичного простору – породжує почуття безвиході та абсурду. Проте саме усвідомлення абсурдності стимулює потребу у

віднайденні справжності буття. Вибір «розкрити своє серце» [3, с. 28] та «якнайкраще догодити мешканцям притулку» [3, с. 31] стає заявкою головної героїні роману на право жити згідно з власними переконаннями.

Досягнення мети Стефкою ґрунтується на двох духовних «точках опору». Перша із них – це допомога іншим як форма вільного екзистенційного вибору. Людина, яка безкорисливо допомагає, повертає собі відчуття цілісності та гармонії, внаповнюючи своє існування сенсом. Другий чинник – це духовний зв'язок із Едіт Береш та Ледою Ніжиною, що ґрунтується на подібних інтересах.

Ці жінки стають для героїні джерелом внутрішніх сил, дозволяючи зберегти духовну свободу та подолати страх перед життям. Авторка переконує, що жіночий бунт – це природне явище, а заглиблення в побут – не маркер сутнісних характеристик жінки.

Сюжетна лінія Стефки ґрунтується на архетипах жіночого несвідомого. Спираючись на дослідження К. Естес [див. 1], доходимо висновку: у героїні прокидається архетип Одвічної Жінки, здатної до творення та нищення. Стефка – «Дика Жінка» [див. 1], через яку промовляє сама Природа. Характеризуючи світосприйняття героїні, І. Роздобудько підкреслює її волю до боротьби та роль надії, що знаходиться на межі між буденністю і прекрасним.

Важливу роль у реалізації бунту відіграє мовчання, яке допомагає Стефці не коритися інерціям загальної норми. Екзистенційний стан мовчання дає дівчині можливість діалогу з собою й самозаглиблення. Мовчання Стефки – це стан ініціації.

Отже, бунт Стефки в романі І. Роздобудько «Зів'ялі квіти викидають» – це передовсім підсвідоме бажання змінити навколишній світ через особисту трансформацію та милосердя, що проявляється в діях, почуттях та ставленні до тих, хто поруч, хто потребує розуміння й підтримки. Письменниця не просто розкриває проблеми індивіда, а створює власний художній варіант філософської концепції людського існування. Бунт головної героїні, тісно пов'язаний із мовчанням та саморефлексією, переноситься в трансцендентну площину, що вносить нове забарвлення в

традиційне європейське трактування екзистенційного бунту. Філософія бунту в романі виступає не як акт руйнації, а як інструмент гармонізації розрізненої дійсності, що дозволяє особистості подолати абсурд та віднайти шлях до власної сутності.

Література

1. Естес К. П. Жінки, що біжать з вовками. Архетип Дикої жінки у міфах та легендах. Київ : Yakaboo Publishing, 2019. 528 с.
2. Камю А. Міф про Сізіфа. Бунтівна людина. Харків : Фоліо, 2022. 448 с.
3. Роздобудько І. Зів'ялі квіти викидають. Київ : Нора-Друк, 2008. 208 с.

*А. В. Носачова,
здобувач ОР магістр,
Запорізький національний університет.
Науковий керівник: к. філол. н., доцент Сабліна С. В.*

СПЕЦИФІКА МОТИВОВАНОСТІ АНТРОПОМЕТАФОРИЧНИХ ТЕРМІНІВ У ВИРОБНИЧІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ ПЕРШОЇ ПОЛ. ХХ СТ.

З-поміж різновидів метафор провідне місце займає антропометафора – метафорична модель, у якій предмети й явища є «олюдненими» через перенесення на них ознак, властивих людині. Як підкреслює Т. А. Єщенко, антропометафора є результатом процесу антропометафоризації, унаслідок якого світ постає співвіднесеним із людською тілесністю та діяльністю [1, с.227]. Подібні перенесення засвідчують глибинну антропоцентричність мовного мислення: людина пізнає й називає світ через власне тіло, соціальні характеристики, психічні й інтелектуальні властивості.

Актуальність звернення до антропометафор у виробничій термінології зумовлена кількома причинами. По-перше, у період українізації 1920–1930-х років відбувалося активне формування української науково-технічної лексики. Важливим здобутком

цього процесу стали «Практичний словник виробничої термінології» І. Шелудька (Харків, 1931) та «Словник будівельної термінології (проект)» С. Булди (Харків, 1930), у яких зафіксовано ідентифікувальні для того часу тенденції термінотворення, зокрема активне використання антропометафоричних моделей в умовах розбудови термінологічного апарату виробничої сфери. Автори словників свідомо орієнтувалися на національну ідентичність термінології. З цього приводу В. Марченко зазначає, що «будівельна термінологія 1930-х років виразно демонструє тенденцію до метафоризації, зокрема через перенесення назв частин людського тіла на елементи конструкцій, що робить складні інженерні поняття максимально наочними» [2, с. 37]. По-друге, антропометафора забезпечувала зрозумілість і прозорість термінів, що було дуже важливо з огляду на потреби швидкої розбудови, закріплення й популяризації української термінології.

У процесі суцільної вибірки з «Практичного словника виробничої термінології» І. Шелудька [3] та «Словника будівельної термінології» С. Булди [4] виявлено 110 термінологічних одиниць, які містять антропометафоричні компоненти. Ці терміни представлено у словниках нерівномірно: 48 одиниць зафіксовано у словнику Шелудька, 62 – у словнику Булди. Кількісний аналіз переконує в домінуванні соматичних антропометафор (61,8 %), що пояснюється природною тенденцією людини проектувати власну тілесність на довкілля. Через номінації типу *рука, нога, коліно, шия, око, серце, спина, ребро* формуються метафоричні моделі, у яких технічний об'єкт осмислюється як «тіло» зі своїми опорами, вузлами, осями та центром. У такий спосіб тілесний досвід стає базою концептуального структурування виробничої лексики.

Діяльнісні антропометафори (25,5 %) реалізують динамічний аспект антропоморфізації, коли механізм або деталь уподібнюється людині, що діє, рухається, взаємодіє з матерією. Назви типу *штовхач, гальмо, місілка, стискач, живильник, гасильник* відображають у мові інженерне мислення, зорієнтоване на функцію та процес. Такий тип метафор розкриває дієву суть технічного світу, а також забезпечує зрозумілість терміна через апеляцію до звичних людських дій.

Менш чисельними, але семантично виразними є антропометафори стану (7,3 % – *залізний, жива іскра, хвороба металу, гнучка пружина*) та соціальні антропометафори (5,4% – *коваль, ремісник, риштунник, стовп, голова споруди*). У перших відбито прагнення «олюднити» матерію, наділивши її властивостями живого організму, тим часом у других спостерігається перенесення соціальних ролей людини на елементи технічної системи, що відображає цінності колективної праці та ієрархічну структуру виробництва.

Семантичний аналіз виявив чотири основні типи антропометафор – соматичні, психічні, діяльнісні та соціальні. Вони вербалізують комплексне сприйняття технічного простору через різні виміри людського буття – тілесний, розумовий, поведінковий і соціальний. Така багаторівнева структура свідчить про когнітивну глибину українського термінотворення та його антропоцентричну природу.

Отримані результати доводять, що антропометафора – не периферійне явище української науково-технічної мови, а її когнітивне ядро. Вона забезпечувала зрозумілість і культурно-етнічну маркованість термінів, поєднувала фахову точність із народною образністю, слугувала засобом гуманізації мови науки. Через антропометафоричні моделі українська виробнича термінологія 1920–1930-х років не лише відтворювала технічну дійсність, а й зберігала ментальні риси українського світобачення.

Отже, антропометафора у виробничій термінології поч. ХХ століття постає універсальним механізмом концептуалізації, який дозволяє людині впорядковувати складні технічні знання за допомогою власного досвіду тіла, дії, свідомості й соціальної взаємодії. Вона є свідченням того, що навіть у сфері технічного дискурсу людина залишається мірилом світу, а мова – живим інструментом мислення, у якому наукове поєднується з людським.

Література

1. Єщенко Т. А. Семантико-стилістичні типи метафор: теоретичний аспект. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка*. 2010. Т. 28. С. 224–239.

2. Марченко В. С. Основні способи термінотворення (на матеріалі будівельної термінології). *Культура слова*. 1980. № 18. С. 36–40.
3. Шелудько І. М. Практичний словник виробничої термінології. Харків, 1931. 110 с.
4. Булда С. Словник будівельної термінології (проект). Харків, 1930. 255 с.

Г. В. Овсяницька,
здобувач ОР доктор філософії,
Запорізький національний університет
Науковий керівник: к. філол. н., доцент Курилова Ю. Р.

ГЕНЕЗА СТУДІЙ ТРАВМИ: ВІД ПСИХІАТРІЇ ДО КУЛЬТУРОЛОГІЇ

У сучасній українській гуманітаристиці, зокрема в літературознавстві, студії травми й пам'яті стають одними з найперспективніших методів дослідження художнього твору. Не останньою чергою така актуалізація дослідницького вектору зумовлена подіями російсько-української війни, коли українське суспільство змушене наново осмислювати своє болісне минуле для того, аби знайти точку опори у важкі часи, вистояти як держава і як нація.

Прикметним є те, що студії травми стосуються насамперед міждисциплінарної дослідницької рамки та методології, а тому їхню генезу пропонуємо розглядати в двох вимірах: у психіатричному та в культурологічному.

Насамперед варто зазначити про те, що становлення студій травми відбувалося зі становленням студій психоаналізу. Їхні витоки можемо помітити ще у працях З. Фрейда (наприклад, у «Вступі до психоаналізу» [6] та у «Трьох нарисах з теорії сексуальності» [6]), де автор обґрунтовує поняття «травматичного неврозу» [6, с. 271], зокрема, акцентує на його хворобливих

тілесних проявах [6, с. 271]. Прикметним є й те, що З. Фройд вперше окреслює взаємозв'язок травматичних неврозів та впливів подій війни (як «межових ситуацій», згідно з визначенням К. Ясперса) на психіку індивідів [6, с. 272].

Ідеї, окреслені З. Фройдом, у подальшому розвивалися в напрацюваннях інших дослідників. Наприклад, у дослідженнях Б. ван дер Колка, присвячених проблемі посттравматичного стресового розладу [1].

Якщо говорити про культурологічну площину студій травми, то з цієї перспективи З. Фройд окреслював зазначену проблему в праці «Невпокій в культурі» [4], де обґрунтовував взаємозв'язок культури та невротичності суспільства. Автор вважав, що розвинена спільнота функціонує передовсім коштом пригнічення своїх деструктивних потягів, аби дорівнятися до свого ідеального культурного «над-Я» [4].

Дещо інакше феномен культурної травми окреслюється в структурному психоаналізі Ж. Лакана. Наприклад, його послідовники О. Медведева та А. Рус зауважують, що структура психіки в межах такого підходу розглядається з перспектив трьох топосів: Уявного, Реального, Символічного [2; 3].

О. Медведева також вказує на те, що травматичні аспекти в межах цих структур насамперед пов'язані з простором Реального. Окрім того, говорячи про ролі Уявного та Реального щодо функціонування індивідуальної та колективної психік, дослідниця особливу увагу приділяє феноменології втрачених об'єктів, що мисляться водночас і як об'єкти відрази [2]. Таким «втраченим об'єктом», згідно з припущенням О. Медведевої, постає насамперед мова комунікативного, інформаційного, художнього тощо дискурсів, символічна втрата якої мислиться авторкою як наслідок травми [2]. Зокрема, травматичне (як відразливе) тут пов'язується насамперед із деформаціями мови як інструменту осмислення, розмежування феноменів світу та його структурування: дослідниця звертає увагу на те, що мова війни напрочуд рясніє обценною лексикою [2], і це можна тлумачити також і як спробу окремих індивідів приховати біль, і як спробу символічно впоратися з

травмою – насамперед із феноменом відсутності адекватного способу говорити про трагедію.

Окрім того, про символічну відсутність «втраченого об'єкта» мови свідчить також і те, що художнє мовлення про травму війни є насамперед метафоричним, таким, що водночас і приховує, і висловлює (по суті, ірраціонально виражає) болісну реакцію.

Таким чином, проблема осмислення травми через зміни у мові та поезиці художнього твору, у його тематично-ідейній та смисловій площині стає однією з найбільш актуальних у сучасних психології, культурології та літературознавстві періоду російсько-української війни.

Отже, становлення методологічної рамки студій травми зазнало якісної еволюції від психоаналітичних студій до культурологічних, зокрема, до літературознавчих. Російсько-українська війна наново актуалізувала важливість студій травми для дослідження літературних творів сучасності.

Література

1. Колк Б., ван дер. Тіло веде лік. Як лишити психотравми в минулому. Пер. Г. Цвіри. Харків: Віват, 2022. 624 с.
2. Медведєва О. На споді: травми війни і психоаналітична етика. URL: <https://psymedvedeva.com.ua/naspodі>
3. Рус А. Лакан. Вступ до структурного психоаналізу. Пер. з нім. К. Поліщука. Київ: Комубук, 2022. 232 с.
4. Фройд З. Невпокій в культурі. Пер. з ім. Ю. Прохасько. Львів: Априорі, 2021. 120 с.
5. Фройд З. Три нариси з теорії сексуальності. *Психологія і суспільство*. 2008. № 4 (34). С. 45–91.
6. Фройд З. Фіксація на травмі. Неусвідомлене. *Вступ до психоаналізу*. Пер. з нім. П. Тарашук. Київ: Основи, 1998. 709 с. С. 271–285.

*Онуфрієнко Г. С.,
доктор філософії у філологічних науках, доцент,
ГО «Інноваційні обрії України»,
Програмна рада міжнародного часопису «Refleksje»*

**ТЕРМІНОЛОГІЧНІ, КОМУНІКАТИВНІ
Й ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ОБРІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ
ПРОЄКТІВ З УКРАЇНСЬКОГО І ПОРІВНЯЛЬНОГО
МОВОЗНАВСТВА В ІСТОРІЇ БАЗОВИХ КАФЕДР
ЗАПОРІЗЬКИХ ВИШІВ**

Науковий дискурс як потужна, унікальна, відкрита й вельми складна система підсистем постає в останні три десятиліття в безмежному різноманітті мовнокомунікативних ресурсів одним із найбільш затребуваних у світовому просторі мультиоб'єктів у дослідженнях науковців. До цієї відповідальної роботи вже кілька десятиліть активно долучаються запорізькі лінгвісти, зокрема з кафедр ЗНУ, ЗДМУ, ЗДМФ, ЗЮІ, Запорізької політехніки. Прикметно, що в 1991-1992 н.р. у технічному ЗВО – тоді Запорізькому машинобудівному інституті (ректор – проф. В. С. Попов) було розроблено і виконано проєкт першої держбюджетної НДР лінгвістичної тематики. З вересня 1994 р. НДР з українського та порівняльного мовознавства було ініційовано на кафедрі українознавства, культурології та іноземних мов у новоствореному Запорізькому юридичному інституті МВС України [1] (ректор – генерал-майор міліції М. В. Тищенко). Упродовж наступних десятиліть базові/загальноосвітні кафедри цих запорізьких ЗВО здійснювали інтегративні дослідження в таких актуальних напрямках, як українське і порівняльне термінознавство, навчальна термінографія, дидактична лінгвістика, теорія і практика мовної комунікації (МК), загальна і прикладна риторика. Виконання НДР посприяло формуванню і нової візії на лінгводидактику сучасної вищої школи в контексті концепції діяльнісного підходу й алгоритмізації навчальної діяльності для забезпечення мовнокомунікативної самоактуалізації індивіда в академічному

дискурсі та сукупно результувало підготовленою українськомовною підручничково-довідковою літературою для сучасних ЗВО, у зовнішньому рецензуванні якої взяли участь відомі професори з Києва (Л. О. Симоненко, О. Ф. Юрчук) і Дніпра (В. О. Горпинич, А. М. Поповський, Т. С. Пристайко), Львова (І. М. Кочан) і Тернополя (Л. В. Вознюк), Харкова (В. В. Дубічинський), Херсона (М. І. Пентилюк) та Запоріжжя (П. І. Білоусенко, В. К. Іваненко, Т. О. Пахомова, В. І. Скибіна, О. Д. Турган, В. А. Чабаненко).

У 1992-1994 рр за результатами тривалого й багатоступового конкурсу поданих у МОН проєктів НДР державне фінансування отримано Запорізьким машинобудівним інститутом для виконання перших у ньому НДР лінгвістичної тематики [2]. Перші два наукові проєкти лінгвістичної тематики з держбюджетним фінансуванням – «Лінгвометодичне моделювання української термінологіки інженерно-фізичного профілю», «Термінологіка робототехніки та автомобілебудування» – розроблено доц. Галиною Онуфрієнко і виконано під її керівництвом колективом науковців та досвідчених практиків з трьох кафедр та обчислювального центру ЗМІ. На основі ретельно зібраного методом суцільної вибірки з актуальної навчальної літератури для ЗВО та журнальних наукових статей термінологічного масиву було здійснено мультилінгвальний аналіз й опис його, створено і впорядковано вагому за обсягом лексичну картотеку вихідних термінів і терміносполучень (понад 10 тисяч) для першого в закладі електронного двомовного словника галузевої термінологіки. За результатами другої держбюджетної НДР підготовлено електронний тримовний тлумачний термінологічний словник з робототехніки. Новизна і широкий діапазон практичного застосування результатів НДР в умовах тодішнього дефіциту наукової, словничково-довідкової та підручничкової літератури на УМ підтверджували їх актуальність для ЗВО. Із цих перших лінгвістичних проєктів розпочалася в технічному інституті історія наукового дослідження тенденцій розвитку української термінології та функціонування наукового дискурсу в цілому.

З 1994 р. різнопараметральне дослідження української юридичної термінології і культури публічної комунікації

започатковано в ЗЮІ МВС України на кафедрі українознавства, культурології та іноземних мов під керівництвом завідувача цієї кафедри доц. Г. С. Онуфрієнко. Тематика виконаних упродовж десятиліття проєктів вирізнялася науковою актуальністю в царині українського мовознавства та лінгводидактичною значущістю для академічного і професійного дискурсів та публічної комунікації в соціумі: «Актуальні проблеми української лексикографії малих форм», «Актуальні проблеми лінгводидактики сучасної вищої школи», «Лінгводидактичне моделювання української правничої термінології», «Концептуальна візія сучасної підручкової літератури з риторики для ЗВО». Важливі дослідницькі здобутки, викладені в наукових статтях у фахових журналах та збірниках наукових праць, зокрема [3–8], результували і в цілісний комплекс перших в Україні навчальних посібників для майбутніх юристів з української мови [9–10] та риторики [11], яким надано Гриф МОН України, низку навчальних посібників словникового типу (тлумачних та перекладних словників: лінгвістичної, риторичної і фахової для правників [12] термінолексики). Ці видання наявні у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, обласних та університетських бібліотек (у т.ч. і запорізьких) у різних регіонах України, в електронних репозитаріях цих бібліотек.

Із 2009 р. у Запорізькій політехніці (ЗДТУ, ЗНТУ, НУ «Запорізька політехніка») виконання прикладних кафедральних НДР з мови науки та публічної мовної комунікації під керівництвом доц. Галини Онуфрієнко продовжено на кафедрі «Загальна мовна підготовка» (ЗМП), а з 2015 р. – на об'єднаній кафедрі «Українознавство та загальна мовна підготовка» (УЗМП). Тематика і проблематика усіх шести НДР упродовж останніх 16 років пов'язана з функціонуванням УМ у сучасному освітньому і професійному дискурсах: філологічному, юридичному, природничому, технічному, у сферах публічного управління, дизайну, туризму, соціуму в цілому: «Мова науки в лінгводидактичному та культурологічному вимірах» (2009–2012), «Системно-структурна організація лексичного ярусу мови спеціальності» (2012–2015), «Динаміка галузевих термінологій у сферах їх фіксації та функціонування» (2015–2018), «Мовна

комунікація у часопосторі і професійному дискурсі» (2018 – 2021), «Текст у сучасній професійній комунікації українською мовою» (2021–2024). Обґрунтування найважливіших умов розбудови суспільства цивілізованої комунікації дозволило окреслено риторичні актуалітети сучасної наукової і професійної комунікації та складники «екології» МК в науковому дискурсі як безальтернативної умови академічної доброчесності на сучасному етапі. Подальше дослідження й апробація запропонованої цілісної моделі активного формування мовнокомунікативної компетентності особистості та утвердження освітньої вертикальної траєкторії цієї моделі сприятиме суттєвому піднесенню якості й інформаційної «екологічності» повідомлень в науковому та офіційно-діловому дискурсах і є перспективним для формування у відповідності до вимог цивілізованого суспільства і сучасного ринку праці комунікативно компетентної, конкурентоспроможної мовної особистості.

На засадах лінгводидактичного аналізу макротексту розроблені концептуальні моделі сучасних навчальних посібників з мови фаху для ЗВО доповнили в теорії сучасної лінгводидактики вищої школи типологію навчальних посібників, які забезпечують активну технологію здобуття знань, розвивають креативні здібності і навички самостійної роботи, та дозволили визначити лінгводидактичні актуалітети науково-довідкового макротексту у форматі глосарія для ЗВО. В наукових публікаціях обґрунтовано визначено й аналітично описано квалітативні та квантитативні параметри заголовків наукових текстів у фаховій комунікації, виявлено і схарактеризовано причини та наслідки патогенності тексту в сучасній професійно-діловій комунікації та окреслено доступні превентивні стратегії. Також аргументовано впровадження в освітній і науковий процеси типології оптимальних за комунікативною функцією заголовкових конструкцій тексту, стандартів їх формулювання та комплексних мовнокомунікативних завдань, у т.ч. до термінологічних галузевих і перекладних словників, що сприятиме активізації, розширенню та вдосконаленню інтегративної (мовнокомунікативної, термінологічної й риторичної) компетентності здобувачів вищої освіти, аспірантів, науковців і

забезпечуватиме цілісність інформаційної вертикалі наукового тексту: заголовок (як єдність понять «тема» і «рема») – обґрунтований виклад сутності теми і новизни цього дослідження - висновки (в сенсі окресленої новизни і перспективи дослідження теми/проблеми).

Для раціональної й оптимальної організації мисленнєво-мовленнєвої діяльності індивіда в процесі самостійної пізнавальної роботи з науковою літературою було розроблені алгоритмічні приписи, які і забезпечуватимуть перспективи самоосвіти індивіда в професійній траєкторії в контексті одного з актуальних пріоритетів Болонського процесу – вчитися впродовж усього життя.

Здійснений аналітико-лінгвістичний опис вербальних ресурсів сучасної публічної комунікації у професійній сфері дозволив визначити ефективні риторичні методи і засоби публічної комунікації в науковій і професійній сферах та підтвердити актуальність і потужність в офлайн/онлайн форматах такого інтелектуально-виховного ресурсу з патріотичною домінантою, як міжвишівські наукові студентські конференції з міжнародною участю. Розроблена методика визначення маркерів маніфестації патогенності тексту в професійно-діловому та науковому дискурсах та необхідних і досяжних превентивних тактик забезпечуватимуть конструктивний характер ділової вербальної комунікації в координатах продуктивної й етичної співпраці у фаховій діяльності. Фіксація маркерів патогенності текстів та аналітичний опис їх інтерпретацій у різних дискурсах дозволятимуть розв'язувати актуалізовану часом і нагальну проблему утвердження довіри в публічній комунікації та здійснювати багатовекторну лінгвістичну експертизу текстів.

Термінологічні, мовнокомунікативні й лінгводидактичні обрії виконаних науково-дослідних проєктів прикладного спрямування сукупно унаочнено в опублікованих статтях в авторитетних фахових, у т.ч. [14–20], виданнях з філології у провідних українських університетах, у міжнародних мультипредметних збірниках наукових праць, апробовано на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях. Теоретичні висновки

результували в практично значущу навчально-довідкову літературу в двох потрібних для сучасних реалій ЗВО форматах: паперовому й електронному. Це, по-перше, підготовлені ґрунтовні навчальні посібники для всіх рівнів сучасної вищої освіти, яким надано Гриф МОН України (три видання «Наукового стилю української мови», зокрема останнє [21], два видання «Риторики», зокрема останнє [22]), два видання глосарія, зокрема останнє [23] рекомендоване вченою радою університету. Навчальний посібник «Риторика» у 2008 р. нагороджений дипломом «За вірність українському слову» VI Книжкової виставки-ярмарку «Хортицькі джерела», навчальний посібник «Науковий стиль української мови» включений у ТОП-10 сучасних навчальних книг з української мови «Мова калинова» (2017); ТОП-10 сучасних книг з українського мовлення «Мова барвінкова» (2020); ТОП-10 книг для вивчення української мови (2023); ТОП-10 книг, що покращать вашу українську мову (27 жовтня 2023 р.). По-друге, це низка книжкового формату перекладних термінологічних словників для нових спеціальностей гуманітарного факультету (міжнародні економічні відносини, переклад, дизайн) і новоствореного юридичного факультету, для багатьох нових університетських дисциплін (українська мова за професійним спрямуванням, основи теорії мовної комунікації тощо) [9-14]. По-третє, це також укладені виконавцями НДР невеличкі навчальні перекладні словники та збірники навчальних текстів з комплексними завданнями для студентів технічних факультетів університету, для слухачів підготовчих курсів з мовних дисциплін та для іноземних студентів. По-четверте, одним із вагомих результатів виконання НДР є започаткування з 2004 р. традиції щорічної підготовки в університеті і проведення офлайн та онлайн масштабних міжвишівських науково-практичних конференцій та круглих столів, у т.ч. за міжнародною участю, до Дня української писемності та мови (і вже 20 успішно проведено у вільний від занять час). Серед особливо пам'ятних для учасників цих наукових конференцій, зокрема, такі: «Актуальні проблеми української лексикографії: історія, сучасний стан» (2015), «Терміни в науковій комунікації» (2016), міжвишівський круглий стіл «Культура

вербальної презентації в Україні» (2019), «Наукові школи, професійні династії, видатні персоналії Запорізької політехніки: від механіко-технічного училища до сучасного національного університету» (2020) з нагоди 120-річчя університету; міжфакультетський круглий стіл «Українська мова в національному вимірі та у світовому просторі в XXI столітті» (2023); XX Міжвишівська науково-практична конференція «Актуальні проблеми інтернаціональної лексики в українській літературній мові» (2024). Інформацію про всі ці проведені наукові студентські конференції з висвітленням тематики доповідей розміщено на сайтах університету, гуманітарного факультету, кафедри УЗМП. По-п'яте, участь обдарованих студентів і магістрантів у виконанні окремих посильних завдань у межах НДР, у підготовці в співавторстві з керівником НДР публікацій (у фахові журнали, вітчизняні і зарубіжні збірники наукових праць), наукових робіт для щорічного обласного конкурсу обдарованої молоді в галузі науки в номінації «Українознавство (філологічні науки)», наукових есе на міжнародні конкурси з української мови та літератури імені Т. Г. Шевченка, де здобули перемоги.

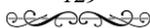
У 2024 р. розроблено і затверджено тематичний план на три роки виконання чергової НДР 06214 «Інтернаціональний лексичний ресурс у сучасній комунікації українською мовою в соціумі та професійній сфері» (керівник – доц. Галина Онуфрієнко). Серед вагомих результатів з виконання завдань першого етапу (2024–2025 н. р.) такі: визначено на фундаментальних засадах комунікативної, прикладної та дидактичної лінгвістики, термінознавства, перекладознавства, риторики чинники зростання актуальності інтернаціональної лексики й розширення проблематики її дослідження, встановлено кореляцію між збільшенням масиву інтернаціональної термінології у XXI столітті і її функційним навантаженням у професійному дискурсі та соціумі в цілому, обґрунтовано роль у міжкультурній комунікації інтернаціональної лексики в забезпеченні коректного взаєморозуміння комунікаторів у трансльованій інформації та для нейтралізації маніпулятивних технологій дезінформування; з'ясовано завдання інтернаціональної

лексики у формуванні в здобувачів вищої освіти необхідної термінологічної та мовнокомунікативної компетентностей для академічної, управлінської, міжнародної сфер і професійної діяльності.

Отже, багаторічне активне і послідовне, системне і різновекторне дослідження наукового дискурсу на загальноосвітніх кафедрах у запорізьких ЗВО юридичного і технічного профілів реалізоване в цілій низці держбюджетних та кафедральних НДР прикладного спрямування. Саме мова науки і техніки, термінологічний ресурс якої є потужним, унікальним та ефективним результатом номінації досягнень інтелекту та новацій у виробництві, – комунікативний інструмент прогресу нації у світовому просторі. Дослідження динамічного й національно маркованого термінологічного ресурсу УМ, її комунікативного потенціалу в науці та лінгводидактичне моделювання у вищій освіті – комплексне завдання, яке завжди на часі у таких визначальних вимірах взаємодії традицій та новацій: національному і компаративному, на вісях синхронії й діахронії, у мовнокомунікативних парадигмах і контекстах, в окремому дискурсі і на всіх дискурсних локаціях.

Література

1. Тимченко С. М., Тищенко М. В., Онуфрієнко Г. С., Лукашевич В. Г. Запорізький юридичний інститут: шість років історії. *Вісник Запорізького юридичного інституту: Науково-практичний збірник*. 2000. Випуск 2. С.3–12.
2. Онуфрієнко Г. С. НДР з українського мовознавства і термінознавства в історії Запорізької політехніки: чинники, здобутки і перспективи. Збірник тез доповідей «*Тиждень науки –2022*». Гуманітарний факультет. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка». 2022. С. 1253–1256.
3. Онуфрієнко Г. С. Зовнішні ресурси української юридичної термінології: взаємодія детермінованих та випадкових процесів. *Вісник Запорізького юридичного інституту: Науково-практичний збірник*. 1999. Випуск 3. С.226–237.
4. Онуфрієнко Г. С. Синонімічні номінанти зі спільним коренем іншомовного походження у сфері національної

термінології. *Мовознавство* : Науково-теоретичний журнал, 2000. № 2–3. С. 73–77.

5. Онуфрієнко Г. С. Фрактальна гармонія у фаховій термінології. *Вісник ЗДУ. Філологічні науки*. 2002. № 2. С. 69–72.

6. Онуфрієнко Г. С. Словотвірний потенціал запозичень у національній термінології. *Актуальні проблеми українського словотвору / За ред. Василя Грещука*. Івано-Франківськ, 2002. С. 501–512.

7. Онуфрієнко Г. С. Ціннісна парадигма та гармонізуючі потенції риторики як навчальної лінгвокультурологічної дисципліни. *Мова і культура: Науковий щорічний журнал*. 2003. С. 39–45.

8. Онуфрієнко Г. С. Філологічна парадигма сучасної юридичної освіти в Україні. *Право і лінгвістика: Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. Сімферополь: «Доля»*. 2004. С. 23–26.

9. Онуфрієнко Г. С., Руколянська Н. В. Українська мова в комплексних завданнях для юристів: навч. посібник для ВНЗ / за заг. ред. Г. С. Онуфрієнко. Запоріжжя: ЗЮІ МВС України, 1998. 281 с.

10. Онуфрієнко Г. С., Таранова Н. В. Українська мова в тестових завданнях для юристів: Поглиблений курс. Навч. посібник для ВНЗ / за заг. ред. Г. С. Онуфрієнко. Запоріжжя: ЗЮІ МВС України, 1999. 404 с.

11. Онуфрієнко Г. С. Риторика у практичних завданнях для юристів: навч. посібник для ВНЗ. Запоріжжя: ЗЮІ МВС України, 2002. 307 с.

12. Онуфрієнко Г. С., Полежаєва Н. А., Руколянська Н. В. Навчальний перекладний словник фахової термінології для правників / за заг. ред. Г. С. Онуфрієнко. 2-ге вид. доп. Запоріжжя: ЗЮІ МВС України, 2001. 124 с.

13. Нікітіна Н. І., Онуфрієнко Г. С. Англійська мова – правникам: навчальний посібник для ВНЗ / за заг. ред. Г. С. Онуфрієнко. Запоріжжя: ЗЮІ МВС України, 1998. 117 с.

14. Онуфрієнко Г. С., Черневич А. О. Термін комунікація в поняттєвому вимірі та лінгвістичному контексті. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2010. № 675. С. 154–160.

15. Онуфрієнко Г. С. Українська наукова мова в структурі сучасної університетської освіти як об'єкт лінгводидактики. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2010. Випуск 50. С. 117–122.

16. Онуфрієнко Г. С. Різномовні термінологічні кореляти в ономасіологічному аспекті. *Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць*. Київ: Ін-т укр. мови НАН України. 2013. С. 163–168.

17. Онуфрієнко Г. С. Алгоритмізація процесу наукової творчості у ВНЗ у контексті діяльнісної теорії навчання української фахової мови. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2017. Випуск 13. С. 74–87.

18. Онуфрієнко Г. С. Лінгводидактичні актуалітети глосарія як науково-довідкового макротексту у форматі сучасного навчального посібника для ЗВО. *Вісник науки та освіти*. 2022. № 1 (1). С. 54–66.

19. Онуфрієнко Г. С., Коваленко Є. В. Базові терміни міжнародного бізнесу: еволюція поняттєвого змісту в нових умовах міжнародної співпраці. *Проблеми української термінології: зб. наук. праць учасників XVII Наук. онлайн-конференції 6-8 жовтня 2022*. Львів: Вид-во Львівської політехніки (Технічний комітет стандартизації науково-техн. термінології). 2022. С. 108–112.

20. Онуфрієнко Г. С. Заголовковий конструкт в архітектоніці сучасного наукового тексту: критерії вербального моделювання. *Нова філологія*. 2024. 93. С. 128–133.

21. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: навч. посібник з алгоритмічними приписами. 3-тє вид., доп. Київ: «ЦУЛ», 2016. 426 с.

22. Онуфрієнко Г. С. Риторика: навч. посібник для ВНЗ. 2-е вид., доп. (до 25-річчя Незалежності України). Київ: «ЦУЛ», 2016. 624 с.

23. Онуфрієнко Г. С., Приходько Г. І., Орел-Халік Ю. В. Навчальний українсько-англійський словник термінологіки сфери міжнародних економічних відносин / За заг. ред. Г. С. Онуфрієнко. Запоріжжя: ЗНТУ, 2011. 98 с.

24. Онуфрієнко Г. С., Хацер Г. О., Руколянська Н. В.

Навчальний тримовний перекладний словник термінологіки кримінального та кримінального процесуального права з мовнокомунікативними завданнями для студентів юридичних спеціальностей / За заг. ред. Г. С. Онуфрієнко. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2019. 146 с.

25. Онуфрієнко Г. С. Глосарій до навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)»: навч. посібник для ЗВО. 2-ге вид., доп. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2022. 148 с.

Т. М. Потніцева,
доктор філологічних наук,
професор кафедри зарубіжної літератури,
Дніпровський національний університет ім. Олесь Гончара

У ПОШУКАХ ВТРАЧЕНОГО РАЮ (БІБЛІЙНІ АЛЮЗІЇ В КОНТЕКСТІ ВІЙНИ)

Ілюзія раю на землі та вигнання з нього – один з наскрізних мотивів літератури, який стає особливо актуальним в екстремальних обставинах життя людини й суспільства. Такою екстремальною обставиною завжди постає війна. Будь-яка. Вона породжує загострене сприйняття того, що було «до», хай навіть з певними негараздами, але все ж таки це було жадане життя без щоденної тривоги з наближення неминучої смерті, життя, де панували мир, безпека, любов і звичайний порядок. У контексті війни на порозі смерті будь-яке життя все рівно буде сприйматися людиною як той рай, який втрачено, а про свій теперішній стан вона буде розмірковувати як про перебування по іншій бік раю.

«По цей бік раю» (This Side of Paradise, 1920) – так називається перший роман Ф. С. Фіцджеральда, написаний письменником після його трагічного досвіду перебування на фронтах Першої світової війни, який надав відчуття вигнання в іншу реальність з ілюзорного радісного світу, хоча у ньому було

нешчасливе кохання, втрата друзів й розчарування. Але це були з позиції нової післявоєнної дійсності природні прояви життя, які неможливо співставити з пеклом смерті – головною картиною війни. Переклад українською назви “This Side of Paradise” як «По той бік раю» (О.Казанівська) є дискусійним з приводу принципово важливого уточнення «той» чи «цей» бік. У контексті сюжету та проблематики роману мається на увазі сучасне суспільство (цей бік), та реалії, а не недосяжне минуле чи майбутнє – та вигадана райська ідилія, яка саме і знаходиться по «той бік»!

«Вигнання з раю», тобто втрата відчуття належності до післявоєнного світу таких, як Еморі Блейн – головний герой роману Фіцджеральда, – своєрідне випробування для людини, щоб зрозуміти, перш за все, самого себе й сутність свого буття.

Назва роману – відсилка до відомої поеми Руперта Брука (Rupert Brooke, 1887 – 1915) «Тіаре Таїті» (Tiare Tahiti, 1914), у якій поет – міфологізований образ Першої світової війни, – перебуваючи в райській красі цього казкового острова напередодні відправки на фронт, створив свій образ раю. Тіара – національна квітка полінезійців, символ чистоти й кохання, земного щастя, яке залишається десь зовсім не там, де перебуває ліричний герой. А він, знаходячись «на іншому боці раю», приходять до висновку, що «...на його боці Раю/ мало може бути втіхи в мудрості» (“...this side of Paradise/There’s little comfort in the wise”) [2]. Уже в Р. Брука помітно особлива символіка поняття Рай, яка формується під вагою важких життєвих випробувань. Не стільки власного людського життєвого досвіду, скільки загального, трагічного – війни, перебування на порозі життя і смерті, яке наздоганяє молодого поета так швидко! Він, на думку Є. Чернокової, якоюсь мірою вітає війну як можливість «зректися рутини повсякденності та поринути у вир нового «чистого», тобто не обтяженого рефлексією, складними стосунками чи обов’язками досвіду [1]. Хоча в контексті свого наївного патріотизму, як визначають дослідники, він створював не тільки ідеалізований культ солдата на війні, а, перш за все, картини й мотиви жаху війни і біблійного Пекла самого міста.

Образ втраченого раю в літературі цього часу стає не тільки

біблійним мотивом, скільки екзистенційною метафорою, образним визначенням втраченої гармонії, любові, ідентичності, віри у світ і людину. Це буквально і втрата дому, землі, миру. Саме з таким відчуттям будуть з'являтися герої Е. Хемінгуея – втрачене покоління, – які будуть, як і герої Ф. Фіцджеральда, шукати дійсний рай у внутрішній гідності, любові, пам'яті, у новому вимірі себе і життя. Для фіцджеральдівського Еморі Блейна «цей бік раю» – це його земне життя після досвіду війни, у результаті чого зникають мрії і юнацький ідеал – «ілюзія і самообман», що були пов'язані з юністю, університетською спільнотою, коханням, вірою у власну винятковість. Екзистенційний висновок Еморі в цьому романі Ф. Фіцджеральда буде практично у всіх героїв, які пережили трагедію війни і відчули необхідність віднайти нову мораль, нову духовність, щоб вижити.

Література

1. Чернокова Є. С. Руперт Брук: лірична автобіографія героя свого часу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2015. Вип. 52. с. 279-283. URL: <https://www.eprints.oa.edu.ua/id/eprint/4530>
2. Brook R. *Tiare Tahiti*. *Poetry Foundation*. 1976. URL: <https://www.poetryfoundation.org>

П. С. Рабченюк,
здобувач ОР магістр,
Запорізький національний університет
Науковий керівник: к. філол. н., проф. Кравченко В. О.

ПРОБЛЕМА ЛЮДСЬКОЇ ДОЛІ У РОМАНІ Є. ПАШКОВСЬКОГО «ВОВЧА ЗОРЯ»

Проблема людської долі є однією з центральних у художній літературі, адже вона безпосередньо пов'язана з питанням призначення людини, меж її свободи, духовної відповідальності й морального вибору. Роман Є. Пашковського «Вовча зоря» є одним

із найскладніших явищ української постмодерної прози кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Мета нашої розвідки – з’ясувати специфіку функціонування концепту «доля» в структурі роману Є. Пашковського «Вовча зоря».

Проблема людської долі є структуротворчою домінантою твору. Концепт «доля» в романі функціонує не як абстрактна філософська категорія, а як конкретне втілення українського історичного досвіду ХХ ст.: воєн, репресій, переселень, втрати землі й родоводу. Доля постає фатумом і моральним викликом, сліпою силою історії та внутрішнім вибором особистості. Герої Є. Пашковського живуть у стані постійної травми: їхні біографії – це ланцюг утрат, смертей, неможливості повернення до втраченого «раю» дитинства та села. «Доля» тут – це не лише шлях до смерті, а нескінченний рух крізь біль до можливого духовного очищення. Наприклад, у романі символом цієї долі є сама «вовча зоря» – образ, який повторюється в різних варіаціях і постає як метафора раптової, жорстокої й неблаганної смерті: «...горить золотою блощицею... і кличе, і зманює і спалахує... на єдину мить» [4, с. 197]. Цей образ має апокаліптичне звучання, бо вказує на національну долю, зумовлену історичними катастрофами ХХ ст.: розкуркулення, депортації, голодомори, війни. Феномен долі в романі пов’язаний із темою внутрішньої пустоти, екзистенційного відчуження та втрати сенсу. Герої не лише не керують своїм життям, вони часто його не розуміють і не приймають. Смерть стає не трагедією, а звільненням, як у випадку старої сестри Павлінки: «...сестра Павлінка журиться, чого і ми не вмираєм, кажу, прийде це щастя й до нас» [4, с. 3]. Доля тут – це не лише зовнішній чинник, а внутрішня капітуляція перед абсурдністю існування.

Особливістю авторського бачення є нерозривний зв’язок індивідуальної долі з долею нації. Приватні трагедії персонажів (Миколи, Сергія, безіменних або напівіменних «він», «вона») є метафорами колективної травми українського народу. Доля Миколи, який втратив село й родовід, віддзеркалює долю покоління в часи колективізації та переселень. Сергій у новелі «Ростов-Одеса» гине в електричці, несучи пам’ять про дитинство й

водночас передчуття кінця – це не лише особиста катастрофа, а символічна смерть способу життя українського селянина. Індивідуальні смерті (дитина, прибита в яслах, вагітна жінка, задушена натовпом) резонують із колективними: Голодомор, репресії, війна. Отже, приватне й національне зливаються в єдину трагічну мелодію [3].

Історія в романі – не тло, «...а живий, болючий організм, що продовжує кровоточити в сучасності» [2, с. 67]. Тоталітаризм, переселення, голод, війна формують свідомість героїв, роблять їх маргіналами, «вовками», що бачать приховане від інших. Наприклад, мотив електрички, яка «везе на смерть», повторюється як символ депортацій і переселень; образи дітей, які «не народилися» або «померли в яслах», відсилають до Голодомору [5].

«Вовча зоря» – зоря, що світить не світлом надії, а холодним, хижим саявом приреченості, символізує українське ХХ ст. як епоху катастроф, коли провідна зоря предків перетворилася на згубне світло. Вовк уособлює відчуження, але водночас здатність бачити глибше, бути провідником у темряві. Амбівалентність цього образу відображає позицію автора: він і жертва історії, і той, хто її пам'ятає і свідчить про неї [1, с. 198-207].

Смерть у романі – не лише фізичний кінець, а й головна метафора існування. Вона множинна: «...помер Богдан Лещенко, помер Микола Дубина» [4, с. 3]. Смерть стає способом буття українського селянина, що втратив землю, мову, пам'ять. Проте саме через смерть і пам'ять про неї можливе духовне відродження – повернення до витоків, до голосу предків.

Пам'ять і дитинство стають противагою смерті. Спогади про дитинство – єдиний простір захищеності, утрачений рай, до якого герої постійно повертаються. Дитинство – символ початку й попередження: «...дядьки навчали плавати без пояснень, тягнули за руку на глибину й відпускали» [4, с.134]. Пам'ять стає формою опору забуттю, способом зберегти себе серед хаосу.

Мова роману підпорядкована концепту «доля»: потік свідомості, відсутність пунктуаційної завершеності, ритмічність, римованість створюють ефект безперервного плину життя,

болісного дихання травмованої свідомості.

Отже, у романі «Вовча зоря» концепт «доля» трагічний і духовно наповнений водночас. Це не сліпий фатум, а моральне випробування, постійна потреба залишатися людиною в умовах історичної та екзистенційної безвиході. Твір утверджує думку, що навіть у найважчих обставинах людині залишено вибір – право бути людиною.

Розгляд особливостей роману «Вовча зоря» може стати об'єктом детального подальшого детального аналізу.

Література

1. Вертипорох О. Сучасний міф у стилі Є. Пашковського (на матеріалі романів «Вовча зоря» та «Безодня»). *Літературознавство. Фольклористика. Культурологія*. 2012. № 11–12. С. 198–207.
2. Кавун Л., Вертипорох О. Код пам'яті в сучасному українському романі. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*. 2022. Vol. 66. № 1. Р. 67–79.
3. Пастух Т. Життя та доля в романістиці Є. Пашковського. *Слово і час*. 2013. № 11. С. 78–90.
4. Пашковський Є. *Вовча зоря* : роман. Київ : Молодь, 1991. 216 с.
5. Тендітна Н., Смірнова Н. Безодня смертей у романі Є. Пашковського. *Молодий вчений*. 2016. № 1. С. 379–382.

Н. О. Свистун,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та славістики
Ю. О. Вийванко,
здобувач ОР магістр,
Тернопільський національний педагогічний
університет ім. Володимира Гнатюка

ТИПИ СИНТАКСИЧНОГО ЗВ'ЯЗКУ У СЛОВОСПОЛУЧЕННЯХ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ М. МАТІОС «МАМИ»)

Синтаксична організація художнього тексту визначається характером словосполучень і типами синтаксичного зв'язку між їхніми компонентами, адже саме вони формують структурну цілісність висловлення й забезпечують відтворення авторського стилю. Дослідження типів синтаксичного зв'язку у словосполученнях роману М. Матіос «Мами» є актуальним для виявлення внутрішньої організації тексту й специфіки функціонування синтаксичних одиниць у сучасній українській художній прозі.

Проблема вивчення словосполучень та типів синтаксичного зв'язку посідає важливе місце в українській лінгвістиці та має розгалужену теоретичну базу. Науковці М. Балко, Л. Гнатюк, О. Бас-Кононенко, О. Дуденко, А. Загнітко формують теоретичне підґрунтя для аналізу синтаксичних зв'язків у художніх текстах, зокрема й у романі М. Матіос «Мами».

Мета дослідження полягає у системному аналізі типів синтаксичного зв'язку, реалізованих у словосполученнях роману М. Матіос «Мами», з'ясуванні особливостей їхнього функціонування та ролі у формуванні стилістичної й смислової цілісності художнього тексту. Завдання дослідження: виявити та класифікувати словосполучення у романі М. Матіос «Мамі» відповідно до типів синтаксичного зв'язку; з'ясувати їхню функціонально-стилістичну роль у формуванні образності.

Однією з найбільш дискусійних одиниць сучасної української мови є словосполучення, яке розглядають як синтаксичну конструкцію дериваційного типу, що формується внаслідок різного роду семантичного ускладнення початкової структури речення. Кожне словосполучення, виділене з конкретного речення, фактично є стислим варіантом цього речення [1, с. 27].

Словосполучення – це синтаксична конструкція, що складається з двох або більше повнозначних слів, пов'язаних між собою за допомогою синтаксичного зв'язку. Воно функціонує як важлива одиниця синтаксичної організації мовлення, оскільки забезпечує розгортання змісту та деталізацію думки [3, с. 5].

У словосполученні проявляється підрядний синтаксичний зв'язок, який реалізується через такі синтаксичні форми: узгодження, керування та прилягання [2]. Усі типи зв'язку використовуються у романі М. Матіос «Мамі»:

– **узгодження** – «смердюча правда», «потворна брехня», «розкладені кишки», «вбитого побратима», «моя війна», «бідні хлопці», «окупованій території», «горлої людини», «скам'янілу плоть», «останні хвилини», «грішний язик», «безсонні марення», «випробувальний день» [4];

– **керування** – «крутило до нудоти», «запах тіла», «блював від спогаду», «звикнути до тиші», «прислухався до звуків», «налиті кров'ю», «іли землю», «однокласник без голови», «не відчував жалю», «ненавидів себе», «байдужий до радості», «лякаюся знайомства», «втрамбувати горе» [4];

– **прилягання** – «йшли мовчки», «страшно згадувати», «однаково вагалися», «не можу радіти», «йде навипиньки», «думали однаково», «зникли безвісти», «часто плаче», «постійно думаю», «довго прокашлюється», «соромно признатися», «нестерпно до млости», «молитися ревно» [4].

Узгодження є потужним інструментом стилістичної експресії та психологічної деталізації. М. Матіос досягає максимальної конкретизації об'єктів та явищ, одночасно насичуючи їх сильним оцінним або емоційно-негативним змістом. Цей тип зв'язку активно використовується для введення військової лексики («розкладені

кишки», «вбитого побратима», «окупованій території»), що чітко окреслює похмуру атмосферу твору та його тематику.

Керування у романі виконує не менш вагому функцію, оскільки саме через нього вибудовується переживання та емоційний стан персонажів. Такі словосполучення, як «запах тіла», «блював від спогаду», «звикнути до тиші», «ненавидів себе» спрямовані на відтворення глибинних психоемоційних процесів, переживань, напруги, страху й досвіду війни, що становлять основу емоційного змісту роману.

Прилягання забезпечує тексту пластичність і динамічність, формує тло, створює ефект наближення читача до внутрішнього монологу персонажів. Завдяки таким поєднанням, як «йшли мовчки», «страшно згадувати», «не можу радіти», «думали однаково», передається суб'єктивне ставлення персонажів до подій, їхній внутрішній ритм та ступінь емоційної залученості.

Отже, усі три типи підрядного синтаксичного зв'язку реалізуються у романі «Мамі» як нерозривна система. Вони не лише формують граматичну організацію словосполучень, а й виконують важливі семантико-стилістичні функції: створюють психологічну заглибленість, передають емоційні стани, окреслюють тематику війни, травми та пам'яті, вибудовують образний простір роману.

Література

1. Балко М. В. Словосполучення сучасної української мови на тлі граматики конструкцій. *Science and Education a New Dimension : Philology I*. 2013. С. 25–28.
2. Гнатюк Л. П., Бас-Кононенко О. В. Українська мова. Особливості практичного застосування : навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2006. 259 с.
3. Дуденко О. В. Синтаксис української мови : навчальний посібник. Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. 208 с.
4. Магіос М. Мамі. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2023. 288 с.

М. В. Сєдакова,
доктор філософії з філології,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
з англійської мови
Д. Г. Шульга,
здобувач ОР магістр
Запорізький національний університет

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Переклад літератури для дітей є особливим видом перекладацької діяльності, який вимагає від перекладача враховувати не тільки мовні та стилістичні особливості оригінального тексту, але й когнітивні та психологічні чинники дитячого сприйняття. На сьогоднішній день переклад дитячої літератури набуває неабиякої популярності, оскільки виконує ключову роль у формуванні особистості, культурному обміні та пізнанні світу.

Питанню особливостей перекладу дитячої літератури було приділено увагу багатьох українських дослідників, зокрема О. М. Волченко та В. В. Нікішина аналізують структурні й граматичні зміни, які постають особливо виразно в дитячій літературі через її орієнтацію на простоту та водночас гру мовних форм [1, с. 253-254]. Н. В. Мосьпан зауважує, що дитяча література «відіграє роль педагогічного та соціального інструмента» [4, с. 135] й характеризується значною емоційністю та художньою образністю.

Науковці зазначають, що труднощі перекладу дитячої літератури полягають у низці чинників, а саме адаптації культурних реалій, збереженні ігрового компоненту, відтворенні стилістики оригіналу [1; 4]. Саме тому перекладач має підібрати правильні перекладацькі стратегії для адекватного відтворення текстів українською мовою. Під перекладацькою стратегією розуміємо програму перекладацьких дій, яка формується на основі

підходу перекладача до виконання перекладу в умовах тієї чи тієї комунікативної ситуації [5, с. 111; 6].

Зауважимо, що переклад будь-якого художнього тексту слід розглядати не як буквальне відтворення, а як творчий процес, у якому ключове значення має збереження ідіостилю автора та атмосфери оригіналу. Перекладач має адаптувати текст для читача іншої культури, щоб зробити зрозумілими культурні реалії й стилістичні особливості оригіналу, що є особливо важливим у перекладі дитячої літератури, де ігрова природа тексту, фантастичні елементи та мовна гра формують специфічний світ, зрозумілий для юного читача [2, с. 34-35]. При цьому при перекладі дитячої літератури фахівці часто зазначають необхідність трансформацій та застосування прийому транскреації, коли йдеться про відтворення мовної гри, гумору чи абсурдних елементів. Розглянемо це детальніше.

Наприклад, у творі «*Alice's Adventures in Wonderland*» Льюїс Керролл вдається до численних англійських реалій: шкільна система, чаювання о п'ятій годині, ігри, характерні для британської культури XIX століття. У перекладі фрагментів твору українськими перекладачами ми можемо спостерігати різні стратегії: від збереження автентичного контексту до заміни його на українські відповідники, зрозумілі сучасному читачеві. Під час перекладу пародійного вірша «*Twinkle, twinkle, little bat*» у творі «*Alice's Adventures in Wonderland*» перекладачі вдаються до різних стратегій задля збереження ритмічності та гумористичного ефекту оригіналу, проте, на нашу думку, переклад В. Корнієнка є найуспішнішим, оскільки він замінює назву цього вірша українським фольклорним мотивом, застосувавши стратегію транскреації «*Іди, іди, борщучку, зварю тобі дощучку в олив'янім горщучку*» [3]. Запропонована перекладачем заміна не є буквальним перекладом, але зберігає ключову функцію – створення гри, знайомої для українського читача. Таким чином, перекладач не лише відтворює ритміку пісні, а й адаптує текст до культурних реалій, що робить його ближчим до українського дитячого сприйняття.

Отже, переклад дитячої літератури є багатогранним процесом, що вимагає від перекладача не лише мовної компетенції, а й

глибокого розуміння культурних, когнітивних та психологічних особливостей дитячої аудиторії. Помилки або невдалі перекладацькі рішення можуть призвести до викривлення авторського задуму чи втрати важливих смислових акцентів.

Література

1. Волченко О. М., Нікішина В. В. Граматичні трансформації в англо-українському художньому перекладі. *Наукові записки національного університету «Острозька академія»*. 2015. Вип. 54. С. 252–254.
2. Гончаренко Н. В., Гнатенко О. І. Жанрово-стилістичні особливості перекладу художніх текстів (на матеріалі роману Ч. Дікенса «Домбі й Син»). *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 43. Том 5. С. 34–36.
3. Керрол Л. Аліса в Задзеркаллі. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=732>
4. Мосьпан Н. В. Педагогічні аспекти перекладу дитячої літератури. *Педагогічні науки*. 2012. Вип. 107. С. 135–142.
5. Ніколаєва Т. М. Перекладацькі стратегії в англо-українському просторі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 29 (68). 2018. С. 110–115.
6. Черноватий Л. М., Липко І. П. Співвідношення стратегій перекладу та рівня перекладацької компетентності майбутніх фахівців у галузі міжнародних відносин. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. 2015. Вип. 131. С. 163–167.

Л. О. Солодка,

асистент кафедри романо-германської філології

Н. І. Криницька,

кандидат філологічних наук,

доцент, завідувач кафедри романо-германської філології,

Полтавський національний педагогічний університет

імені В. Г. Короленка

НЕВЕРБАЛЬНА ПОЕТИКА ПСИХОТРАВМИ В ОПОВІДАННІ ВОЛЬФґАНґА БОРХЕРТА «ХЛІБ»

Осмилення воєнної психотравми набуває ключового значення в гуманітаристиці, зумовленого як глобальними викликами сьогодення, так і широкомасштабною російсько-українською війною, що актуалізує необхідність аналізу індивідуальних і колективних форм травматичного досвіду. Мала проза Вольфганґа Борхерта (1921–1947), одного з найвиразніших представників повоєнної німецької «літератури руїн» (Trümmerliteratur) відтворює унікальну модель художнього осмилення психотравми [4].

Низка літературознавчих розвідок, присвячених творчості Борхерта, зосереджується на вивченні стилістичних, міфопоетичних і драматургійних засад його письма. Поодинокі українські дослідження аналізують мовні, перекладознавчі та поетикальні аспекти, проте комплексної інтерпретації психологічної травми у малій прозі Борхерта досі бракує. Відтак актуальним постає аналіз художнього втілення психотравми в поєднанні з підходами Trauma Studies, що й окреслює предмет нашого дослідження.

Коротке й драматичне життя письменника (фронтовий досвід, ув'язнення, хвороби, фізичне виснаження) зумовили появу у його малій прозі мотивів покинутості, зламу особистості, внутрішніх протиріч. Схильність до театральності, діалогічність та фрагментарність стилю безпосередньо пов'язана з його акторською освітою та особистісним досвідом виживання в умовах війни.

Методологічну основу дослідження становлять напрацювання К. Карут, Б. ван дер Колка та Дж. Герман [1; 5; 7], які трактують

травму як неусвідомлений у момент переживання досвід, що повертається у формі повторів, соматичної пам'яті та фрагментованих, імпліцитних і мовчазних наративних структур.

Мала проза Борхерта відтворює травматичний досвід не через фронтові сцени, а через побутові деталі, комунікаційні зсуви та невербалізовані конфлікти. Наратор створює простір, у якому відображає травму як внутрішній дисбаланс, емоційну блокаду, втрату довіри та нездатність до прямої вербалізації.

Мінімалістична драматургія оповідання «Das Brot» («Хліб», 1946) вибудовується навколо мотиву нестачі хліба для безіменного подружжя похилого віку в повоєнній Німеччині, який набуває значення символу екзистенційного виживання [2; 3].

У тексті нами виявлені такі маркери травми:

- сенсорні мотиви, що виявляються як тілесний спосіб існування травматичного досвіду (конфлікт між слухом і зором: слух гостро реагує на зовнішні сигнали, але зір не бажає помічати правду, відсутній зоровий контакт між подружжям; тактильні відчуття неприємні (мотив холоду); смак і запах ніби стерті зі світу, як і емоції героїв);

- фрагментарність висловлювання реалізується через повтори, паузи, вигуки, непоширені речення, що вказують на нездатність до повноцінної вербалізації і проговорення проблеми;

- символи (ніж, крихти, плитка, світло, темрява [6]), що свідчать про внутрішні протиріччя;

- мовчання як форма збереження гідності і сімейних цінностей, що демонструє свідоме уникнення конфлікту;

- дзеркальна «хореографія» діалогів, що реалізується через взаємні повтори реплік персонажами, підкреслюючи втрату й водночас пошук довіри між подружжям.

Посттравматичний стан подружжя проявляється у дрібних жестах, як-от обережному диханні, сором'язливому жуванні, униканні погляду, ритуальному очищенню скатертини. Побутові сцени стають виразниками вразливості, голоду, втрати довіри, коли війна виступає тлом, що непомітно проникає у приватний родинний простір.

Отже, оповідання «Das Brot» постає цілісним художнім репрезентантом повсякденної психотравми, у якому війна непомітно, але невідворотно втручається у приватний простір, трансформуючи міжособистісні взаємини, руйнуючи довіру та змінюючи мовну й тілесну архітектоніку звичної мирної поведінки. Текст демонструє, як посттравматичний досвід формує етику мовчання, стриманого співчуття та уникнення конфлікту.

У цьому контексті дослідження поглиблює розуміння того, яким чином сенсорика, символіка й мінімалістичні художні стратегії дозволяють В. Борхерту вибудувати універсальну модель людського виживання у повоєнному світі.

Література

1. Ван дер Колк Б. Тіло веде лік: як залишити психотравми в минулому. Київ : Наш Формат, 2021. 210 с.
2. Маски: оповідання письменників ФРН / авт. передм. Н. Матузова ; худож. О. Є. Ніколаєць. Київ : Дніпро, 1979. 340 с. (Зарубіжна новела; кн. 33). С. 34-40.
3. Borchert W. Das Brot. *teachSam*. URL: https://teachsam.de/deutsch/d_literatur/d_aut/bor/bor_das_brot_txt.htm
4. Borchert-Gesellschaft. URL : <https://www.borchertgesellschaft.de/start/english>
5. Caruth C. *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2016. 167 p.
6. Fickert K. J. *Signs and Portents: Myth in the Work of Wolfgang Borchert (with the poems in bilingual form)*. Fredericton, N.B. : York Press, 1980. 85 p.
7. Herman J. *Trauma and Recovery*. New York : Basic Books, 1992. 178 p.

О. О. Стадніченко,
кандидат філологічних наук,
професор, завідувач кафедри українознавства
Запорізький національний університет

**«І ВИЖИВУ... І ВИСТОЮ... І ВСТОЮ...»:
ПОЕЗІЯ ЗАПОРІЗЬКОГО КРАЮ
В КОНТЕКСТІ ВИМІРІВ ВОЄННОГО ЧАСУ**

Воєнний час радикально змінює не лише соціальні та політичні реалії, а й саму природу художнього слова. Поезія стає формою негайного реагування на травматичний досвід, способом фіксації історичної миті й водночас інструментом духовного опору. У цьому контексті поезія Запорізького краю – прифронтового регіону – постає як особливий художній простір, у якому поєднуються екзистенційна напруга, історична пам'ять та національна стійкість.

Назва *«І виживу, і вистою, і встою»* – за однойменною збіркою Вікторії Забави з нескореного Гуляйполя – програмно окреслює домінуючий мотив сучасної запорізької поезії воєнного часу – мотив стояння, внутрішнього й зовнішнього. Це не лише фізичне виживання в умовах постійної загрози, а й моральна непохитність, здатність зберігати людську гідність і творчу силу. Ліричний суб'єкт у цих текстах часто перебуває «на межі»: між життям і смертю, домом і руїною, мовчанням і криком: *«Лише молюсь молитвою святою/ І голосом спалюжених віків./ І виживу...І вистою...І встою.../ Хоч як би хто цього і не хотів!»* [1, с. 5]

Тема акцентує роль сучасної запорізької поезії у відображенні досвіду широкомасштабної війни, трагічності й водночас незламності українського народу. Назва, побудована на трикратній анафорі (*«виживу – вистою – встою»*), задає пафос стійкості, який став провідною емоційною й етичною лінією воєнної лірики.

Художній світ воєнної поезії Запоріжжя формується через конкретику простору: Дніпро, заводи, степ, спустошені вулиці,

сирени, нічні вибухи. Локальний топос набуває символічного значення: місто постає як живий організм, що страждає, але не здається. Образ Запоріжжя, Гуляйполя, Оріхова трансформується з індустріального центру в *місто-фортецю, місто-свідка, місто-воїна*.

Важливим художнім виміром є поєднання особистого й колективного досвіду. Поетичне «я» говорить від імені матері, воїна, волонтера, дитини, але водночас репрезентує спільноту. Інтимна лірика воєнного часу втрачає камерність: навіть любовні чи медитативні тексти наповнені тривогою, очікуванням, болісною тишею між обстрілами. Поезія фіксує зміну самої емоційної шкали – страх і біль співіснують із надією та вірою.

Серед активних голосів: Вікторія Забава, Любов Геньба, Валентина Вісленко, Наталя Ігнатєва, Іван Кушніренко, Олена Музика, Віра Коваль, Пилип Юрик. Їхні тексти поєднують документальність, психологічну глибину й високу етичну напругу. У кожного автора – своє сприйняття війни, своя рецепція. Кожен із них сприймає цю трагедію по-своєму і проживає цей біль, рани, смерті, втрати і здобутки, перемоги і поразки у цій війні через свою душу, своє сумління. Саме в таких віршах прочитується крик душі письменників-патріотів, які в цей час перебувають у різних життєвих обставинах, але кожен із них намагається стати духовним захисником нашої землі і зробити своє слово духовним оберегом нації.

І написані ці вірші під час повітряних тривог і обстрілів у Запоріжжі, як наприклад, у Валентини Вісленко, у підвалах Гуляйполя, як у Вікторії Забави, у тимчасовій окупації, як-от у Олега Гончаренка чи Тетяни Сугалової-Катрич, на чужині з жагою повернутися до рідної хати, як у Любові Геньби чи Вікторії Забави, чи Ольги Ліщук... Але всіх об'єднує величезна любов до України, рідного краю і безперечне прагнення нашої Перемоги. «*Сірий світ спалахне – і розкрає/ Білий світ на червоне ганчір'я./ Не журисть, мій вишиваний раю,/ Буде світлим твоє надвечір'я*» [2, с. 16] – так писала Марина Брацило (запорізька поетеса, яка трагічно загинула за досі невідомих обставин у 2013 році) у своєму вірші-пророцтві ще задовго до Майдану і великої війни. І саме її слова ми взяли символічною назвою до цієї книги, де вона називає Україну

«вишиваним раєм», який посміли порушити криваві вороги. Тоді ще ніхто навіть не думав, що таке може бути. І саме зараз стали актуальними ті слова, написані зовсім юною дівчиною. Може вона це, що коїться сьогодні, і мала на увазі? Саме цю орду, яка потоптом іде по нашій землі? *«А знаєш, ми і це переживем./ Ми й не таке іще переживали –/ Байдуже. Вогнепальне. Ножове./ Усі на світі орди і навали»* [2, с. 20]. Це теж Марина Брацило. Звідки вона знала про «орди і навали»? Напевно, добре розуміла українську історію.

Голос кожного поета звучить впевнено і переконливо, що ми непереможний народ, бо маємо прадавні корені і палке прагнення до волі, незважаючи ні на що, як-от у Вікторії Забави: *«Я на вогнищі древнього роду/ Печу слово палке, як млинці./ На смак знаю і волю, й свободу/ В материнському молоці./ У мені проростають пракорені/ Сила волі, бійцівський дух.../ Народилась в степах нескорена!/ Не сприймаю насильства, наруг.../ В Маріуполі, Мелітополі,/ В Гуляйполі, з Дніпровських круч,/ Убієнні, у водах топлєні,/ Скреснем з попелу обіруч»* [2, с. 85].

А Любов Геньба – поетеса з нескореного Гуляйполя, яке орки назвали «злим городом», бо не змогли його підкорити, бо там і досі витає махновський дух, звертається у роздумах до своєї хати, яку довелося залишити, тікаючи з-під обстрілів, до своєї вулиці, де немає жодної вцілілої хати, до сусідів, які загинули від бомбардувань, до батьківських могил, які понівечені рашистськими снарядами, знов до Бога, який ніби нічого цього не бачить... *«Це вже ніколи нам не відболить,/ Бо вже на сто віків ми стали іншими./ Коли зоря у небі голосить,/ Це хрест наш на Голгофі із Всевишнім./ Це нам таке велике каяття,/ Народе мій, скалічений, у ранах./ У нас на всіх тепер одне життя,/ Одна на всіх Вкраїна вишивана»* [2, с. 66].

Не дочекався нашої перемоги після перебування в окупації, а потім на чужині, не витримавши розлуки з батьківщиною, пішов у Вічність наш відомий поет-філософ Олег Гончаренко, поетичну збірку якого під псевдо «Рогозяний Дід» ми видали вже в перші місяці війни: *«Де і як би не бив, не ламав мене світ,/ ще йому не піддався й не здався ніколи./ Я уперто існую – Рогозяний Дід,/*

*непоборно живучий, як небо і поле./ Голосний запорожець, старий
кошовий,/ вбитий-клятий колись-то лихою добою,/ воскресаю
щоразу в час лютий новий/ і стаю з молодими братами до бою./ Так,
бувало, що криця спиняла мій лет.../ І стомився я вже од воєнного
труду.../ Але фат-характерник і лірник-поет,/ поки треба, співати
й боротися буду» [2, с. 74].*

Молитовність, звернення до Бога, мотив стояння у правді, жертвовність – ключові елементи. У багатьох поезіях автори звертаються до надземних сил, до Божого захисту для нашої України, як наприклад Любов Геньба просить у Божої Матері порятунку для рідної землі і своїх синів, які боронять Україну: *«Мати Божя, Свята, Пречиста,/ Хай оглянеться білий світ,/ Я
благаю, дай мені вистоять,/ Залиши мого роду слід./ Бо у мене ж
красива нація,/ В неї сила земних щедрот./ І ця нація має значення,
Бо то мій український народ»* [2, с. 49].

Поезія воєнного часу працює з «крайніми почуттями»: від страху й люті до світлої надії. Фінал багатьох текстів – катарсис, знаходження сенсу навіть у темряві. А поетеса Наталія Ігнатєва у своїх рефлексіях про історичні причини цієї війни згадує пророцтва духовного батька української нації Тараса Шевченка, ніби звітуючи, що ми нині виконуємо його заповіді: *«За украдені
гори, украдене море/ і за глум, і неволю/ за муки, за горе/ за усіх
закатованих, вбитих, закутих/ і за ненарождених, полеглих,
забутих./ За усіх і за все ми щосили завзято/ росіян-людоморів
караємо клятих!/ Пророче, Пророче, ти правду прорік:/ до битви
за волю позвав і прирік,/ прирік нас до битви, тяжкої дороги,/ але
ж і до слави і до Перемоги!»* [2, с. 111].

Від автора до автора, від вірша до вірша, від образу до образу, ніби своєрідні пазли складається Архетип сучасної України – вільної, гордої, нескореної, найбільшим надбанням і багатством якої є її вільнолюбивий народ, який нині зі зброєю в руках і духовною зброєю-словом виборює її свободу і незалежність.

Запорізький регіон із 2022 року – це простір постійної небезпеки: близькість лінії фронту, регулярні обстріли, гуманітарні втрати, руйнування. Тому поетичні тексти місцевих авторів

формуються під прямим впливом воєнної реальності. У поезії з'являються мотиви фронтирності – життя на межі; переживання окупації частини області; образи міста, яке попри загрозу живе, чинить опір, береже свою ідентичність; персональний досвід свідків війни.

Запорізькі поети часто виступають не лише як митці, а як *хронікери* воєнного часу. Серед тематичних домінант поезії воєнного Запоріжжя, зокрема тема стійкості та незламності. Фраза «*І виживу... І вистою... І встою...*» літературно окреслює психологію жителів прифронтового міста. Поезія відтворює непохитність перед щоденною небезпекою, внутрішню мобілізацію людей; особисту відповідальність за Батьківщину. Поетичний герой запорізького тексту – це людина, яка не дозволяє страху зруйнувати її ідентичність.

Для поезії Запорізького краю цього періоду характерне поєднання художнього слова та документального свідчення, що включає датовані вірші, фіксацію конкретних подій (обстріли, руйнування, трагедії), адресність (конкретні люди, місця, вулиці). Така поезія набуває ознак *літератури свідчення* – «поезії факту».

Образ домівки і міста постає у поезії запорізьких авторів як живий організм, як простір пам'яті та сили і як символ індустріальної витривалості. З'являються мотиви: місто-укриття, місто-воїн, місто, що не здається. Відбувається переосмислення історичних кодів, Запорізький край має потужну культурну пам'ять – козацький міф, Січ, степ, Дніпро.

Сучасні поети актуалізують ці образи: козацький код стає символом незламності, степ – простором боротьби, річка – течією історії, що триває попри війну. Сучасний вірші про війну поєднують індивідуальний біль (втрати близьких, тривога, переселення) і колективну надію й національну солідарність. Такий синтез робить поезію глибоко емоційною і суспільно значущою.

У багатьох авторів змінюється стиль і поетика їхніх творів. З'являється мовна оголеність і лаконізм, багато поетів відмовляються від складних метафор, натомість обирають пряму, майже репортажну мову. Це сприяє ефекту автентичності. Поезії

запорізьких авторів стають рефлексіями на пережите, тому спостерігаємо появу мілітарної образності: образи неба, розрізаного ракетами, ніч як небезпека, звук вибуху як поетичний ритм, укриття як метафора внутрішнього світу.

Мовно-стильова палітра запорізької воєнної поезії характеризується лаконізмом, оголеною метафорикою, тяжінням до верлібру, інтонаційною уривчастістю. Ці риси відображають фрагментарність воєнного буття, зламанний ритм життя. Водночас простежується повернення до архаїчних образів і біблійних алюзій, що посилює відчуття історичної тяглості боротьби.

Особливу роль відіграє мотив слова як зброї. Поезія в запорізькому контексті воєнного часу не претендує на естетичну дистанцію – вона функціонує як акт спротиву, як форма фіксації правди, як спосіб вижити психічно й духовно. Сам акт письма набуває значення екзистенційного вибору: писати – означає стояти.

Отже, поезія Запоріжжя воєнного часу постає багатовимірним художнім явищем, у якому індивідуальний біль переростає в колективний досвід, а локальна трагедія – в універсальний наратив боротьби. Формула «І виживу.. І вистою... І встою...» стає не лише ліричним рефреном, а й художнім кредо сучасної української поезії, народженої в умовах війни. Вона найточніше відображає внутрішню формулу запорізької воєнної поезії – поєднання болю, мужності та впертої надії. Запорізькі поети сьогодні створюють не просто художні тексти, а культурні документи епохи, які фіксують емоції, досвід, трагедію й силу людей, що живуть на передовій.

Література

1. Забава В. І виживу...І вистою...І встою...: поезії / Вікторія Забава. Запоріжжя : Статус, ФОП К. С. Советнікова, 2025. 160 с.
2. Не журись, мій вишиваний раю!: збірник творів письменників Запорізького краю часів українсько-російської війни. Дніпро : Ліра, 2024. 272 с.

М. В. Стасик,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри українознавства
Запорізький національний університет

ПЛЕОНАЗМИ ЯК МОВНЕ ЯВИЩЕ В ТЕРМІНОСИСТЕМІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мова є соціальним феноменом, що формується та функціонує лише в межах суспільної взаємодії; її розвиток визначають соціально значущі чинники (політичні, економічні, культурні). Зміни в суспільстві впливають на оновлення мовних норм і функцій, як показує розвиток української мови останніх десятиліть. Водночас мова має власні внутрішні закономірності, самостійно відбираючи потрібні та відсікаючи надмірні елементи.

Плеоназм виступає показовим прикладом взаємодії запозичених і власних мовних форм, будучи неоднозначною стилістичною фігурою, що нерідко тлумачиться як засіб мовної гри. У дослідженнях спостерігається розбіжність у трактуванні плеоназмів. Одні вважають їх «суттєвою вадою» [3], яка своєю надлишковістю, багатослів'ям спотворює зміст тексту, інші [4] – допустимою стилістичною фігурою, характерною передусім для художньої мови.

Причини виникнення плеонастичних конструкцій у сучасному мовленні є багатофакторними. Одним із чинників їх появи виступає прагнення мовця максимально точно відтворити зміст висловлюваного, що інколи спричиняє надмірне дублювання значень. Водночас поширеними є випадки утворення плеоназмів через неточне розуміння семантики окремих термінів або недостатнє знання значень запозичених слів і словосполучень, що зумовлює появу конструкцій типу «*толерантні та терпимі*», «*у травні місяці*», «*спуститися вниз з гори*», «*вільні вакансії*». На початкових етапах такі одиниці здебільшого функціонують у розмовному мовленні працівників правоохоронних органів, однак з часом можуть проникати й у писемні форми професійної комунікації.

У частини плеоназмів спостерігається повне збігання семантичних елементів, наприклад: «*ареал проживання*», «*напишіть його біографію життя*», «*своя автобіографія*» тощо. В інших випадках спостерігається часткове семантичне перекриття, коли уточнення додає нову інформацію або розширює зміст поняття, наприклад: «*провідний лідер*», «*безпечне укриття*». Такі плеоназми, як правило, поступово входять у мову та перестають сприйматися як помилкові. Прикладом редукції мовної надмірності є словосполучення на кшталт «*експонати виставки*», «*букіністична книга*», «*монументальний пам'ятник*» та інші, у яких означення перестало виконувати функцію простого повторення ознаки, вже закладеної в головному слові, і набуло додаткової уточнювальної чи стилістичної функції. Подібним прикладом є словосполучення «*ностальгія за батьківщиною*». На початковому етапі його розглядали як плеоназм, адже ностальгія означає «болісну тугу за батьківщиною» [1, с. 471]. Проте значення слова з часом розширилося. Сучасні тлумачні словники доповнюють його ще таким значенням як «туга за минулим» [2, с. 471].

Наведемо плеонастичні конструкції, характерні для писемного ділового мовлення, на які слід звернути увагу працівникам правоохоронних органів: *внутрішній інтер'єр* (інтер'єр – це архітектурно та художньо оздоблена внутрішня частина будинку чи приміщення); *всенародний референдум* (референдум – це всенародне опитування з найважливіших питань державного життя); *головна магістраль* (магістраль – це основна лінія у шляхах сполучення); *головна суть* (суть – це найголовніше, основне в чому-небудь; зміст, основа); *демобілізуватися з армії* (демобілізація – це увільнення військовослужбовців зі Збройних сил після закінчення строку служби); *додатковий бонус* (бонус – це додаткова винагорода або премія); *інша альтернатива* (альтернатива – це необхідність вибору між двома або кількома взаємовиключними можливостями); *жестикулювати руками* (дієслово «жестикулювати» вже означає «робити жести руками», тому додавати «руками» надлишково); *колега по роботі* (колега – це товариш за фахом або місцем праці; уточнення «по роботі» є

зайвим); *початкові ази* (ази – це первісні або початкові відомості; слово «ази» вже містить значення «початкові») тощо.

У цих прикладах ми спостерігаємо надлишкове уточнення, яке нічого не додає до змісту. Наведемо ще кілька додаткових прикладів. *Стопи ніг* – «стопа» вже є частиною ноги, тож слово «ніг» дублює значення. *Працевлаштування на роботу* – «працевлаштування» вже означає процес влаштування на роботу. *Попередити заздалегідь* – «попередити» означає повідомити наперед, тож «заздалегідь» повторює це значення. *Безкоштовний подарунок* – «подарунок» за визначенням є безкоштовним.

Останнім часом зростання кількості плеоназмів пов'язане також із уживанням аббревіатур, особливо іншомовного походження, значення яких не завжди правильно інтерпретується мовцями, наприклад: «лінія ЛЕП» (лінія електричної передачі), «вірус ВІЛ» (вірус імунодефіциту людини), «VIP-персона» (дуже важлива особа), *PIN-номер* (персональний ідентифікаційний номер), *SMS-повідомлення* (служба коротких повідомлень) тощо.

Отже, формування мовної компетенції майбутніх працівників правоохоронних органів передбачає усвідомлене та критичне ставлення до використання плеоназмів, оскільки вони створюють надмірність та знижують стильову точність тексту.

Література

1. Словник іншомовних слів / За ред. ред. О. С. Мельничука. Київ : Головна редакція УРЕ, 1977. 746 с.
2. Словник української мови online. Томи 1-15 (А-п'ять). URL: <https://surl.li/ooiyeu>
3. Юридичне документознавство. URL: <https://surl.li/ylxoms>
4. Bridget Ngozi Madu. Pleonasm in written English among senior secondary school students in Onitsha, Nigeria. *Ebonyi Journal of Language and Literary Studies*. 1 (2). April. Vol. 1. No. 2: 162-174 (2018).

М. В. Стасик,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри українознавства,
Запорізький національний університет

ОБРАЗИ-СИМВОЛИ В РОМАНІ БРАТІВ КАПРАНОВИХ «СПРАВА СИВОГО»

Символи пронизують усі сфери життя й особливо важливі в художній літературі. Звичайні мовні одиниці в художньому тексті набувають додаткових смислів, що поглиблюють його зміст. Такі образи, як вода, вогонь, дорога чи шабля, виконують ключову смисловою й композиційну роль, надають творові міфологічного та філософського виміру. Символізм є природною частиною художнього мислення та необхідним для повноцінного розуміння літературного твору.

У романі Братів Капранових «Справа Сивого» символи відіграють ключову роль, серед яких особливе значення має образ *дороги*. Він подається у двох вимірах: як реальний простір і як глибокий біблійний символ життєвого та духовного шляху людини. Дорога у творі уособлює боротьбу, свободу, пошук себе та свого коріння. Кожен персонаж роману проходить власний шлях, що символізує його індивідуальну долю.

Поряд із дорогою важливу роль у творі відіграє образ *портфеля*, який має багаторівневу символіку. Для Кліма Шпакуватого, одного з героїв твору, портфель є водночас ознакою влади, носієм пам'яті, тягарем відповідальності й внутрішніх секретів, а також деталлю характеру. З розвитком сюжету його значення змінюється: від звичайної побутової речі портфель перетворюється на символ краху надій та особистісного занепаду, спричиненого складною взаємодією героя із соціальною системою. Тому такою промовистою є фінальна деталь: занурення портфеля у води річки, що остаточно руйнує надії Кліма: «– *Ні! Марусю! – хлопець кинувся навздогін, але дівчина... одним рухом кинула свою ношу у Дніпро. – Ні-і-і-і! – просто-таки заволав хлопець, але ...дніпровими хвилями...*

поступово занурюючись, пливли шкіряний начальницький портфель та тека з написом «Яворницький» [1, с. 281].

Сивий колір у творі також має полісемічне значення. Він пов'язаний із декількома героями твору та символізує як історичну пам'ять і мудрість (Яворницький, Дніпро, Козак Мамай), так і крах ілюзій героїв (Седов, Шпакуватий). Колір виступає засобом посилення символічного виміру твору, підкреслюючи руйнівну силу системи та посилює емоційно-смыслову глибину роману.

У романі «Справа Сивого» сакральний образ козака Мамаю поєднує минуле й сучасне, стаючи оберегом для головного героя Дмитра Яворницького та символом незнищенності українського народу. Мамай захищає героя в критичних ситуаціях й уособлює козацьку спадщину, силу, волю, народну пам'ять та національну мрію. Під оперативним ім'ям Мамай у творі фігурує Марія Глинська. Автори роману свідомо поєднують фольклорний образ з історичним контекстом, поглиблюючи семантичний і культурно-історичний вимір персонажа.

У романі автори надають іменам і прізвищам персонажів часто символічного значення. Через них розкриваються риси характеру, внутрішній світ героїв і формуються їх художні образи. Ім'я стає важливим поетичним елементом, що поглиблює ідейно-образний зміст твору. Наприклад, використання єврейського імені *Гад*, сприйняття якого в українській мовній традиції має інші конотації, є, на нашу думку, навмисним прийомом: *«Прийшов уночі і назвав мене на ім'я! – На яке ім'я? – не зрозумів Клим. – На моє! – з п'яним трагізмом у голосі сказав Вайсман. – А яке у тебе ім'я? – Гад! – Хто гад? – здивувався Клим. – Я, я – Гад! – стукнув себе в груди Вайсман. – Чого це? – Клим ніяк не міг второпати, про що йдеться... – Дурень! – Вайсман підняв угору сальний від підчеревка палець. – Гад по-єврейськи – це Удача... Батьки хотіли, щоб мені щастило. – А! – зрадив Клим. – А я вже думав! – Отож-бо і воно! Усі думають. Тому я і записався Гаврилом. Може, тоді удачу й відлякав» [1, с. 145].* Така номінація дозволяє авторові глибше розкрити внутрішню драму героя, який, з одного боку, перетворений системою на «гвинтик» карального механізму, а з іншого – зберігає усвідомлення

власної етнічної приналежності. Тому досить іронічно звучать слова Гаврила (Гада) Вайсмана: «Мене, єврея, нагородили за боротьбу з юдаїзмом!» [1, с. 141]. Отже, система імен у творі також є одним із ключових інструментів формування символічного виміру образів.

Акцент письменників на зміні імені героя символізує радянську практику розмивання етнічних та національних ознак особистості. Ім'я, як маркер культурної спадкоємності, перетворюється на інструмент ідеологічної стандартизації, що слугувало створенню «нової радянської людини», позбавленої зв'язку з попередніми поколіннями.

У романі акцент на лівій та правій руці персонажа має символічне значення: «ліве» асоціюється зі злом і зрадою, «праве» – із правдою та моральною чистотою: «Клим зім'яв папір, поклав його у попільничку та підпалив. ...ліва рука забрала з правої ручку, обмокнула у чорнила та вивела кривим, але розбірливим почерком: «Розписка... обіцяю зберегти державну таємницю, не розголошувати довірену мені інформацію... Повідомлення буду підписувати псевдонімом...» [1, с. 139]. Така деталізація доповнює психологічний і етичний портрет героя, поглиблює образ і сприяє розвитку сюжету. Вона також активізує інтерпретаційну діяльність читача, змушуючи аналізувати прихований зміст і роль образу у творі.

У романі символи є ключовими елементами художньої структури, що дозволяють глибше зрозуміти авторський задум. Вони формують образну систему, розкривають характери та внутрішній світ персонажів, а також активізують інтерпретаційні можливості твору, підсилюючи вплив його ідей на читача.

Література

1. Брати Капранови. Справа Сивого. Роман. Київ : Нора-Друк, 2018. 288 с.

К. В. Тарасенко,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри слов'янської філології
В. С. Білошапка,
здобувач ОР магістр,
Запорізький національний університет

СУЧАСНА ПОЛЬСЬКА ПІСНЯ: У ПОШУКАХ МЕТОДОЛОГІЧНИХ ОРІЄНТИРІВ

Однією із найбільш дискусійних проблем в процесі дослідження пісні є вибір методології. Це пояснюється тим, що саме пісня належить до різних гуманітарних сфер, тобто літературознавства, музикознавства, фольклористики. Тут важливим є момент вибору вірної методологічної оптики, тож, вірогідно, варто озброїтися дослідницьким імперативом відомого музикознавця М. Мозгового, який свого часу зазначав: «роль естрадної пісні у музичній культурі потрібно досліджувати, застосовуючи комплексний культурологічний аналіз із залученням досягнень споріднених гуманітарних дисциплін» [4, с. 5].

Іншим не менш важливим аспектом є той факт, що доволі важливу роль у функціонуванні пісні як культурного продукту відіграє саме читацька (слухацька) рецепція. Саме на аудиторію розраховано текст, а отже, ймовірно, варто долучати ще й літературознавчу методологію рецептивної естетики (або рецептивної критики в американському варіанті). Думається, в цьому випадку можливим є фокус на жанровій своєрідності пісні, на співпадінні горизонту очікування автора та горизонту сприйняття слухача.

Зазначимо, що представники рецептивної естетики (Е. Герш, В. Ізер, Дж. Куллер, С. Фіш, Г. Р. Яусс) зосереджуються на сприйнятті твору, а не на його внутрішній естетичній цінності [1, с. 261–262]. Як зауважував Г. Р. Яусс, «потужним фактором рецепції є самозадоволення у задоволенні іншої людини» [1, с. 278]. Дослідник пропонує наступні етапи осмислення тексту реципієнтом як: «*poesis*, тобто зіткнення з текстом» [1, с. 278];

«*aesthesis*, відчуття його естетичних вартостей» [1, с. 278];
«*catharsis*, ідентифікація з героями» [1, с. 278].

Для сучасних польських пісень вкрай важливим є етап контакту реципієнта з текстом, а також ті емоційні реакції, які викликає текст, а також ідентифікацію реальності пісні із реальністю слухача. Принагідно зауважимо, що в цьому розумінні аспект художньої естетики не є ключовим, він радше відходить на другий план, оскільки в центрі рецептивної естетики є сам процес сприйняття. Як вельми слушно зазначає з цього приводу П. Білоус, художнє слово не лише впливає на емоції, але й «формує, обробляє, рафінує естетичні смаки... розширює обрії осмислення... світу» [2, с. 28].

На ключовій ролі слухача, або ж реципієнта наголошує інший теоретик рецептивної естетики В. Ізер, який пише, що «текст потенційно наповнений значенням, яке конкретизує рецепція читача» [1, с. 262]. Думається, що це висловлювання можна застосувати і про сучасні польські пісні, які мають велику кількість переглядів, коментарів та реакцій у соцмережах.

Значимо, що ключовим поняттям рецептивної естетики є «*горизонт очікувань*» («*Erwartungshorizont*»), який включає очікування автора та аудиторії. Саме момент перетинання очікувань автора та аудиторії є фактором успіху пісні. Так, за Г. Р. Яуссом, до механізмів формування такого горизонту належать: «текстуальні стратегії; відкриті та приховані сигнали; звичні характеристики та алузії» [за 3, с. 129]. Думається, що аналіз сучасної польської пісні має зосереджуватися на синергії тексту та музики пісні, а також на тому впливі, який вона має на реципієнта.

Таким чином, проблематика вибору методології для дослідження сучасної пісні не окреслюється лише сферою літературознавства, музикознавства або ж фольклористики. Розгляд пісні як складного за своєю іманентною природою явища вимагає застосування комплексних дослідницьких методологій в гуманітаристиці, а також ретельної дослідницької аналітики з урахуванням всіх тонкощів музичного, словесного та зображувального мистецтва.

Література

1. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ століття; за ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 2001. 832 с.
2. Білоус П. Теорія літератури: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2013. 328 с.
3. Бовсунівська Т. Теорія літературних жанрів. Жанрова парадигма сучасного зарубіжного роману : підручник. Київ : КНУ, 2009. 513 с.
4. Мозговий М. Становлення і тенденції розвитку української естрадної пісні : автореф. дис. ...канд. мистецтвознавства. Київ, 2007. 19 с.

*Ж. А. Тернова,
здобувач ОР магістр,
Запорізький національний університет
Науковий керівник: к. філол. н., доцент Мацегора І. Л.*

**СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ ДЕВЕРБАТИВІВ НА -асj(a)
У ПРОЗІ ОЛЬГИ ТОКАРЧУК**

Творчість Ольги Токарчук характеризується надзвичайною мовною пластичністю, високим ступенем образності та впорядкованою синтаксичною структурою. Одним із ключових компонентів її прози є активне використання віддієслівних іменників, які виконують текстотвірну, стилістичну та семантичну функції. У польській мові девербативи становлять розгалужену й продуктивну систему, у якій поєднуються граматичні, семантичні та стилістичні параметри.

Переклад таких структур українською мовою потребує врахування морфологічних моделей обох мов, їхньої дериваційної продуктивності та семантичної специфіки. Особливий інтерес становлять віддієслівні іменники із суфіксом *-асj-*, оскільки вони позначають абстрактні процеси, інтелектуальні операції або результат дії і мають високу частотність у прозі О. Токарчук.

Метою цієї розвідки є аналіз способів перекладу польських віддієслівних іменників на *-acj-* українською мовою та встановлення домінантних перекладацьких стратегій у художньому перекладі творів О. Токарчук.

Серед способів перекладу віддієслівних іменників на *-acj-* українською мовою у творах польської письменниці можемо виділити формально-словотвірну відповідність (повна еквівалентність моделі) та лексико-семантичну модифікацію (часткову еквівалентність).

У більшості випадків перекладачі зберігають словотвірний тип, передаючи польський суфікс *-acj-* українським *-ція*. Це забезпечує збереження абстрактності поняття та його процесуального характеру, наприклад:

Zasiedlają głowy i łączą się ze sobą w nieskończone łańcuchy pojedynczymi szczegółami, skojarzeniami, analogiami [5, с. 30] – *Заповнюють голови і поєднуються у нескінченні ланцюжки окремими деталями, асоціаціями, аналогіями* [2, с. 16]. Польський девербатив *skojrzenia* утворений за суфіксальною моделлю *-enie* та позначає процес «мисленнєвого пов'язування». Український відповідник *асоціації* точно передає цей когнітивний процес. Застосована стратегія – формальна словотвірна відповідність із повним збереженням семантики.

Poczuła tę rozkosz ze snu, która była ukoronowaniem wszystkich zabiegów, spojrzeń i przyśpieszonych oddechów [6, р. 13] – *Відчула ту насолоду зі сну, котра була коронацією всіх зусиль, поглядів і прискореного дихання* [3, с. 20]. В обох мовах іменник позначає кульмінаційний результат дії, метафоричний «вінець» попередніх зусиль. Переклад *коронація* відтворює результативний аспект. Стратегія, яку застосовує перекладач – морфологічна еквівалентність та семантичне узгодження образності.

Kiedyś to było zrozumiale – brakowało i środków, i metod konserwowania [4, р. 145] – *Колись це було зрозуміло – бракувало і засобів, і методів консервації* [1, с. 85]. Польська лексема *konserwowanie* означає «процес збереження / зберігання». Український відповідник *консервація* відображає тривалість процесу та його способи. Перекладацька стратегія – повна

словотвірна відповідність.

Іноді перекладач застосовує ширший за обсягом український відповідник. Це спостерігаємо тоді, коли польський девербатив має вужчу галузеву семантику, наприклад:

*Jest A, a po A następuje B, najpierw definicje, potem aksjomaty i numerowane twierdzenia, jakieś wnioski dodatkowe i można mieć wrażenie, że takie **dowodzenie** przypomina świetnie rozrysowaną rycinę w atlasie, gdzie literami oznacza się poszczególne części i wszystko wydaje się tak jasne i przejrzyste [4, с. 236] – Ось А, далі – Б, ось дефініції, далі – аксіоми й пронумеровані твердження, якісь додаткові тези; така **аргументація** нагадує старанно виведену гравюру в атласі, чітку й зрозумілу, з елементами, що ретельно позначені літерами [1, с. 140].* Польське *dowodzenie* означає «логічне доведення», тоді як український відповідник *аргументація* має ширше значення (доведення, пояснення, представлення тези). Такий переклад є прикладом лексико-семантичної генералізації, проте граматична категорія іменника зберігається.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що український переклад віддієслівних іменників із суфіксом *-acj-* у творах Ольги Токарчук характеризується високим ступенем парадигматичної й семантичної точності. Найпродуктивнішим способом передачі подібних структур є словотвірна еквівалентність за моделлю *-ці(я)*, що повністю відповідає українській дериваційній системі.

У випадках, коли польський девербатив має вужчу галузеву семантику, перекладач застосовує стратегію лексико-семантичної адаптації, не порушуючи граматичної цілісності тексту. Такий підхід дозволяє зберегти як стильову домінанту письменниці, так і когнітивно-комунікативну функцію девербативів у художньому творі.

Отже, переклад девербативів на *-acj-* підтверджує загальну закономірність: у художніх перекладах зіставлення словотвірних моделей двох споріднених мов є одним із найефективніших шляхів відтворення авторського стилю та ментальної структури тексту.

Література

1. Токарчук О. Бігуни / пер. з польськ. Остап Сливинський.

Київ: ТОВ «Кетс», 2013. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Tokarczuk_Olga/Bihuny/

2. Токарчук О. Останні історії / пер. з польськ. Ярина Сенчишин. Львів: Літопис, 2007. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Tokarczuk_Olga/Ostanni_istorii/

3. Токарчук О. Правік та інші часи / пер. з польськ. Ігор Пізнюк. *Vsesvit*. 2003. № 1-4. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Tokarczuk_Olga/Pravik_ta_inshi_chasy/

4. Tokarczuk O. Bieguni. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2007. URL: <https://ru.scribd.com/document/475859757/Tokarczuk-Bieguni>

5. Tokarczuk O. Ostatnie historie. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2004. URL: <https://ru.scribd.com/document/784253456/Tokarczuk-Olga-Ostatnie-historie>

6. Tokarczuk O. Prawiek I Inne Czasy. Kraków, Wydawnictwo Literackie. 2004. URL: <https://www.rulit.me/books/prawiek-i-inne-czasy-get-269966.html>

Д. К. Ткач,
здобувач ОР магістр,
Маріупольський державний університет
Науковий керівник: к. філол.н. Педченко О. В.

МЕДІАЦІЯ КУЛЬТУРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У КОМУНІКАЦІЇ: ПРОСТОРИ ВЗАЄМОДІЇ ТА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У тезах розглянуто специфіку медіації культурних стереотипів у жанрі тревелогу на матеріалі роману Елізабет Гілберт «Їсти, молитися, кохати». Проаналізовано лексико-стилістичні засоби конструювання національних образів Італії, Індії та Індонезії. Визначено роль авторського нарративу в трансформації авто- та гетеростереотипів у процесі міжкультурної комунікації.

В епоху глобалізації міжкультурна комунікація стає не лише процесом обміну інформацією, а й простором, де відбувається

конструювання та інтерпретація національних ідентичностей. Ключовим інструментом цього процесу виступають культурні стереотипи – схематизовані образи соціальних об'єктів, що функціонують як когнітивні матриці сприйняття «Іншого». У художньому дискурсі, зокрема у жанрі тревелогу та автобіографічної прози, стереотипи піддаються медіації – процесу їхнього відтворення, трансляції та трансформації через призму авторського світогляду [1].

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю аналізу механізмів вербалізації етнічних стереотипів у сучасній літературі, яка виступає медіатором між культурами. Об'єктом нашої уваги є специфіка репрезентації італійської, індійської та індонезійської культур у романі Елізабет Гілберт «Їсти, молитися, кохати» [2]. Медіація культурних стереотипів у творі відбувається на двох рівнях: автостереотипів (сприйняття власної американської ідентичності) та гетеростереотипів (сприйняття «чужих» культурних кодів).

Індонезійська (балійська) ідентичність відтворюється через призму магічного мислення та соціальної гармонії, що протиставляється західному індивідуалізму. Медіація цього образу відбувається через діалоги з цілителем Кетутотом Ліером, який навчає героїню «посміхатися печінкою» [3]. Ця метафора стає ключовим маркером відмінності світоглядів: якщо західна медицина лікує наслідки, то балійська культура орієнтована на енергетичний баланс. Також стереотип про жорстку соціальну ієрархію розкривається через систему імен на Балі (Ваян, Маде, Ньоман, Кетут), що повторюються в кожній родині. Для нараторки це стає символом втрати індивідуального «Его» на користь колективної гармонії, що є незрозумілим і водночас привабливим для носія західної ментальності [4].

Важливу роль у медіації стереотипів відіграють лінгвостилістичні засоби: епітети, порівняння, іншомовні вкраплення (реалії), які виконують функцію маркерів культурної дистанції. Водночас динаміка сюжету демонструє трансформацію стереотипів: від спрощених кліше до глибшого розуміння «Іншого», що сприяє руйнуванню упереджень.

Отже, медіація культурних стереотипів у літературній комунікації є складним процесом, що не лише фіксує існуючі уявлення про нації, а й модифікує їх. Роман «Їсти, молитися, кохати» демонструє, як через індивідуальний досвід відбувається діалог культур, де стереотип стає відправною точкою для пізнання та формування толерантного ставлення до національної інакшості.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
2. Лоріна О. А. Стереотипи у міжкультурній комунікації: лінгвокультурологічний аспект. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2019. Вип. 89. С. 15–20.
3. Gilbert E. Eat, Pray, Love: One Woman's Search for Everything Across Italy, India and Indonesia. New York : Viking, 2006. 352 p.
4. Ліпшман В. Суспільна думка / пер. з англ. Н. Бойко. Львів : Кальварія, 2018. 384 с.

А. Р. Топоркова,

здобувач ОР бакалавр

Запорізький національний університет

Науковий керівник: к. філол. н., доцент Шульга О. О.

ВИКОРИСТАННЯ КАТОЙКОНІМІВ: ВАРІАТИВНІСТЬ І МОВНА ТРАДИЦІЯ

Катойконіми посідають важливе місце в українській мовній системі, оскільки вони не лише називають мешканців певних населених пунктів чи регіонів, а й відображають історичні, культурні та словотвірні процеси, що формувалися протягом тривалого часу. Цей пласт лексики демонструє поєднання давніх структур і сучасних тенденцій, а також взаємодію кодифікованої норми та живого узусу.

Катойконіми формуються за чіткими морфологічними моделями української мови, однак реальне мовлення часто пропонує

ширший спектр форм, що свідчить про гнучкість і динамічність словотвірних процесів. Варіативність катойконімів дозволяє розглядати їх не лише як мовне явище, а як відображення локальної ідентичності, історичної пам'яті та соціальних змін.

У словотвірній системі української мови найчастіше використовуються моделі із суфіксами **-ець**, **-анин/-янин**, **-чанин**, **-івець/-овець**. С. Бевзенко детально пояснює історичне походження цих формантів та їх функціонування в давніх українських говорах, наголошуючи на спадковості словотвірних типів і їх стійкості [1, с. 152–158]. Суфікс **-ець** традиційно приєднується до назв із твердою основою (*житомирець*, *запоріжець*, *черкасець*), модель **-янин** використовується переважно у формуванні назв із м'якою основою (*киянин*, *львів'янин*, *харків'янин*), а модель **-чанин** характерна для похідних від прикметникових основ (*вінничанин*, *сумчанин*). Саме вибір словотвірної моделі часто зумовлює варіативність назв жителів у живому мовленні.

У межах окреслених словотвірних моделей особливої уваги потребує співвідношення кодифікованої норми та реального мовного вжитку катойконімів, утворених від назв українських міст. Як зазначає В. О. Горпинич, назви осіб за територіальною ознакою становлять словотвірну підсистему з підвищеним ступенем варіативності, оскільки вони формуються на перетині історично усталених моделей і сучасних комунікативних потреб мовців [2, с. 98–104]. Саме тому аналіз катойконімів на матеріалі конкретних ойконімів дає змогу простежити взаємодію нормативних словникових форм і живого мовного узусу.

Ю. Карпенко розглядає катойконіми в ширшому контексті ономастики, підкреслюючи, що цей тип номінації має одночасно словотвірну та культурну природу [3, с. 57–65]. Учений звертає увагу на відмінність між загальнослов'янськими словотвірними тенденціями та українською традицією, де назви мешканців міст часто мають історично закріплені моделі. Унаслідок регіонального розвитку та міжмовних контактів виникають паралельні форми, з яких не всі є рівноправними з погляду літературної норми (*запоріжець* – *запоріжанин*, *львів'янин* – *львівець*, *ужгородець* –

ужгородянин, одесит – одесець, харків'янин – харківець) [3, с. 88–92].

Зіставлення лексикографічних джерел із сучасним мовним ужитком засвідчує, що для низки великих українських міст нормативні катойконіми залишаються стабільними та не викликають сумнівів. Так, у «Словнику української мови» у 20 томах зафіксовано форми *киянин, львів'янин, харків'янин, одесит*, які відповідають літературній нормі та послідовно функціонують у публічному мовленні [6]. Подібну стабільність демонструє і катойконім *одесит*, який має тривалу традицію вживання та високий ступінь нормативної закріпленості.

Функціонування катойконімів передбачає існування трьох основних форм – чоловічої, жіночої та множинної. Чоловіча форма є базовою (*киянин, чернігівець*), жіночі форми часто виявляють більшу фонетичну та словотвірну варіативність (*киянка, львів'янка, одеситка*), а множинні форми (*кияни, львів'яни*) є стабільнішими завдяки активному використанню в офіційно-діловому та медійному дискурсі.

Питання нормативності катойконімів детально аналізує О. Пономарів, наголошуючи на необхідності розмежування питомих українських форм і тих, що виникли під впливом іншомовних традицій [4, с. 114–118]. Учений підкреслює, що активне вживання певної форми в узусі саме по собі не є підставою для визнання її нормативною, якщо вона не відповідає словотвірним моделям української літературної мови та не зафіксована в авторитетних словниках. Діалектний чинник також відіграє істотну роль у формуванні варіантів катойконімів. У західноукраїнських говорах поширені форми *стриянин, дрогобичанин*, на Волині – *луцьчанин, ковельчанин*, на Поділлі – *кам'янчанин*, що засвідчує регіональну специфіку словотвірних моделей [3]. У таких випадках літературна норма або допускає кілька варіантів, або надає перевагу формі, що відповідає загальноукраїнським словотвірним тенденціям.

Важливу роль у кодифікації назв жителів населених пунктів відіграють спеціалізовані топонімічні та ономастичні словники, у яких мовні одиниці подано з урахуванням історичного розвитку ойконімів і словотвірних традицій української мови. Зокрема, в

«Етимологічному словнику топонімів України» В. Лучика простежено історію формування назв українських міст та їх словотвірну базу, що дає змогу обґрунтувати нормативність відповідних катойконімів. Аналіз етимології ойконімів Київ, Львів, Харків, Одеса, Запоріжжя, Херсон підтверджує закріплення в українській мовній традиції назв жителів *киянин, львів'янин, харків'янин, одесит, запоріжець, херсонець*, які відповідають усталеним моделям українського словотвору та мають тривалу історію функціонування.

Отже, катойконіми становлять складне й багатовимірне явище української мови, у якому переплітаються словотвірні моделі, історичні впливи, регіональні особливості та сучасні тенденції. Їхня варіативність є природною рисою мовної системи, а кодифікована норма забезпечує необхідну стабільність і функціональну єдність мовлення.

Література

1. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови. Київ: Наукова думка, 1980. 415 с.
2. Горпинич В. О. Українська морфологія. Дніпро: Вид-во ДНУ, 2004. 198 с.
3. Карпенко Ю. О. Вступ до ономастики. Одеса: Астропринт, 2003. 194 с.
4. Пономарів О. К. Культура слова. Київ: Либідь, 2001. 240 с.
5. Українська мова: енциклопедія/ За ред. В. М. Русанівського. Київ: Українська енциклопедія, 2004. 284 с.
6. Словник української мови у 20 томах/ За ред. В. М. Русанівського. Київ: НАН України, 2010–2022. URL : <https://sum20ua.com/?wordid=0&page=0>
7. Лучик В. В. Етимологічний словник топонімів України. Київ: Академія, 2014. 544 с.

М. М. Торчинський,
доктор філологічних наук, професор,
Хмельницький національний університет

ТЕРМІНОСИСТЕМА КОСМОТОПОНІМІКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ОНОМАСТИЦІ

Власні назви космічних об'єктів (*космоніми*) поділяються на два підполя – *космоорбітоніми*, тобто назви космічних тіл, які рухаються у просторі за певними орбітами, та *космотопоніми*, якими вважаються найменування просторових об'єктів на інших, крім Землі, планетах.

Оніми першого типу ґрунтовно схарактеризовані Ю. О. Карпенком (передусім це стосується власних назв сузір'їв і їхніх частин, зір, планет, комет тощо), натомість із-поміж космотопонімів дослідник звернув увагу лише на найменування, зафіксовані на Місяці [2, с. 88–151]. Нових термінів Ю. О. Карпенко не пропонував.

У «Словнику української ономастичної термінології» Д. Г. Бучка і Н. В. Ткачової терміносистема космотопоніми представлена п'ятьма поняттями – *космотопонім* (як варіант безпідставно подається й *астротопонім*) і *венусонім*, *марсіонім* (більш правильно вживати термін *марсонім*), *меркуріонім* та *селенонім* як власні назви географічних об'єктів на відповідних планетах та супутникові Землі [3, с. 110]. *Геотопонімами* є власні географічні назви на нашій планеті, відповідно, до космотопонімів вони стосунку не мають.

М. М. Торчинський у монографії «Структура онімного простору української мови», по-перше, розширив цей перелік за рахунок інших космічних тіл – як планет (наприклад, *сатурнонім*, *юпітеронім*), так і нових об'єктів (*астероїдотопонім*, *кометотопонім*) [4, с. 177].

Значно доповнено структуру космотопонімії за рахунок термінів, пов'язаних із характером іменованих денотатів. Зокрема, виділено *космогідроніми* як найменування водних (чи подібних)

просторових об'єктів, які, у свою чергу, розмежовувалися на *гідромарсоніми* (Озеро Фенікса), *гідроселеноніми* (Болото Сну) тощо. Друга група таких пропріальних одиниць – це *космоороніми* як власні назви просторових об'єктів вертикального членування: *оровенусоніми* (круча Гебі), *оромеркуріоніми* (гряда Антоніаді) і т. д., а третя – *космохороніми*, тобто найменування просторових об'єктів горизонтального членування, такі як *хоровенусоніми* (область Белл), *хоромеркуріоніми* (Піерія) тощо [4, с. 176].

Водночас зазначалося, що є лише формальні підстави для виділення, наприклад, *пелagosеленонімів* – назв морів на Місяці (Море Доців), *пуеломарсонімів* – назв каналів на Марсі (Канал Антей) чи *фіордомеркуріонімів* – назв заток на Меркурії (Затока Нус), оскільки природа цих денотатів абсолютно не відповідає земній [4, с. 176–177].

Після детального аналізу типології денотатів, розташованих насамперед на Венері, Меркурії і супутникові Сатурна Титані [1], вирішено на більшості космічних тіл, зокрема на найближчих до Землі планетах, виокремлювати лише два типи космопонімів. Перший – це *космохороніми*, до яких належать власні назви об'єктів рівнинного характеру, переважно кваліфіковані за принципом альbedo як світліші або темніші від довкілля; наприклад, на Венері такими є найменування долин (*долина Вакарін*), ліній (*лінія Антіона*), рівнин (*рівнина Гвіневера*) та областей (*область Альфа*). Другий різновид – це *космоороніми*, тобто власні назви об'єктів, вищих або нижчих за навколишній рельєф; на Венері це найменування височин (*височина Егіна*), гір (*гори Анала*), каньйонів (*каньйон Артеміда*), кратерів (*Ярославна*), куполів (*купол Ейрен*), пагорбів (*пагорб Ран*), патер, або кратерів неправильної форми (*патера Марко Вовчок*) тощо [5, с. 149–151]. Кількість космооронімів, зважаючи на зазвичай хвилясту поверхню космічних тіл, у декілька разів переважає чисельність космохоронімів.

Найбільш часто фіксуються кратери (наприклад, на Венері є майже 1000 метеоритних кратерів та приблизно 85000 вулканічних, і 900 кратерів мають найменування [5, с. 149]), тому як різновид космооронімів пропонується залишити *кратероніми*, відповідно

існуватимуть *венусо-* (Ізольда) чи *селенократероніми* (Аполлон) і т. д.

Лише на окремих космічних тілах можливе існування *космогідронімів* (наприклад, на Титані є вуглеводневі (метанові) водойми, які поділяють на затоки, або пазухи (*Баффінова затока*), канали (*канал Апаноуайя*), лагуни (*лагуна Атакама*), моря (*море Кракен*), озера (*озеро Онтаріо*), потоки (*потік Лейли*) і протоки (*протока Бейти*) [1].

Таким чином, терміносистема космопоніміки складається з трьох компонентів – космооронімів і космохоронімів як найменувань просторових об'єктів вертикального й горизонтального членування, епізодично – з космогідронімів як власних назв метанових водойм. Більш детальна градація відсутня, за винятком найменувань кратерів – найпоширеніших на планетах і їхніх супутниках космооронімів.

Література

1. Вісник планетарної номенклатури. URL: <https://planetarynames.wr.usgs.gov/>
2. Карпенко Ю. Назви зоряного неба. *Українське небо 2. Студії над історією астрономії в Україні*. Львів, 2016. С. 88–151.
3. Словник української ономастичної термінології. Укладачі: Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. Харків : Ранок-НТ, 2012. 256 с.
4. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови. Хмельницький : Авіст, 2008. 548 с.
5. Торчинський М. М., Торчинська Н. М. Власні назви просторових об'єктів на Венері. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. Випуск 213. С. 147–152.

М. А. Халаши,
здобувач ОР PhD,
Запорізький національний університет
Науковий керівник: к. пед. н., доцент Горlach В. В.

СИСТЕМНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

Однією з організаційно-педагогічних умов формування іншомовної комунікативної компетентності (ІКК) майбутніх філологів польської мови є системне впровадження мультимедійних технологій (МТ) в освітній процес. Під системним впровадженням ми розуміємо не епізодичне чи хаотичне використання окремих мультимедійних інструментів, а цілеспрямовану інтеграцію МТ на всіх рівнях підготовки, що охоплює як нормативне забезпечення, так і змістове наповнення та методичний супровід. Такий підхід вимагає трьохетапного впровадження: по-перше, аналізу чинної навчально-методичної бази на предмет її відповідності цілям формування ІКК; по-друге, аналіз та вибір конкретних фахових дисциплін, що є критично важливими для формування ІКК; по-третє, створення рекомендацій до навчально-методичного забезпечення конкретних фахових дисциплін, прикладових завдань на основі мультимедійних технологій, що будуть відповідати за формування ІКК. Саме такий комплексний підхід дозволяє не просто застосовувати окремі мультимедійні засоби у довільному порядку, а перетворити їх впровадження у повноцінну педагогічну технологію, що системно працює на формування ІКК майбутніх філологів польської мови.

Аналіз освітньо-професійних програм Запорізького національного університету «Польська мова та література. Англійська мова», «Польський переклад та міжкультурна комунікація», «Слов'янський переклад та міжкультурні комунікації» [4, 5, 6] показав, що в спеціальних компетентностях (СК) і програмних результатах навчання (ПРН) закладені вимоги до формування ІКК майбутніх філологів польської мови, зокрема в

частині, що стосується здатності до ефективної усної та письмової комунікації, аналізу іншомовних джерел та використання сучасних інформаційних технологій: «Здатність вільно, гнучко й ефективно використовувати мови, що вивчаються, в усній та письмовій формі, у різних жанровистильових різновидах і реєстрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв'язання комунікативних завдань у різних сферах життя» [4, с. 7; 5, с. 7; 6, с. 6-7]; «Вільно спілкуватися з професійних питань із фахівцями та нефахівцями державною та польською мовами усно й письмово, використовувати їх для організації ефективної міжкультурної комунікації» [4, с. 8; 5, с. 8; 6, с. 7]. Це підтверджує, що мета нашого дослідження узгоджується з нормативними вимогами та стратегічними цілями підготовки філологів польської мови, окресленими на рівні ЗВО, а тому ми можемо продовжити розробку моделі покращення досягнення цілей, вже задекларованих у чинній навчально-методичній базі.

Системне впровадження мультимедійних технологій, на нашу думку, має здійснюватися не тотально, а вибірково – у межах тих освітніх компонентів, що найбільш повно корелюють із чотирикомпонентною структурою ІКК майбутніх філологів польської мови, що включає лінгвокомунікативний, професійний, соціокультурний і ціле-мотиваційний компоненти. Відповідно, першою групою дисциплін, в якій пропонуємо впровадити МТ будуть курси **лінгвокомунікативного** циклу, орієнтовані на формування мовних, мовленнєвих і комунікативних знань, умінь та навичок. Другою групою є дисципліни **професійної підготовки**, зокрема методичного, перекладацького, мистецтвознавчого спрямування. Третю групу становлять курси **соціокультурного** циклу, спрямовані на осягнення культурного контексту функціонування польської мови, розуміння національно-культурних особливостей комунікації. Так само, на нашу думку, мультимедійні технології мають інтегруватися у дисципліни, які формують **цілі, мотивацію та професійно значущі якості** майбутніх філологів.

Обґрунтованість такого цільового впровадження полягає в тому, що використання мультимедійних технологій у цих

дисциплінах сприятиме підвищенню ефективності навчального процесу завдяки своїм дидактичним властивостям (багатоканальність, наочність, інтерактивність, гейміфікація) [1, 2, 3, 7] мультимедійні засоби дозволяють створити інтерактивне, візуально насичене освітнє середовище, яке допомагає у практичній підготовці майбутніх фахівців, формує навички самостійної та групової роботи, стимулює рефлексію та критичне мислення. Таким чином, мультимедійні технології виступають не лише ізольованим дидактичним інструментом, а й засобом реалізації інтеграційних зв'язків між різними складовими підготовки, забезпечуючи системне й поступове формування цілісної іншомовної комунікативної компетентності майбутніх філологів польської мови.

Аналіз навчального плану спеціальності допоміг визначити дисципліни, які стануть об'єктом системного впровадження мультимедійних технологій. Таким чином, серед курсів лінгвокомунікативної спрямованості нами були обрані: «Польська мова», «Практикум з розвитку аудитивних навичок», «Практикум з розвитку граматичних навичок», «Теорія комунікації»; серед курсів професійної підготовки нами були обрані: «Польська література», «Методика викладання іноземних мов», «Практика перекладу з польської мови», «Риторика та основи спічрайтингу»; серед курсів соціокультурної спрямованості нами були обрані: «Мова, культура, суспільство (лінгвокультурологія)», «Мова соціуму (основи соціолінгвістики)», «Основи міжкультурних комунікацій» «Сучасна зарубіжна і українська культура»; серед курсів, що формують цілі, мотивацію та професійно значущі якості майбутніх філологів: «Історія зарубіжної літератури», «Основи інформаційних технологій у філології», «Мовна толерантність», «Стилістика і культура мовлення».

Отже, ми узагальнили та обґрунтували необхідність системного впровадження мультимедійних технологій у процес ІКК майбутніх філологів польської мови, визначивши його як ключову організаційно-педагогічну умову, що забезпечує узгодженість між нормативними вимогами, змістом освітнього

процесу та очікуваними результатами підготовки. Реалізація окресленої організаційно-педагогічної умови, відтак, передбачає модернізацію змістового наповнення навчального процесу, що на практичному рівні відбувається через цільові зміни в силабусах визначених вище дисциплін.

Література

1. Веретіна І. І., Попель О. В., Добровольська Н. М. Розвиток іноземномовних комунікативних умінь в інтерактивному навчальному середовищі. *Інформаційні технології в освіті*. 2018. № 2. С. 27–39.
2. Галецький С. М. Формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів іноземної мови засобами інформаційно-комунікаційних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2020. 292 с.
3. Гуржій А. М., Лапінський В. В. Теоретичні засади і практика створювання і використання електронних освітніх ресурсів. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/6027/1/15.pdf>
4. Освітньо-професійна програма «Польська мова і література. Англійська мова». URL: <https://www.znu.edu.ua/ukr/pk/4362/bakalavr/12357>
5. Освітньо-професійна програма «Польський переклад та міжкультурні комунікації». URL: https://www.znu.edu.ua/opp/bak/fuf/opp_per-pl_23.pdf
6. Освітньо-професійна програма «Слов'янський переклад та міжкультурні комунікації». URL: https://www.znu.edu.ua/opp/bak/fuf/opp_per-pl_22.pdf
7. Томашевська І. П. Сучасні мультимедійні технології в освітньому процесі вищої школи. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2022. № 207. С. 323-327. URL: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-207-323-327>

П. А. Халаши,
здобувач ОР доктор філософії
Запорізький національний університет
Науковий керівник: к. філол. н., доц. Льченко І. І.

ОНИМИ ЯК ЗАСІБ ТРАНСЛЯЦІЇ ДОСВІДУ ВІЙНИ У ЗБІРЦІ ФАНТАСТИЧНИХ ОПОВІДАНЬ «МОТАНКА»

Сучасна російсько-українська війна спричинила потужний резонанс у літературному процесі, актуалізувавши пошук нових форм осмислення травматичного досвіду, зокрема крізь призму фантастики. Об'єктом дослідження є збірка «Мотанка», тексти якої об'єднані наскрізною темою війни та демонструють специфіку функціонування онімного простору як засобу трансляції нової реальності. Джерельну базу розвідки становлять оповідання «Левке», «Воїн і річка», «Трійка. Четвірка. Нуль», «Дальні покої», «Смертеікло», «Позивний «Мавка», «Життя Марії та Ольги. Апокриф нового світу», у яких власні назви стають ключовими маркерами художньої інтерпретації подій сьогодення.

Топоніми вибраних творів збірки «Мотанка» є найбільш представленим класом онімів (75 одиниць). Назви поділяються на дві основні групи: реальні та ірреальні. Таке розшарування безпосередньо зумовлене різним рівнем умовності художніх світів, представлених у збірці: від творів, де фантастичні елементи імплементовано в реальний простір, до повністю вигаданих світів. Обидва топонімічні рівні по-різному транслюють досвід переживання війни.

Реальний топонімікон (67 одиниць) представлений хоронімами *Україна, Донбас, Крим, росія*; астіонімами *Київ, Чернігів, Маріуполь, Харків*, які функціонують у текстах як ключові просторові орієнтири. Їхній прагматичний потенціал пов'язаний з позамовними чинниками – апеляцією до спільної колективної пам'яті та травми російсько-української війни. Ці топоніми вплітають реальний досвід війни у полотно тексту. Вони вже мають у суспільній свідомості стійкий асоціативний зв'язок із бойовими

діями та спротивом, що дозволяє авторкам активізувати ці конотації.

Реальні географічні назви набувають у тексті символічного змісту, стаючи засобом осмислення загрози територіальній цілісності держави. Прикладом слугує фрагмент видіння головної героїні оповідання «Позивний Мавка»: *Країна світиться яскравим білим сяйвом. Раптом чиясь невидима рука відрізає від неї клапоть – Крим. Цей шматок ураз чорніє* [2, с. 241]; *Ще дві частини-клаптики – там, де Донбас, – темнішають і вриваються розпеченою лавою* [2, с. 242]. Опозиція кольорів виконує в наведеному фрагменті важливу стилістичну функцію, поглиблюючи символіку хороніма *Україна*. Динаміка від світлого до темного метафорично відтворює процес окупації та анексії суверенних українських територій, що підсилює емоційно-оцінне навантаження топоніма. Хоронім *Україна* у такій бінарній опозиції постає не лише географічною чи політичною одиницею, а насамперед морально-ціннісним концептом, через який автор артикулює ідею невинності, жертви та опору.

Залучення астіонімів *Дніпро, Київ, Чернігів, Маріуполь* свідчить про загальнонаціональний масштаб трагедії: *Марта з жахом спостерігає, як чорніє її рідний край. Як червоніють Дніпро, Київ та Чернігів. Як вривається гарячо-червоним Маріуполь* [2, с. 242]. При цьому хоронім *росія* однозначно ідентифікується як джерело агресії, що спричиняє ці деструктивні процеси, що також підтверджено негативною колірною символікою: *Лави стікає червоно-чорним потоком зі сходу. З території росії* [2, с. 242].

Оповідання «*Воїн і річка*» характеризується надзвичайно високою концентрацією потамонімів (29 одиниць), що суттєво відрізняє його від інших текстів збірки. У структурі власних назв оповідання зафіксовано гідронімічні масиви, які охоплюють як загальнонаціональні гідроніми (Дніпро, Десна, Прип'ять), так і назви локальних річок (Либідь, Клов, Совка, Жильжанка, Вурка, Зульня). На цьому тлі особливо виокремлюється асоціонім *Річка*, що набуває статусу узагальненого уособлення всіх українських річок. У фантастичному оповіданні військова на псевдо *Русалка*

закликає природні сили допомогти відбити навалу окупантів: *Тільки ці дві говорили між собою якоюсь невідомою мені мовою, якої я не розумів, але за інтонаціями чув, що Русалка вмовляє Річку, просить про щось, і річка сердиться, відповідає щось сердито, виговорює старі кривди* [2, с. 83]. Стихія виступає не нейтральним тлом, а частиною опору українського народу: *Пре вода... там же їхали їхні російські танки, їхні бронемашини, вони не встигнуть відійти від повені, від берега, від річки, вони загрузнуть назавжди... їм усім тепер кінець...* [2, с. 84]. Ономастичний простір оповідання «Воїн і річка» вибудовується довкола виразної гідронімічної домінанти. Реальні потамоніми виконують роль просторових орієнтирів і слугують маркерами хронотопної конкретизації, тоді як ключовий асоціонім *Річка* репрезентує художнє переосмислення реальності.

Ірреальні топоніми є малочисельною групою власних назв у збірці «Мотанка» (8 одиниць) та залучені тільки в оповіданнях «Смертеїкло», «Трійка. Четвірка. Нуль» та «Життя Марії та Ольги. Апокриф нового світу». Фантастична пропріальна лексика не просто позначає локації, а стає художніми рефлексіями, яка впроваджує військовий контекст не через прямі конотації, а через образні моделі, що відтворюють травматичний досвід на колективному рівні. Найбільш семантично навантаженим в оповіданні «Смертеїкло» є авторський хоронім *Вдовинні прерії*, що постає ключовим концептом демографічної та соціальної катастрофи, спричиненої війною: *Вдовинні прерії ніколи не були «вдовинними», якби не самоїці. Кочове плем'я з безживних південних пустель, вони приходили століттями, аби забрати родючі землі прерій, загнати нас у рабство...* [2, с. 214]. Ірреальний топонім транслює наслідки війни через жіночу перспективу.

У творі «Трійка. Четвірка. Нуль» центральне місце займає хоронім *Болота*, що репрезентує ірреальний простір, в якому відбувається обов'язкова відплата за вчинені військові злочини: *Убивці, мерзотники, твалтівники – Болота приймали всі чорні душі. Щоразу одне покоління змінювало інше – зліше, темніше – і залишалося тут на довше. Кожному свій час і свій строк*

[2, с. 173]. *Болота* стають відповіддю на безкарність зла у людському світі. Власна назва втілює в собі сподівання усіх українців на гідне покарання для ворогів: *Але з Болім неможливо було піти – ні в інше місце, ні в інший світ* [2, с. 154].

В оповіданнях «Воїн і річка» та «Позивний Мавка» виділено окремо групу антропонімів на позначення позивних (13 одиниць). Семантична структура цих онімів демонструє, що вони ґрунтуються на національно маркованих культурних концептах, які апелюють до української міфології та культури: *Русалка, Мавка, Відьма, Вовкулака, Щезник, Сонях, Барвінок, Чорнобривець*. Таке поєднання свідчить про інтерпретацію війни не лише як фізичного протистояння, а як екзистенційної боротьби за культурну ідентичність. У фантастичному контексті збірки позивні функціонують як маркери надприродних здібностей персонажів: *...такою силою, як уміння передбачати майбутнє, володіє лише Марта Рутківська, позивний Мавка* [2, с. 246]; *А я з дитинства знала, що буду зцілювати, – подає голос Відьма* [2, с. 255].

Отже, система власних назв виступає ключовим стилістичним інструментом трансляції досвіду війни, інтегруючи його через поєднання реалістичних та ірреальних елементів. Домінування реального топонімікону виконує функцію просторової конкретизації та апеляції до колективної пам'яті, тоді як оказіональні власні назви слугують метафоричними моделями для художньої рефлексії над наслідками військової агресії. Пропріальна лексика, зокрема позивні, у творі виходить за межі номінативної функції, набуваючи потужного оцінно-експресивного навантаження, що дозволяє авторам через символіку імен стверджувати ідеї національного спротиву та самосвідомості.

Література

1. Вегеш А. Семантичне навантаження літературно-художніх антропонімів у романі «Інтернат» Сергія Жадана. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2018. № 2. С. 16–20.
2. Мотанка : збірка фантаст. оповідань / Тамара Горіха Зерня та ін.; комент. М. Курячої ; худ. І. Делієва. Харків : Vivat, 2024. 304 с.

3. Ткаченко Н. Літературно-художні оніми в сучасній поезії про війну (на матеріалі поетичних збірок запорізьких авторів). *Мова. Література. Фольклор*. 2022. № 2. С. 57–63.

І. Ю. Шкіцька
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності
Західноукраїнський національний університет

ВІДОБРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ НА СПОЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ ЖІНКАМИ В ПОЛЬСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПАРЕМІЯХ

Сучасні дослідники пареміології та лінгвокультурології виявляють значний інтерес до вивчення соціокультурних і гендерних аспектів, зафіксованих у народній мудрості. Аналіз традиційних поглядів на споживання алкоголю жінками в національних паремійних фондах польської та української мов є особливо актуальним, оскільки ця проблематика перебуває на перетині культурної антропології, соціальної історії та гендерних студій. Прислів'я і приказки, як концентроване відображення колективного досвіду і моральних настанов, уможливають реконструювання історичних уявлень, соціальних норм і стереотипів, що стосуються ролі жінки у традиційному суспільстві.

Метою нашої розвідки є здійснення зіставного аналізу польських та українських паремій, що містять оцінки, настанови або характеристики, пов'язані зі споживанням алкоголю жінками, для виявлення спільних і відмінних рис у формуванні відповідних культурних концептів.

Традиційне ставлення до алкоголю в польській та українській культурах є складним і амбівалентним, поєднуючи функцію алкоголю як культурного маркера та його асоціацію із соціальною девіацією. Низка польських і українських паремій відображають споживання алкогольних напоїв особами жіночої

статі: *Św. Mikołaj dziewczki z karczmy wywoła* [4, с. 307]; *Pijany, jak cztery dziewczki* [4, с. 401]; *Żono, póđźmy do kościoła. «Nie tam w czym, miły». «Póđźmyż do karczmy». «Dziewko, daj sam stare buty, są tam gdzieś pod ławą»* [4, с. 230]; *Gdy się kuma z kumą zejdzie, kwatereką się nie obejdzie: kwatereczką, ani dwoma, tylko zaraz dziesięcioma* [4, с. 379]; *Ide, як итири дівки* [2, с. 173]; *Одчепися, напаснику, я не була на празнику* [3, с. 215]; *На силу мати сина оженила, та на підпитку невістку судила* [3, с. 232].

Вербалізації вживання алкоголю в українських пареміях слугують дієслова *пити* / *пропити*, *напитися*, *похмелятися*, *упитися* та ін.: *Ну, пий, стара: гості будуть та поїдуть, а ми з тобою вік ізжили* [1, с. 236]; *Пропила дерюгу на Мусієву наругу, а Мусій кучеряв, ту дерюгу викупляв* [1, с. 257]; *Сім год баба похмільялась, та з похмілья і вмерла* [1, с. 235]; *Куди не кинь, то упилаь* [1, с. 292].

Серед назв алкогольних напоїв у пареміях фігурують пиво, горілка, шампанське: *Kiedy nie kuma, nie dotawiaj się o piwo; Jak się kuma z kumą zejdzie, bez wóđki się nie obejdzie* [4, с. 251]; *Kmosia ktosi gorzaleczkę nosi* [4, с. 211]; *Ворожила небіжечка до самої смерти, та й мусіла небіжечка без горілки вмерти* [3, с. 55]; *Горілочко оковита, я за тебе буду бита* [3, с. 77]; *Як я була дівочкою, до мене ходили з горілочкою, а як стала молодичею, перестали ходить із водицею* [1, с. 256]; *Як любити – то пана, а як пити – то шампана* (Плав'юк, 1946, с. 190). Звернімо увагу, що частина згаданих назв репрезентована демінутивами, що свідчить про схвальне ставлення до таких напоїв. На позначення алкоголю як евфемізм функціонувала лексема *мед* / *медок*: *Парася, Парася! Медку напилася!* [1, с. 271].

Негативний вплив алкоголю на поведінку представниць жіночої статі показують паремії *Stroi baba firleje, kiedy sobie podleje / głowę zaleje* [4, с. 560]; *Od wina głupieje dziewczyna* [4, с. 598]; *Гона, гона, люблю хлопа, а як п'яна, люблю пана* [3, с. 188]; *Ей, ледво йду, не так п'яна, як голодна, ішла б далі, та не годна* [3, с. 148].

Жінки, які зловживають алкоголем, у польському та українському традиційному суспільстві засуджувалися, що відбито

в пареміях: *Koń ma być cały, pewnych nóg, wolnej gęby; żona trzeźwa, ochędżna, wstydliva...* [4, с. 221]; *Córka jedynaczka: złodziej albo pijaczka* [4, с. 185]; *Biada, u kogo żona blada, a u kogo rumiana, mówią, że pijana* [4, с. 651]; *Як жид убогий, свиня худа, жінка п'яна – нема гірше* [1, с. 284]; *Біда у кого жінка бліда, а у кого рум'яна, то кажуть, що п'яна* [3, с. 15]; *Тут така, що в горілиці усе б мокла* [1, с. 240]; *Чому Бог не створив Єви з ноги Адама? – Щоб жінка по корчмах не бігала; Чому не з руки? – Щоб мужа за лоб не дерла; Чому не з голови? – Щоб не була розумніша од мужа, – але з ребра, щоб його тильнувала і йому вірно служила* [1, с. 187].

У народі пияцтво жінок розцінювалося як більш негативне явище, ніж зловживання алкоголем чоловіків: *Чоловік проп'є вола, то це його слава, а жінці помело, не вільно* [3, с. 249]. П'яна матір «була свідченням морального упадку цілої родини, що найбільше відбивалося на її дочках» (*там само*). Удавана скромність щодо споживання алкоголю в народі висміювалася: *Задається, як дівчина праздникова: першу чарку її випити просять, а другу сама собі наливає* [2, с. 75].

Меншою групою представлені паремії, що маркують толерантне ставлення до вживання алкоголю жінками: *Lepsza pijanica, niż niedbalica* [4, с. 331]; *Баба Господа молила, а горілочку любила* [3, с. 4]; *Жінка трібна і до горівки здібна – господарна жінка уміє і випити* [3, с. 125]; *Чарочка чепурушечка, п'є Сидоровна душечка* [1, с. 236]; *Натийся, Нацю, то за твою працю* [3, с. 216].

Отже, здійснений аналіз польських та українських паремій свідчить про високий ступінь соціального осуду споживання алкоголю представницями жіночої статі. Паремії слугують не лише описом, але й нормативним інструментом, що чітко окреслює межі жіночої поведінки, асоціюючи тверезість із доброчесністю, збереженням сімейної честі та порядку в домі. Тоді як вживання алкоголю чоловіками (хоч засуджувалося у випадку надмірності) часто толерувалося у ритуальних і соціальних контекстах, жіноче пияцтво розглядалося як грубе порушення гендерних ролей та пряма загроза добробуту й моральним основам родини. Зіставлення виявляє спільний патріархальний стрижень в аксіології обох

народів, де репутація жінки прямо залежала від її здатності уникати суспільної девіації, символом якої поставало неконтрольоване споживання алкоголю, що підтверджує універсальність певних традиційних моральних вимог у слов'янському культурному просторі. Незначною групою в обох мовах представлені прислів'я та приказки, що описують толерантне ставлення до вживання алкоголю жінками.

Література

1. Українські приказки, прислів'я і таке інше: зб. О. В. Марковича та ін. / Уклав М. Номис; упорядкув., прим. та вступна ст. М. М. Пазяка. Київ: Либідь, 2003. 352 с.
2. Українські прислів'я, приказки та порівняння з літературних пам'яток / Упор. М. М. Пазяк. Київ: Наук. думка, 2001. 392 с.
3. Приповідки або українсько-народна філософія / Зібрав та видав Володимир С. Плав'юк. Том 1. Едмонтон: Альберта, 1946. 355 с.
4. Adalberg S. Księga przysłów, przypowieści i wyrażen przysłowiowych polskich, Druk Emila Skiwskiego, Warszawa, 1889–1894. URL: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/11603/edition/18873/content>

О. О. Шульга,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри українознавства,

Запорізький національний університет

СИМВОЛІКА УКРАЇНСЬКИХ АВТОРСЬКИХ ПІСЕНЬ, НАПИСАНИХ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Із початком воєнних дій на території України у 2014 році в українському культурному просторі почали з'являтися пісні відмінні від звичного формату поп-музики. Повномасштабна російсько-українська війна стала каталізатором потужних змін у

середовищі культури і мистецтва. Українські авторські пісні цього періоду є не лише художнім відображенням пережитих подій, а й засобом емоційного опору, способом ідентифікації та зафіксованою у звуці колективною пам'яттю. Символіка сучасної воєнної піснетворчості формує нове культурне середовище, у якому музика і тексти пісень виконують функції документу, молитви, прокльону, маніфесту, національного коду.

Авторські пісні початку ХХІ ст. розглядали у своїх наукових працях К. Акінджі, А. Бурлака, В. Колосок, Т. Рябуха, В. Тормахова, А. Фоменко, А. Фурдичко та інші. Фольклорна символіка була предметом дослідження багатьох літературознавців, зокрема М. Дмитренко, С. Єрмоленко, В. Кононенко, Г. Микитів, Н. Пастух, А. Поповського, О. Потапенко, О. Фрейденберг. Однак на сьогодні немає цілісного аналізу символіки пісень написаних протягом останніх воєнних років. Тому метою цього дослідження є проаналізувати символи сучасних авторських пісень, які були написані під час російсько-української війни.

Згідно з дефініцією Р. Гром'яка, «символ – це предметний або словесний знак, який опосередковано виражає сутність певного явища, має філософську смислову наповненість. Символ пов'язаний із міфом, вірою, тяжіє до певного узагальнення» [1, с. 621-622]. Використання символів дає змогу посилити зміст, поглибити підтекст пісень.

Пісня у воєнний час стала інструментом підтримки, пошуку внутрішнього ресурсу та творення образу незламності воїнів, нації країни, адже «пісня – словесно-музичний твір призначений для співу; вона передає найтонші переживання людини» [1, с. 535]. Сучасні автори поєднують документальний досвід (обстріли, евакуації, оборону міст) із метафоричними образами, що дозволяють інтерпретувати війну в ширшому культурному контексті. Центральними темами воєнних пісень є боротьба, втрата, пам'ять, кохання, віра в перемогу й відродження.

Особливістю пісень, які виникли в час війни, є звернення до теми козацтва і культурних надбань українців. В історії України Козацька доба в першу чергу відома боротьбою за волю, героїзмом.

Тому козак є символом українського лицарства, волелюбності, незламного духу та боротьби за незалежність. Він уособлює історичну пам'ять народу, є архетипом воїна-захисника та мудреця, що гармонійно поєднує військову відвагу з глибокою духовністю.

Пісня *«Дике поле»* (YARMAK, 2022) є сучасним зразком героїчного нарративу, що акумулює історичні алюзії, міфологічні образи та національні символи спротиву: *«То не литаври б'ють, то серце в грудях,/ Не в дзвонах лаври, тут вся сила в людях!/ Злітають черепа від булави, Всі ординці поховались, бо батько іде на Ви!/ Військо тримає небо хоругвами,/ Арійські лицарі вже йдуть за вами!»* [6]. Автор вибудовує цілісний міф України як землі воїнів, де минуле та сучасність творять єдиний фронтір боротьби за свободу.

У вступі Україна постає як сакральний простір, що є джерелом духовної сили і представлений образом матері-берегині: *«Україно! Свята мати героїв!/ Зійди до серця мого/ Шумом Карпатських ручаїв,/ Боїв славного завойовника/ Батька Хмеля!»* [6]. Образ карпатських ручаїв символізує очищення, сталість, природну життєдайність. Звернення до *«святої матері героїв»* передає культурно вкорінену материнську метафору України, яка не лише народжує, а й духовно підтримує бійців.

Пісня насичена історичними кодами та образами козацької звияги. Першочергово присутнє відсилання до епохи Козаччини – часу творення українського військового міфу: *«Боїв славного завойовника Батька Хмеля»* [6] – Богдан Хмельницький згадується не лише як козацький гетьман, але і як архетип провідника й стратега; *«Поляжуть всі від меча Запорожців»* [6] – наголос на легендарній силі козаків, військовому хисті і героїзмі; *«Бо я по роду вільний характерник»* [6] – образ чаклуна-воїна є символом надприродної мудрості та нездоланності, що поєднує містичну силу, непереможність та генетичну пам'ять воїна.

Назва пісні є центральним символом тексту, у контексті української історії *Дике поле* – це простір степової вольності, територія козацького панування й постійної боротьби з ордами. У тексті цей образ трансформується в сучасний символ війни: *«Гуляй,*

ди́ке поле» [6] – заклик до відновлення сили степу; *«І затягне на той світ, враже,/ Наше ди́ке поле!»* [6] – територія стає активним учасником боротьби, майже живою силою природи.

У пісні ворог описується як навала, яка приходить хвилями, як у минулі століття: *«Знову орда із боліт наступає», «Яка б не сунула орда цурів»* [6]. Образ *орди* має подвійний символізм: історичний – як нагадування про монгольські та інші кочові напади; моральний – дегуманізація російських загарбників як темного, безликого та безкультурного варварства. У тексті використана паралель із міфічними силами, як пророцтво майбутньої перемоги: *«Біси дохнуть, сонце сходить»* [6] – світло перемагає тьму, актуалізація архетипного дуалізму Добра і Зла.

Символ предків – один із ключових мотивів тексту: *«Із землі прадіди повстануть»* [6], – відображено уявлення про зв'язок поколінь і міфологічне схвалення сучасної боротьби з боку предків-захисників. У межовій ситуації, коли розпочато війну не за територію, а за сам факт існування України і української нації – боротьба відбувається в усіх площинах, душі полеглих воїнів дають свої духовні сили, щоб підтримати нащадків у вирішальній битві. Таким чином, пращури стають активними учасниками бою, їхня присутність надає смислової ваги сучасній боротьбі.

У тексті пісні використано елементи античної міфології: *«З Чорного моря дістає Нептун свого тризуба»* [6]. Тризуб – державний символ України, але в контексті пісні він оживає у вигляді зброї бога моря. Це поєднання язичницького, державного та міфологічного пластів створює символ колосальної сили українського знака.

Полк «Азов» у пісні подано як сучасний символ незламності й відваги, органічно вписаний у лінію «козаки – характерники – воїни ЗСУ»: *«І ще покаже свою міць полк Азова»* [6], – це створює послідовний військовий наратив української історії.

Приспів із повтореннями: *«Біси дохнуть, сонце сходить, ця земля воїнів родить»* [6], – підсилює магічну функцію пісні. Ритм працює як вербальна зброя, що кодує віру в перемогу.

Пісня «Дике поле» – це сучасний героїчний гімн, побудований

на потужному поєднанні: історичних символів (Запорожжя, Хмельниччина), міфологічних образів (характерники, боги, предки), національних знаків (тризуб, степ), сучасних маркерів боротьби (полк Азова, російсько-українська війна). Твір творить багатопланову міфологію української незламності, де минуле й сучасність з'єднуються в єдине поле битви, а земля, предки і народ виступають як єдина сила, що протистоїть орді.

Важливою рисою воєнної пісні стало формування *образу міста-бійця*. Ці образи не лише географічні, а й символічні, закріплені в масовій свідомості. Характерний приклад персоніфікації міста – пісня *«Фортеця Бахмут»* («Антитіла», 2023), де місто постає як символ незламності: *«Бахмут тримається»*. *«Фортеця Бахмут, / Всі молитви наші тут! / І серцець сталевий Дух, / І Герої незламних Крут / З неба нам сил дають, / Волю, вогонь і лють!»* [5], – у тексті топонім втрачає суто географічну функцію, стає ознакою героїзму. У пісні *«Місто Марії»* («Океан Ельзи», 2022) Маріуполь метафоризовано як простір святості та жертвовності: *«Буде довіку стояти / Праведне місто Марії / Доки над гордим Азовом сонце встає»* [4]. Урбаністичні символи набувають сакрального звучання.

Пісня *«Сила роду»* (SLAVIA, 2023) є прикладом сучасної української воєнної пісні, яка об'єднує етнокультурні, сімейні та духовні символи. Вона акцентує важливість зв'язку поколінь, культурної спадщини та колективної сили народу в контексті боротьби за свободу. Головний символ твору – рід, який передає життєву та духовну енергію: *«Від матері – до доні, / від батька і до сина / Воля росте у лоні / і множить нашу силу!»*, *«З нами сила роду»* [3]. Рід постає як потужний канал передачі традицій, сили, стійкості та національної пам'яті. Він поєднує минуле й сучасність, утворюючи безперервну лінію культурної і духовної спадкоємності.

У тексті пісні підкреслено важливість землі для розвитку народу: *«Квітуча і зерниста, свята земля нам родить»* [3]. Земля виступає як джерело матеріальної та духовної сили, що дозволяє роду виживати і розвиватися. Вона є символом стабільності, добробуту та національної ідентичності. Також у тексті

акцентується на символах етнокультури, які зміцнюють колективну ідентичність: «*Вишита сорочка – щит мого народу*», «*Ми всі одне намисто, і чорнобривці сходять*» [3]. Вишита сорочка символізує захист, культурну спадщину та неперервність традицій. Метафора намиста об'єднує окремі покоління в єдине ціле, підкреслюючи єдність народу.

Пісня має і героїчний пласт: «*Козаки нівроку, мій мого народу, боряться з п'ятьма за нашу свободу*» [3]. Образ козака є символом стійкості, відваги та боротьби за незалежність, таким чином у пісні поєднано історичну спадкоємність (козацьку традицію) із сучасним контекстом війни.

У тексті пісні присутні духовні символи: «*Ангели закрили крилами небо*», «*Рідная, лети до світла на волю*» [3]. Світло та ангели уособлюють захист, надію та очищення, а політ до світла – прагнення свободи й духовного відродження. Пісня створює відчуття сакрального захисту роду й нації. Тема єдності та колективної сили підкреслюється через образи дітей та рідних: «*Знає син і дочка, з нами сила роду*», «*Як один ми станем всі за тобою*» [3]. Ці рядки акцентують на взаємопідтримці, спільній відповідальності та неперервності боротьби через покоління.

Текст пісні «Сила роду» нанизаний символами, що зберігають національну ідентичність українців. Пісня транслює ідею, що сила нації зберігається через родову пам'ять, культуру та духовну єдність, що особливо актуально під час війни.

Феноменом періоду російсько-української війни є виникнення пісень-маніфестів, пісень-замовлянь, пісень-молитов одночасно з піснями-прокльонами. У таких текстах простежується давня віра у вербальну магію. «*Замовляння або заклинання – жанр словесного фольклору, усталені вислови, речитативні, переважно віршовані тиради, що супроводжують магічні дії. Замовляння виражають бажання вплинути на природу, на людину і її стосунки з оточенням у відповідному напрямі (доброму або злому). Замовляння komponуються переважно за принципом причина і наслідок*» [1, с. 272-274]. Пісня «*Враже*» (Енджі Крейд, 2022) має чіткі ознаки замовляння та пісні-прокльону, бо має характерні

структурні ознаки цього жанру: формула *«Буде тобі, враже, так, як відьма скаже»* [2] – типова магічна констативна формула, покликана не лише описати, а викликати дію; ритмічна повторюваність дієслів, паралельні конструкції та анафори відповідають будові традиційних прокльонів та оберегової поезії; образ «відьми» маркерує жіночу сакральну владу в народній демонології – носійку знання, здатну словом змінити реальність. Пісня виконує функцію вербального спротиву, подібно до замовлянь на знищення зла, зафіксованих в українській фольклорній традиції.

У пісні використано символіку аграрного циклу та ритуального посіву. Сівба як магічна дія є центральним образом тексту: *«Сію тобі в очі, сію проти ночі»* [2], – відсилає до обрядів посівання (на Маланки), де зерно – знак народження і сили, але тут семантика переосмислена: зерно звернене проти ворога. Зерно виступає символом множинності та невідворотності: *«Скільки в святу землю впало зерен жита – стільки разів буде тебе, враже, вбито»* [2]. У традиційній культурі зерно – модель світобудови. У пісні воно стає мірою кармічної відплати, неминучої та циклічної, як ріст колоса.

У тексті пісні використано символіку обрахунку (лічби) як магічного інструменту, послідовно використовуються формули лічби: *«Скільки... – стільки...»* – ритуальна пара для фіксації й закріплення дії. *«Скільки, враже, півень вночі кукуріка – стільки днів у тебе доживати віка»* [2] – півень у міфології є охоронцем переходу між ніччю і днем, символом вигнання темряви. Такий спосіб побудови підсилює магічну логіку відповідності й створює відчуття приреченості ворога. Текст апелює до сакральності українського простору: *«Скільки зробиш, враже, кроків по Україні – стільки твого ляже роду в домовині»* [2]. Україна виступає як священна земля, що сама карає загарбника. Кожен його крок – виклик, що зумовлює покарання. Це продовжує традицію народних прокльонів, у яких земля-мати є арбітром справедливості.

У тексті пісні присутні демонологічні та відьомські мотиви. Образ відьми не сприймається як негативний, а як уособлення

захисниці роду, носійки жіночої сили, тієї, яка відає, тобто знає. «Тільки на пів світу чорного пристриту» [2] – відсилення до практик «відсилення зла назад». «Слово моє липке, слово моє кріпке» [2] – формула підсилення (закріплення), характерна для вербальних заклинь.

Магічні образи слугують засобом психологічного спротиву, трансформуючи колективну травму війни в ритуал словесного очищення. Однією з найпотужніших частин тексту є фінальні рядки: «Буде тобі, враже, так, як мати скаже... як дружина скаже... як дівчина скаже... як дитина скаже...» [2], – це символічне коло роду, де кожен його член має сакральну силу слова. У фольклорі саме жінка є берегинею дому, роду, межі, тому її слово – магічне, доленосне. Ворог формально протиставлений не лише українській армії, а всьому родовому ланцюгу, включно з дітьми. Це створює образ нації як єдиного цілого.

У тексті пісні «Враже» прокльон стає формою воєнної поезії ХХІ століття. Пісня поєднує: архаїчні формули замовлянь, демонологічну лексику, християнські межові символи («*Богові – Боже, ворогу – вороже*» [2]), сучасний контекст російсько-української війни. Таким чином вона виконує терапевтичну, консолідаційну та мобілізаційну функцію. Усна магічна традиція, що здавалася далекою від сучасності, повертається як спосіб словесного очищення і символічної відплати агресору. Пісня «Враже» є зразком сучасної пісні-замовляння, що переосмислює народну магію в контексті війни. Такий тип воєнної пісні повертає українській культурі архаїчні форми вербального «захисту» і стає важливим елементом психологічного та символічного опору.

Воєнні пісні 2014–2025 років стали унікальним культурним явищем, що поєднує документальність і символічність, індивідуальний досвід і національну ідентичність. У сучасних авторських піснях формуються ключові символи сучасного українського світу: місто-фортеця, воїн-захисник, мати-Україна, пам'ять як моральний обов'язок, природа як джерело сили, кохання як простір життя, що триває попри війну. Символіка українських пісень цього періоду виконує не лише естетичну, а й соціальну,

психологічну та політичну функції: вона об'єднує людей, дозволяє колективно пережити травму й підтримує віру в перемогу. Протягом останніх років спостерігаємо виникнення таких жанрових різновидів пісні, як пісня-маніфест, пісня-молитва, пісня-замовляння, пісня-прокльон. Музика стала важливою складовою медіаопору, а символи у текстах пісень – знаками сучасної української історії.

Література:

1. Літературознавчий словник-довідник/ За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ: ВЦ «Академія», 2006. 725 с.

2. Українські пісні. «Враже» : текст пісні. Виконує: Енджі Крейда. Слова: Людмила Горова. URL : <https://www.pisni.org.ua/songs/5450545.html>

3. Українські пісні. «Сила роду»: текст пісні. Виконує: SLAVIA. Слова: Ярослава Хома (SLAVIA). URL : <https://www.pisni.org.ua/songs/5474545.html>

4. Українські пісні. «Місто Марії»: текст пісні. Виконує: гурт «Океан Ельзи». Слова: Святослав Вакарчук. URL : <https://www.pisni.org.ua/songs/2447165.html>

5. Українські пісні. «Фортеця Бахмут»: текст пісні. Виконує: гурт «Антитіла». Слова: Тарас Тополя. URL : <https://www.pisni.org.ua/songs/4469481.html>

6. Українські пісні. «Дике поле»: текст пісні. Виконує: YARMAK. Слова: Олександр Ярмак (YARMAK). URL : <https://www.pisni.org.ua/songs/4448338.html>

НОТАТКИ

Наукове видання

ЗАПОРІЗЬКІ ФІЛОЛОГІЧНІ ЧИТАННЯ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

Всеукраїнської науково-практичної конференції

(05–06 грудня 2025 року)

Відповідальна за випуск – канд. філол. наук О.О. Шульга

Підписано до друку 29.12.2025 р. Формат 60×84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times. Цифровий друк.

Ум. друк. арк. 11,28. Наклад 300. Замовлення № 0226-017.

Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво “Liha-Pres”

79000, м. Львів, вул. Технічна, 1

87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44

Телефон: +38 (050) 658 08 23

E-mail: editor@liha-pres.eu

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6423 від 04.10.2018 р.